

UNIVERSITETET FOR MILJØ- OG BIOVITENSKAP

Forord

Denne oppgaven representerer avslutningen av mitt masterstudium i byggeteknikk og arkitektur ved Universitetet for miljø- og biovitenskap(UMB) på Ås. Med min fordypning i bygningsplanlegging kom jeg tidlig i kontakt med temaet universell utforming, og forstod at dette er et viktig tema i forbindelse med planlegging og utforming av bygninger.

Oppgaven har vært en oppdagelsesferd innenfor temaet universell utforming og hvordan form og funksjon påvirker mennesker på ulike måter. Oppgaven har gitt meg dypere innsikt i hva man bør ha fokus på når man planlegger med universell utforming som mål. Det har vært lærerikt å jobbe etter nye metoder, og jeg har fått utvidet horisonten min. Jeg er meget takknemlig for den kunnskap informantene har tilført meg. Oppgaven har også gitt meg mulighet til å knytte teori og virkelighet sammen. Noe som viser seg å være er et ufravikelig punkt i sammenhengen universell utforming og diskriminering.

Først og fremst ønsker jeg å takke min veileder, førsteamanuensis Leif D. Houck, for inspirerende veiledninger hvor tankegangen min har fått utfordret seg for å gi prosjektet sin endelige form. Videre vil jeg takke for studiemidler fra UMB til gjennomføring av prosjektet, samt for innholdsrik studietur innenfor universell utforming til Barcelona.

En spesielt stor takk rettes til de fire informantene som velvillig stilte opp og delte sine opplevelser og erfaringer med meg, og til skolene og de ansatte som stilte seg til disposisjon på befaringsdagen. Takk til Linda Merethe Nordholm i Hedmark FFO for stort engasjement og Bjørnstad Prosjektering AS for at dere har stilt kontor til fri disposisjon.

Takk til gode venner for åpne dører, og til familien min for ubeskrivelig god hjel og støtte gjennom denne våren. Sist men ikke minst til tålmodige minstemann som tror at mamma har vært mye hos «hæhsten» i det siste.

«Fjell lyt du yver, skal du koma lenger». (Olav H. Hauge)

Universitetet for miljø- og biovitenskap

Ås, 14.05.2012

Kristin Bergsløkken

Sammendrag

Bakgrunn

Universell utforming er et mål og en strategi for å få et likeverdig samfunn. Ett av virkemidlene for å nå målet i regjeringens handlingsplan *Norge universelt utformet 2025* er Diskriminerings- og tilgjengelighetsloven som trådte i kraft 1. januar 2009. Denne loven gir et rettslig vern til mennesker med funksjonsnedsettelse ved forbud mot diskriminering av mennesker på grunn av nedsatt funksjonsevne. Lovverket stiller krav til universell utforming av hovedløsningen i de fysiske forholdene. Gjennom byggeteknisk forskrift av 1. juli 2010 stilles de spesifikke kravene til universell utforming.

Oppgaven tar for seg diskrimineringsfølelsen mennesker med ulike brukergrensesnitt møter i interaksjon med lite tilrettelagte omgivelser, og betrakter forholdet mellom diskrimineringsfølelser hos mennesker i forhold til definisjonen av diskriminering i diskriminerings- og tilgjengelighetsloven gjennom kravspesifikasjonene i byggeteknisk forskrift til plan- og bygningsloven. Gjennom oppgaven betraktes hvorvidt løsninger som oppfyller alle krav til lov og forskrifter, likevel kan oppleves som diskriminerende.

Metode

Dette er gjort gjennom en kvalitativ fenomenologisk studie av løsninger i tre skolebygg. Studien bygger på en gå-tur-metode, der de elementer som skal betraktes i byggene er valgt ut på forhånd. Gåturmetoden er gjennomført med semistrukturerte gruppeintervjuer med fire informanter med ulike funksjonsnedsettelse.

Resultater og konklusjon

De diskriminerende følelsene som etableres underveis i gå-tur-befaringen kan knyttes til fem ulike kategorier: I forhold til synlighet, trygghet, forståelse, tilgjengelighet, og på grunn av ulike former for forstyrrelser. Og det viser seg i oppgaven at en løsning kan oppfattes som diskriminerende, til tross for at løsningen oppfyller et hvert punkt i byggeteknisk forskrift.

Summary

Background

Universal Design is a goal and a strategy for an equitable society. One of the means for achieving the Government's action plan *Norway universally designed 2025* is the Discrimination and Accessibility Act, which came into force on 1. January 2009. This law provides a legal protection to people with functional impairments and requests a ban on discrimination against people because of disability. The law requires universal design of the main solution in the physical conditions. The specific requirements for universal design is set through the norwegian building technical regulations of 1. July 2010.

The thesis deals with discrimination against the feeling of people with different user interfaces meet in interaction with small personalized environment, and consider the relationship between discrimination emotions in humans in relation to the definition of discrimination in the Anti-Discrimination and Accessibility Act, the requirements specifications in building technical regulations to the Planning and Building Act. Through the task required is to look at whether the solutions that meet all requirements of law and regulations, however, may be perceived as discriminatory.

Method

This is done through a qualitative phenomenological study of elements in three school buildings. The study is based on a walking-tour-method, where the elements to be considered in the buildings, have been selected in advance. The walking-tour-method is implemented with semi-structured group interviews with four informants with various disabilities.

Results and conclusion

The discriminatory feelings that are established during the walking-tour can be linked to five different categories: In terms of visibility, security, understanding, availability, and because of various forms of interference. It appears in the thesis that one solution might be perceived as discriminatory, despite the fact that the solution meets any point in building technical regulations of 1. July 2010.

Innhold

1 INNLEDNING OG PROBLEMSTILLING.....	7
1.1 Bakgrunn for oppgaven	7
1.1.1 Bakgrunn for valg av tema	9
1.2 Formål med oppgaven	10
1.3 Problemstilling	11
1.4 Rapportens oppbygging.....	11
1.5 Definisjoner	12
2 LITTERATUR OG TEORI.....	15
2.1 Litteratursøk	15
2.2. Brukergrensesnitt.....	16
2.2.1 Brukergrensesnitt for personer med nedsatte motoriske evner	16
2.2.2 Brukergrensesnitt for personer med nedsatte sensoriske evner	17
2.2.3 Brukergrensesnitt for mennesker med nedsatte kognitive evner	18
2.2.4 Brukergrensesnitt for mennesker med miljøhemninger	18
2.3 Livskvalitet og diskriminering	19
2.4 Samfunnets verdisyn på mennesker med nedsatt funksjonsevne	20
2.5 Universell utforming	21
2.5.1 Sju hovedprinsipper.....	22
2.5.2 Gap- modellen	24
2.5.3 Funksjonshemmet eller nedsatt funksjonsevne	24
2.6 Regjeringens handlingsplan, Norge universelt utformet 2025	25
2.7 Lov om forbud mot diskriminering på grunn av nedsatt funksjonsevne (Diskriminerings- og tilgjengelighetsloven)	26
2.7.1 Hovedløsningen.....	28
2.9 Plan- og bygningsloven og byggeteknisk forskrift.....	29
2.10 Krav til universell utforming i og utenfor skolebygninger	30
2.10.1 Krav til trapper	30
2.10.2 Krav til heis	31
2.10.3 Krav til inngangsparti	31
2.10.4 Krav til planløsningen	31
2.10.5 Krav til kommunikasjonsvei.....	31
2.10.6 Krav til rom og annet oppholdsareal	32
2.10.7 Krav til bad og toalett.....	32

2.10.8 Krav til rampe.....	32
2.10.9 Krav til skilt, styrings- og betjeningspanel, håndtak	33
2.10.10 Krav til Romakustikk	33
2.10.11 Krav til lyd- og taleoverføringsutstyr	33
2.11 Norsk Standard	33
3 METODE OG FORSKNINGSDESIGN	35
3.1.1 Deduktiv og induktiv tilnærming	36
3.1.2 Beskrivende, tolkende og vurderende casemetoder	36
3.2 Kvalitativ fenomenologisk metode	37
3.3 Kvantitativ metode	37
3.4 Etablering av informantgruppen.....	38
3.4.1 Variasjon i klima og geografiske forhold i informantgruppen	39
3.5 Gå-tur-befaring som metode	39
3.5.2 Studiets proposisjoner - Stoppesteder og aktuelle spørsmål	40
3.5.3 Den logiske linkingten mellom proposisjon og dataene – forskerrollen	41
3.5.4. Kritisk realisme	42
3.6 Prosjektets validitet	42
3.7 Prosjektets reliabilitet	43
3.8 Prosjektets overførbarhet.....	43
3.9 Avgrensninger	43
3.9.1 Case-objektene	43
3.9.2 Informantene og universell utforming	43
3.10 Etske retningslinjer.....	43
4 Resultater Casestudie	45
4.1 Case 1	45
4.1.1 Inngangsparti.....	45
4.1.2 Fellesareal og kommunikasjonsveier	47
4.1.3 Garderobe og toalett	50
4.1.4 Trinnareal	52
4.2 Case 2	54
4.2.1. Inngangsparti	54
4.2.2. Fellesrom og kommunikasjonsvei	55
4.2.3 Garderobe og toalett	56
4.2.4 Baseareal	58

4.3 Case 3	61
4.3.1 Inngangspartiet	61
4.3.2. Fellesrom og kommunikasjonsvei	62
4.3.3 Garderobe og toaletter	64
4.3.4 Trinnareal	65
4.3.5 Annet uteareal.....	68
5 Diskusjon.....	69
Vurdering av resultater ut i fra en metodisk synsvinkel.....	75
6 Konklusjon	78
Vedlegg 0: Brev sendt ut via FFO.....	84
Vedlegg 1: Informasjon til skolen	85
Vedlegg 2: Bekreftelse i forbindelse med gjennomføring av befarings	86
Vedlegg 3: Samtykkeskjema	87
Vedlegg 4: Program - Befaringen	88
Vedlegg 5: skjema – gåturbefaring	89
Vedlegg 6: Tillatelse til å gjengi navn.....	90
Vedlegg 7: Tillatelse av å benytte foto fra Fortunen AS:.....	91
Vedlegg 8: Tillatelse av å benytte foto fra www.ifi.no:	92
Tabelliste	
Tabell 1: Sju prinsipper om universell utforming.....	23
Figurliste	
Figur3: Gap-modell: Gapet mellom individets forutsetning og miljøets krav.....	24
Figur4: Modell av funksjonshemming.....	25

1 INNLEDNING OG PROBLEMSTILLING

1.1 Bakgrunn for oppgaven

Hvordan oppleves det egentlig å måtte sitte på første rad, - alltid?

Finn Aslaksen skriver i *Universell utforming: planlegging og design for alle*, utgitt i 1997 av råd for funksjonshemmede: «Vi ser løsninger som virker ekskluderende og stigmatiserende ved at funksjonshemmede må bruke spesielle innganger, og sitte på avgrensede plasser på tog, i kinosaler eller sportsarenaer. Det synes som det ofte er en ambisjon om å oppnå en teknisk tilgjengelighet, men at det er mindre søkelys på løsninger som virker inkluderende i forhold til andre mennesker.»

(Aslaksen 1997)

Verdisynet i forhold til mennesker med funksjonsnedsettelse har i historisk sammenheng endret seg betraktelig gjennom tiden. Diskriminering på grunn av funksjonsnedsettelse har tidligere vært allment akseptert. Det var blant annet nedfelt i Gulatingsloven fra før 1300 at det var ulovlig å sette ut nyfødte barn for å dø med mindre de ikke var funksjonsfriske (Johansen 1996; Norseng u.å.). Under reformasjonen på 1500-tallet ble barn født med funksjonsnedsettelse antatt å være en bytting fra djevelen. Troen holdt fast helt fram til 1800-tallet (Johansen 1996). I første halvdel av 1900-tallet ble funksjonshemmede rammet av hygienisk arbeid med befolkningens arvemateriale, såkalt eugenikk. Dette var en anerkjent tankegang både i Europa og Amerika, og hadde som mål å eliminere uønskede gener i befolkningen (Brøgger u.å.). Funksjonshemmede ble betraktet som rene avvik blant befolkningen, sterilisering var blant annet utbredt (NOU 2001:22).

1. januar 2009 trådte et rettslig vern mot diskriminering av mennesker på grunn av nedsatt funksjonsevne gjennom diskriminerings- og tilgjengelighetsloven (DTL). DTL stiller blant annet krav til at bygg som retter seg mot offentligheten skal være universelt utformet (Norge 2009). Universell utforming i DTL er definert som «*utforming eller tilrettelegging av hovedløsningen i de fysiske forholdene, herunder informasjons- og kommunikasjonsteknologi (IKT), slik at virksomhetens alminnelige funksjon kan benyttes av flest mulig*» (Norge 2009).

Universell utforming er et mål om at flest mulig skal kunne mestre sin hverdag, og en strategi for å oppnå dette målet. Universell utforming er ikke tilpassingen i selv, men en holdning om at hovedløsningen i de fysiske forholdene skal kunne brukes av alle, og at løsningen derfor må ha høy brukskvalitet (Wågø 2006). Men hva menes egentlig med hovedløsning?

The Center for Universal Design beskriver at hensikten med universell utforming handler om å kunne forenkle livet for alle mennesker ved at produkter og fysiske omgivelser gjøres mer brukbare for flere,

(uten at det skal medfølge ekstra kostnader) (Aslaksen 1997). Dette kan gjøres ved å gi høy brukskvalitet. Det stilles krav i TEK 10 til at hvert tiende toalett i byggverk for publikum skal være universelt utformet. Men burde ikke hvert eneste toalett være universelt utformet for å gi toalettene høyest mulig brukskvalitet med tanke på den store variasjon i personers størrelse, styrke, og behovet for støtte for å komme seg på og av? Richard Duncan ved Center for Universal Design ved North Carolina State University, konkluderer med at et ideelt universelt utformet fellestoalett burde inneholde en kombinasjon av høyre- og venstrestilte toaletter, noen brede, andre smale, og med en variasjon av lave og høye toalettseter. Duncan mener det hele kommer an på hvilken skala man legger seg på (Duncan 2007).

Mange bygninger, løsninger og produkter er utformet slik at de hindrer noen mennesker i å benytte dem på lik linje med andre på grunn av en funksjonsnedsettelse. Dette kan gi en opplevelse av å ha en funksjonshemming. Mennesker har ulike forutsetninger i forhold til funksjonsevne og kunnskapsnivå gjennom livet. Statistisk sentralbyrå oppgir i sin undersøkelse fra 2001 «Helse i Norge: Helsetilstand og behandlingstilbud belyst ved befolkningsundersøkelser» at vel 10 % av befolkningen over 16 år har vanskeligheter med å gå i trapper eller bevege seg over lengre strekninger (SSB 2001). Hvert femte barn i Osloskolene har en eller annen form for astma eller allergi, (Norges Atma- og Allergiforbund 2012). Nesten 15 % av befolkningen har en eller annen form for hørselshemming, (Funksjonshemmedes fellesorganisasjon u.å.-a), omtrent 130 000 nordmenn har nedsatt synsevne, hvorav cirka 1000 er helt blinde (Funksjonshemmedes fellesorganisasjon u.å.-b). Listen er ikke uttømmende.

I lov om forbud mot diskriminering på grunn av nedsatt funksjonsevne (DTL) dømmes diskriminering på bakgrunn av nedsatt funksjonsevne i forhold til universell utforming opp mot de funksjonskrav som plan- og bygningsloven (PBL) gir gjennom byggeteknisk forskrift (TEK) og den veiledningen (REN). Lovtekstene er utført som rettslige standarder formulert for å si noe i sin helhet, og går ikke inn på detaljene (Solstad 2009). Teknisk forskrift sier ikke noe om hvordan en løsning er bedre enn en annen. Et spørsmål som er en diskusjon verdig, er om de dimensjonerende kriteriene som er satt i TEK10 ikke kan føre til diskrimineringsfølelse.

Et solskinnsmål er å skape gode universelt utformede bygg, som fungerer godt for menneskene som skal benytte dem. Med mange av de løsningene man møter på i dagen samfunn, kan man spørre seg om det er fokusert nok på nettopp dette. Er det lettere å kun sørge for tilgjengelighet for rullestolen i et vilkårlig rom enn det er å sørge for at rommet har høy brukskvalitet for personen som sitter i stolen? Hva skal til for å lage gode universelt utformede løsninger? Hva må man tenke på? Eller *må* man tenke?

Holder det å krysse av for hver paragraf om universell utforming i TEK 10 og si seg fornøyd med Status Quo? Ivaretar lover og forskrifter mennesker med blant annet hørselshemninger, nedsatt syn og bevegelsehemninger så godt at de ikke føler seg diskriminert på grunn av bestemmelsene i disse? Hva med de som har sittehemninger, hvordan tilrettelegger man best for dem? - Skal de ha stol?

Til tross for innførte lover, der begrepet hovedløsning er innført, virker det fortsatt å være for lite søkelys på inkluderende løsninger slik Aslaksen skrev for 15 år siden. Alle kan prosjektere etter målbare størrelser og veiledninger, men hvordan kan man som prosjekterende velge løsninger, som når de tas i bruk ikke virker negativt på menneskene som skal benytte dem?

Dette er noen av mange spørsmål som dukker opp når man jobber med universell utforming i bygg, og mange av emnene kan ikke måles med målebånd! Gjennom denne oppgaven ønsker jeg å få vite. For å få til det må jeg møte mennesker som sitter på denne viktige kunnskapen.

1.1.1 Bakgrunn for valg av tema

I løpet av min fordypning i bygningsplanlegging har jeg kommet inn på temaet universell utforming i første omgang som lovpålagt krav ved utforming av planløsninger. Senere, gjennom ulike arbeid, har et spørsmål om hvorvidt ulike løsninger vil kunne føles stigmatiserende og eller diskriminerende kommet til syne: Skal universelt utformede rom i hotell være plassert sammen, eller er det bedre at de ikke er det? Bør det være areal for snuplass for rullestol, diameter 1,5 m, på begge sider av sengen i et tilgjengelig rom, til tross for at det ikke står noe om det i lovverket? Hva hvis begge de to menneskene som bor på dette hotellrommet tilfeldigvis sitter i rullestol? Og hvorfor akkurat 1,5 m?

Det er også meget interessant å se hvordan lovverket er bygget opp for å ivareta og hindre diskriminering. Hvor lang omvei får et barn i rullestol på en skole fordi heisen er plassert langt unna trappa alle andre bruker? Hva defineres som for langt? Hvordan kan man unngå stigmatiserende løsninger, eller løsninger som fremmer en diskrimineringsfølelse? Kan man egentlig reservere seg fra dette?

Lovverket dekker langt fra alle situasjoner i detalj, en god løsning vil i en viss grad være stedsspesifikk, og man vil i kunne tolke lovverket ulikt i ulike situasjoner. Likevel finner jeg det interessant å dvele med disse problemstillingene. Alle kan følge punkter i en standard, men hvordan man kan bli bedre på å skape gode universelt utformede løsninger utover dette ser jeg på som et meget spennende felt. Vi har også fått handlingsplan med tittel *Norge Universelt utformet 2025*. Jeg ser på dette som en indikasjon på at det er tema med mye arbeid å ta tak i, i tillegg til at det er et spennende område å utforske for å kunne lage gode løsninger i bygg.

1.2 Formål med oppgaven

Formålet med oppgaven er å designe en undersøkelse hvis resultater kan gi en dypere forståelse av hvor grensesnittet går for hva mennesker med nedsatt funksjonsevner opplever som diskriminerende og se dette i forhold til de definisjoner lovverket gir.

I forskningens gang ønsker jeg å få én-til-én erfaring fra personer som møter hindringer eller ikke tilrettelagte miljø, på grunn av en eller annen funksjonsnedsettelse i sin hverdag. Videre har jeg som mål å bli kjent med hva lovverket sier om universell utforming og diskrimineringsaspektet i diskriminerings- og tilgjengelighetsloven, samt å se hvordan eksisterende løsninger oppfattes av informantene. Dette for å kunne forstå deres synspunkter og sette de i sammenheng med løsningene som studeres. På denne måten håper jeg også å få innsikt i om de studerte løsningene oppfattes som bra eller ei.

På bakgrunn av dette ønsker jeg å kunne diskutere hvordan et tilrettelagt miljø oppleves mot et som ikke er det? Hvordan velge mellom noe som er bra for en, men ikke for den andre? Hva gjør at tilgjengeligheten ikke er optimal? Når oppleves et bygg å være tilgjengelig? Og sist men ikke minst, hva gir en diskrimineringsfølelse?

Et overordnet mål er å prosjektere så gode løsninger i bygninger som mulig. Gjennom kunnskap som erverves fra dette prosjektet håper jeg å oppnå en dypere forståelse i de utfordringer som ligger til grunn for å kunne prosjektere gode universelt utformede løsninger, utover de minstekrav som lovverk og standarder lister opp.

1.3 Problemstilling

Jeg ønsker å belyse sammenhenger mellom universell utforming og et diskrimineringsaspekt. Jeg ønsker å studere hvordan mennesker med ulike former for funksjonshemninger opplever fysiske løsninger i skolebygg, og se hvorvidt dette har noen sammenheng med funksjonskravene for universell utforming som er gitt i TEK10. Jeg skal med denne oppgaven designe og gjennomføre en undersøkelse hvor jeg søker svar på følgende:

Universell utforming og diskriminering:

- Hva gir en diskrimineringsfølelse?
- Kan en løsning oppfattes som diskriminerende, til tross for at løsningen oppfylder funksjonskrav for universell utforming i bygg for publikum i henhold til byggteknisk forskrift 2010?

1.4 Rapportens oppbygging

Neste kapittel, kapittel 2, er oppgavens teorikapittel og skal gi grunnlaget til å forstå den forskningen som gjennomføres. Her presenteres først litteratursøket. Deretter tar kapittelet for seg en gjennomgang av ulike brukergrensesnitt, diskriminering og livskvalitet, før utviklingen av samfunnets verdisyn på mennesker med nedsatt funksjonsevne, universell utforming og utviklingen av lovverk gjennomgås, med vekt på diskriminerings- tilgjengelighetsloven.

I kapittel 3, metodekapittelet, presenteres forskningsdesignet med de metoder som er benyttet. Her forklares hva som er gjort i studien og hvordan den er utført. Her presenteres også de strategiske utvalgene av caseobjekter og informanter til den kvalitative analysen.

Resultatene fra befarings på tre skoler presenteres i kapittel 4, deretter følger diskusjon av resultater der også styrker og svakheter rundt de ulike metodene som er benyttet betraktes. Rapporten avsluttes med konklusjon og «veien videre».

1.5 Definisjoner

Amfi	Tribune i trappeform
Atkomst	Forbindelse (vei, inngangsparti, korridor) som leder inn til anlegg, byggverk eller rom (Standard Norge 2009).
Atkomstvei	Forbindelse fra vei og parkeringsplass til byggverkets inngangsparti (Standard Norge 2009).
Auditiv	Det som angår hørselen (Standard Norge 2009).
Braille	Punktskrift, skrift som består av opphøyde punkter som synshemmede kan lese ved å føle dem med fingertuppene (Kunnskapsforlagets papirleksikon u.å.-b)
Brukergrensesnitt	Krav om funksjonalitet eller forståelse vedr bruk av en løsning
Diskriminering	En usaklig forskjells-, eller likebehandling med et uforholdsmessig negativt resultat(NOU 2009:14).
Farefelt	Felt som skal varsle om farer, for eksempel kryssing av trafikkareal eller nivåendringer som trapper og usikrete kanter (Standard Norge 2009).
Fargekontrast	Betyr at fargen på objektet avviker fra fargen på bakgrunnen. (REN)
Funksjonsnedsettelse	Redusert funksjonsevne som følge av tap av, skade på eller avvik i en kroppsdel eller i en av kroppens psykologiske, fysiologiske eller biologiske funksjoner(Husbanken 2011).
Hovedløsning	Den løsningen som benyttes. «Den vanlige løsningen» som benyttes ved bruk.
Kognitiv svikt	Vanskeligheter med oppmerksomhet og konsentrasjon, hukommelse, bearbeiding av sanseinntrykk, forstå språk og kommunikasjon, planlegge og utføre handlinger, tenke raskt og komplisert og endringer i atferd og personlighet. Kognitiv svikt er en skjult funksjonshemming(Husbanken 2011)
Kommunikasjonsvei	Horisontal og vertikal forbindelse i og mellom rom i byggverk, og mellom uteområder (Standard Norge 2009).

Konvensjon	Vedtatte eller alminnelig anerkjente retningslinjer (Kunnskapsforlagets papirleksikon u.å.-a)
Ledelinje	Markert linje i gulv, på veg eller langs vegg og som kan angi retning eller varsel om fare. Linjen kan bestå av en annen farge, materiale eller overflate, eller en kombinasjon (Husbanken 2011).
Luminanskontrasten	er en kontrast i lyshet eller gråtone. Synlighet oppnås ved kontrast mellom farge på bakgrunn og farge på det som skal være synbart. Bakgrunnen er referanse. Dersom flatene i synsfeltet er like store, benytter man den lyseste fargen som referanse. (Direktoratet for byggkvalitet 2011)
Miljøhemmet	Omfatter personer som har overfølsomhet for luft og materialer, f.eks. astmatikere, allergikere og personer med andre former for nedsatt immunforsvar (Husbanken 2011).
Orienteringshemmet	En person som har vansker med å orientere seg i det fysiske miljø når dette ikke er tilrettelagt (f.eks. ved hjelp av lys, farge, kontraster og materialbruk, akustikk eller skilting). Nedsatt orienteringsevne kan skyldes sansetap (f.eks. synshemming, hørselshemming), utviklingshemming eller former for lesevansker (Husbanken 2011).
Rampe	En konstruksjon som benyttes for å oppnå en trinnfri forbindelse tale plan med nivåforskjell. Rampe kan benyttes for eksempel for å oppnå trinnfri atkomst ved inngangsparti, internt i bygg for å utjevne små nivåforskjeller, som arkitektonisk element eller som transportvei(Direktoratet for byggkvalitet 2011)
Rimelig tilrettelegging	Nødvendig og hensiktsmessig endring og justering som ikke innebærer en uforholdsmessig eller utilbørlig byrde, når det i et bestemt tilfelle er behov for det, for å sikre at mennesker med nedsatt funksjonsevne kan nyte eller utøve alle menneskerettigheter og grunnleggende friheter på lik linje med andre (Barne- og likestillingsdepartementet 2008).
Sensorisk	Samlebegrep som har å gjøre med syn, hørsel, smak, lukt og balanse (Standard Norge 2009).

Stor-do	Toalett tilrettelagt for rullestol.
Taktil merking	Merking med følbare overflater og tegn hvor motiv er opphøyet i forhold til underlag (Standard Norge 2009).
Tilgjengelighet	Egenskap ved den fysiske utformingen av bygninger, transportmidler og uteområder som sikrer mennesker atkomst og bruk, fortrinnsvis ved egen hjelp (Standard Norge 2009)
Universell utforming	Utforming av produkter og omgivelser på en slik måte at de kan brukes av alle mennesker i så stor utstrekning som mulig, og uten behov for tilpasning eller en spesiell utforming(NOU 2005:8).

2 LITTERATUR OG TEORI

Kapittelet er ment å gi en innføring i temaet universell utforming og diskriminering, og lovverket som handler om dette.

2.1 Litteratursøk

Det har vært naturlig å begynne i BIBSYS som er universitetsbibliotekets søkemotor. Åpent søk med søkeordene «universell utforming», som resulterte i 563 treff i bibliotekbasen. Flere titler fanger min interesse og ble undersøkt, noe grundigere gjennomlest. Søker også på «brukermedvirkning universell utforming» og får 8 treff. «skoler universell utforming» gir 13 treff. Det er også foretatt søk på «universell utforming» i Google Scholar, www.scholar.google.com. Gjør også søk i Norwegian Open Research Archives, NORA. Dette gir 27 treff på søkeord «universell utforming», hovedsakelig masteroppgaver fra høyskoler og universiteter. Andre søkeord som er benyttet er «diskriminering».

Norsk Institutt for by- og regionforskning (NIBR), www.nibr.no, ga søkeresultat på 13 rapporter med «universell utforming» som søkeord. Regjeringens nettsider, www.regjeringen.no, ledet fram til Norges Offentlige Utredninger (NOU), Odelstingsproposisjoner(Ot. Prp.) og relevante stortingsmeldinger, begrepsforklaringer, handlingsplaner og vedlegg til disse. På lovdata, www.lovadata.no er alle lovene hentet. På internettsidene til Direktoratet for byggkvalitet (tidligere bygningstekniske etat) www.dibk.no har jeg søkt meg fram tekniske forskrifter av ulike utgivelser, og veiledninger til disse. Forente Nasjoners sider, www.fn.no, og Likestilling- og diskrimineringsombudets sider www.ldo.no er også benyttet til søk. For sjekking av detaljer når det gjelder universell utforming, har byggforsk kunnskapssystemer på <http://bks.byggforsk.no/> brukt som søkemotor. Veiledninger på brukerorganisasjonenes egne sider er også benyttet.

Det har blitt benyttet kommunale internettsider for å søke fram ulike skolebygg, samt utdanningsdirektoratets sider, i tillegg til prosjektbasen www.archdaily.com. I tillegg til søk på internett, er det lokale folkebiblioteket og universitetsbiblioteket benyttet.

Har også foredragsnotater etter deltakelse på seminar om universell utforming, i regi av henholdsvis Teknisk-naturvitenskapelig forening (TEKNA) 8. februar 2012, Quality Hotel 33, Oslo og Universell Utforming AS 15. februar 2012, Thon Hotel Opera, Oslo. Samt fra studietur om universell utforming i regi av Kommunenes Sentralforbund (KS) til Barcelona 25. – 28. mars 2012. Befaring med Norges Blindforbund 19. april 2012 på Terningen Arena, Elverum, Elverum og Hamar rutebilstasjon har økt min forståelse for nedsatt synsevne. Møte med nestleder i Norges handikapforbund, samt forelesningsnotater fra bygningsplanleggingsfag TBA261 og TBA310, ved UMB inkluderes også til litteraturbeholdningen i prosjektet.

2.2. Brukergrensesnitt

Tilgjengelighet er avgjørende for å kunne delta i aktiviteter som er meningsfulle for den enkelte. En tilgjengelig utforming baserer seg på at brukerbehov er ulike, og at det tilrettelegges med egne innretninger for egne grupper (Wågø 2006), for eksempel en rampe til rettlagt for rullestolbrukere. Grad av funksjonsevne varierer blant rullestolbrukerne til tross for at tilgjengelig utforming for personer i rullestol kan kategoriseres i ett felles brukergrensesnitt. Blant annet trinnfrihet, og behov for areal for å kunne snu rullestol ved dører, inne på toalett og så videre.

Innenfor informasjons- og kommunikasjonsteknologi (IKT) benyttes begrepet «brukergrensesnitt». Brukergrensesnittet beskriver en grad av tilrettelegging, da av IKT tjenester, i forhold til en viss kompetanse. Et komplisert program som tar lang tid å lære, eller er vanskelig i bruk, vil ha høyt brukergrensesnitt. Et program kan ha mange gode funksjonaliteter som gjør programmet lett å bruke, men dersom disse funksjonalitetene ikke gjøres lett tilgjengelige for alle, vil brukergrensesnittet likevel være høyt (Sandnes 2011). Dette kan sammenlignes med tilgjengelig utforming ved at god funksjonalitet ikke er tilgjengelig for alle, for eksempel på grunn av fysiske barrierer eller mangler i utførelsen av produkter eller løsninger. Svaksynte og blinde kan finne fram inne i et bygg, men uten tilpasset miljø, er det ikke sikkert de finner fram til bygget på grunn av at grensesnittet til personen og brukergrensesnittet til inngangspartiet ikke samsvarer.

Funksjonskravene i byggeteknisk forskrift er basert på en generell brukerhåndtering, og de er ikke ment å rette seg mot tilrettelegging for forskjellige grupper (tilgjengelig utforming), men mot befolkningen i sin helhet (Wågø 2006). Brukergrensesnittet til en universell løsning bør inkludere brukergrensesnittene for mennesker med nedsatte motoriske funksjonsevner, nedsatte sensoriske evner og nedsatte kognitive evner. I tillegg må det også tilrettelegges for miljøhemmede (Sandnes 2011; Wågø 2006), og for barn og for eldre. For å oppnå universell utforming må samtlige brukergrensesnitt kombineres i en hovedløsning.

2.2.1 Brukergrensesnitt for personer med nedsatte motoriske evner

Dette brukergrensesnittet refererer til alle som har med bevegelse og motorikk å gjøre som kan være forårsaket av mangel på kroppsdel, ikke fungerende eller delvis fungerende kroppsdel(er) (Sandnes 2011). Trinnfrie arealer, både ute og innendørs, jevnt fast sklisikkert underlag, minst mulig stigning, håndlister for god gangstøtte, tilstrekkelig bredde på dører og passasjer og rekkehøyder i tråd med mulig sittende og stående stilling. Tilstrekkelig gulvareal for manøvrering av rullestol, og muligheter til enkel betjening av dører og vinduer ved at de er lette å åpne og lukke er viktig. (Standard Norge 2009).

2.2.2 Brukergrensesnitt for personer med nedsatte sensoriske evner

For personer med nedsatt synsevne er det viktig med logisk planløsning med bruk av lettfattelige virkemidler i tillegg til tilstrekkelig lysnivå som ikke blander. Bruk av rettvinklede kryss i gangarealer og tilrettelagte ledelinje, naturlig eller kunstige, som er visuelle og taktile, gir god retningsinformasjon og gjør et bygg praktisk i bruk for personer med nedsatte synsevner. Kontraster mellom vegg, gulv og øvrige innretninger gir mulighet til god romfølelse (Lindland 2005; Standard Norge 2009).

Tydelige refleksfrie skilt med tydelig typografi, slik at informasjon kan oppfattes raskt. Figur 1, under, viser et skilt tilrettelagt skilt. Det er et negativt skilt, det vil si svart bakgrunn og hvite tegn/bokstaver. Svart bakgrunn reflekterer ikke lys, derfor vil en person som er lyssensitiv kunne se de hvite tegnene. Ved hvit bakgrunn med mørke tegn, «slukes» de mørke tegnene av det lyse feltet rundt. Negative skilt gjør skiltet mer lesbart. Det er også viktig med taktile skilt, ved at tall og tegn er følbare (Norges Blindeforbund Hedmark 2012).

Figur 0: Negativt skilt med taktile tall og braille.

Figur 1: Toaletter, Terningen arena.

Figur 2: Gjenkjennelige piktogrammer (Gjenskinn på grunn av blits)

Figur 1 og 2, over, viser to ulike måter å markere toaletter med. Markering figur 1 er vanskelig å oppfatte hva betyr for svaksynte. Markeringen på disse to dørene er gjort med grå tape, men er vanskelig å følge da finger mister kant mellom tape og dør. Figur 2 viser markering som er taktil, og som har gjenkjennelig form. Skiltet har også braille.

Det er viktig at det både er kontrast mellom farger og luminans. Luminanskontraster er kontrast i ulike gråtoner, denne er den viktigste, da denne fungerer både ved høyt og lavt lysnivå, og er viktig for dybdesynet. Luminanskontrasten er praktisk fortalt differansen mellom refleksjonsfaktoren til objektet og bakgrunnen dividert med bakgrunnens refleksjons faktor. Farger må være synlige. Riktig bruk av lyskilder og mulighet for blinding er også viktig. Grønn- rød kontrast bør unngås på grunn av fargeblindhet. Det er ellers viktig at glass, stolper og lignende er godt markert (Standard Norge 2009).

For personer med nedsatt auditiv evne, må det tilrettelegges slik at det blir lett å oppfatte tale. Gjennomtenkt bruk av materialer samt utformingen av rom etter faktorer som takhøyde, plassering og utforming av vegger er avgjørende for hvordan lyd brer seg i rommet. Lyssetting i rom må vær slik at det blir lett å kunne lese munn og ansiktsbevegelser til den som snakker. Det må tilrettelegges for bruk av hørselstekniske hjelpemidler. Supplerende visuell informasjon er viktig (Standard Norge 2009).

2.2.3 Brukergrensesnitt for mennesker med nedsatte kognitive ever

Nedsatte kognitive evner berører felt for læring og hukommelse (Sandnes 2011). Bygg og planløsning bør være slik at bygg blir lettest mulig å forstå. Bygg bør ha gode visuelle sanseinntrykk for å lette orienteringen. Informasjon bør gis både taktilt, visuelt og auditivt slik at flest mulig har mulighet til å få med seg informasjonen. Videre bør det være gode systemer for veifinning. Siktelinjer mellom viktige målpunkt, som å se resepsjon fra inngangsdør. God oversiktsinformasjon av bygget, retningsinformasjon og at informasjon for veifinning repeteres ofte nok (Standard Norge 2009).

2.2.4 Brukergrensesnitt for mennesker med miljøhemninger

Astma, eksem, allergi og annen overfølsomhet for miljøet, er diagnoser/tilstander som påvirker mange menneskers liv. Det er derfor viktig å tenke på mennesker med slike plager for at vi skal kunne lage løsninger som skal fungere for flest mulig mennesker. Mennesker som opplever hemninger på grunn av miljø må ha tilgang på et godt innklima. Bygninger bør ikke bestå ha materialer som inneholder skadelige midler, som PVC og vinyl. Inngangspartiet er et avgjørende punkt for å hindre at smuss blir med inn i bygget. Fast underlag utenfor og avskrapningsrist foran dør er til stor fordel for mennesker som har en eller annen form for miljøhemning. Det anbefales å benytte materialer som er lett å renholde og unngå plasser som er vanskelig å renholde. Det frarådes også bruk av teppeprodukter, foruten spesiallagde smussopsamlingsmatter ved inngangsdør.

Fukt- og muggsopp vil føre til forverrende situasjon og kan også bidra til at personer kan utvikle en diagnose, det er derfor viktig å ha god fokus på tørre forhold under bygging.

Avgassing fra materialer også et viktig punkt: tre undergrupper: Avgassing fra frie, ubundne forurensninger i materialet, gasser vi puster inn VOC (Volatile Organic Compounds) Eller bundne stoffer i materialet som blir frigjort på grunn av slitasje. Avgassing av materialer som har blitt forurenset av innemiljøet. Total mengde av VOC bør være minst mulig. For å oppnå god brukskvalitet til bygg, er det viktig å velge materialer ut fra hvem som har lavest avgassing, valg av lavemitterende maling. Ved blant annet valg av beplantning, bør det velges allergivennlige planter og blomster. (Norges astma- og allergiforbund Norges Atma- og Allergiforbund 2012).

2.3 Livskvalitet og diskriminering

Livskvalitet og følelse av diskriminering betraktes begge som subjektive opplevelser, og er derfor ikke direkte observerbare (NOU 1999:2).

Det finnes to ulike måter å betrakte begrepet livskvalitet på, enten gjennom det medisinske synet eller gjennom det sosiologiske, det sosialvitenskapelige. Tradisjonelt er den medisinske betraktningen hatt størst tyngde, hvor det også har vært lite fokus på personers egenopplevelse av livet (NOU 1999:2).

Livskvalitet kan sies å være summen av alle viktige kognitive og følelsesmessige opplevelser (Grue 1999). Det er nettopp dette fenomenet livskvalitet består av. NOU 1999:2 definerer livskvalitet som: «*En persons egenopplevelse av positive og negative sider ved livet i sin alminnelighet. Det kan ses på som en syntese av positive og negative opplevelser, ubehag, glede og nedstemthet, og av vonde og gode følelser*» (NOU 1999:2). Å bli diskriminert, ved å ikke ha tilgang til sosiale arenaer fordi miljøet ikke er tilrettelagt, antas å være noe av det mest byrdefulle ved å ha en funksjonshemming (Danielsen 2005).

Diskriminering kan forklares som en usaklig forskjells-, eller likebehandling med et uforholdsmessig negativt resultat (NOU 2009:14). Ordet diskriminering opptrer oftest i negative sammenhenger. En diskrimineringsfølelse har også negativ ladning. Begrepet å diskriminere kommer fra det latinske *discriminō*, som betyr å skille, atskille eller holde fra hverandre (Johansen et al. 1998). Å diskriminere kan sies å utøve en forskjellsbehandling mot noen på bakgrunn av en bestemt ting. Norges handikapforbund betegner diskriminering som fysisk utestenging og sosial isolasjon, og at manglende tilrettelegging er en form for undertrykking (Norges Handikapforbund 2011).

Diskriminering kan forekomme i flere former. Dersom forskjellsbehandlingen har en negativ karakter og hvor formålet er å utøve noe slik at noen stilles dårligere enn andre klassifiseres som direkte diskriminering (NOU 2005:8). Dette kan være at noen ikke kommer inn en dør på grunn av rullestol ikke får plass gjennom dør.

Dersom diskrimineringen baserer seg på tilfeller der lik behandling fører til en forskjellsbehandling som dermed blir diskriminerende defineres som indirekte diskriminering. Indirekte diskriminering kan beskrives som diskriminerende resultater. Direkte diskriminering forekommer når det er bevisst valg om å gjøre forskjell i behandling.

I FN-konvensjonen om rettigheter til mennesker med nedsatt funksjonsevne defineres diskriminering på grunn av nedsatt funksjonsevne (i den norske oversettelsen) som "*enhver forskjellsbehandling, utelukkelse eller innskrenkning på grunn av nedsatt funksjonsevne som har som formål eller virkning å begrense eller oppheve anerkjennelsen, nytelsen eller utøvelsen, på lik linje med andre, av alle menneskerettigheter og grunnleggende friheter på det politiske, økonomiske, sosiale, kulturelle, sivile*

eller et hvilket som helst annet område. Det omfatter alle former for diskriminering, herunder å bli nektet en rimelig tilrettelegging" (Barne- og likestillingsdepartementet 2008).

2.4 Samfunnets verdisyn på mennesker med nedsatt funksjonsevne

Verdisynet forankret i lovverk gjennom tidene, har gått fra total ekskludering av funksjonshemmede, til at alle er like mye verdt. Først ved å tenke tilrettelegging for enkelte grupper, gjennom tilgjengelig utforming, til å tilrettelegge for alle gjennom universell utforming.

Etter andre verdenskrig kom Forente Nasjoner (FN) med en konvensjon for menneskerettigheter. Verdenserklæringen om menneskerettigheter ble vedtatt 10. desember 1948, med felles samtykke av 48 land (Forente Nasjoner ; NOU 2001:22). I henholdsvis 1., 7. og 21. artikkel står det skrevet:

"Alle mennesker er født frie og med samme menneskeverd og menneskerettigheter. De er utstyrt med fornuft og samvittighet og bør handle mot hverandre i brorskapets ånd.»

«Alle er like for loven og har uten diskriminering rett til samme beskyttelse av loven. Alle har krav på samme beskyttelse mot diskriminering i strid med denne erklæring og mot enhver oppfordring til slik diskriminering".

"Enhver har rett til lik adgang til offentlig tjeneste i sitt land." (Forente Nasjoner 1948)

Verdenserklæring om menneskerettigheter fra 1948 ble utgangspunktet for utviklingen av menneskerettighetskonvensjoner verden over (Forente Nasjoner 1948). Det er først i barnekonvensjonen vedtatt 20.11.1989 at det rettes fokus på diskriminering på grunnlag av funksjonsnedsettelse. I artikkel 23 heter det at:

«Partene anerkjenner at et barn som er psykisk eller fysisk utviklingshemmet, bør ha et fullverdig og anstendig liv under forhold som sikrer verdighet, fremmer selvstendighet og bidrar til barnets aktive deltakelse i samfunnet»(Forente Nasjoner 1989).

Ønsket om å skape tilgjengelighet for alle kom som en følge av endring i synet på mennesker med funksjonshemmede. Særlig etter inngangen til det 21. århundret har man fått fokus på inkluderende tanker om at alle skal med utviklet seg, å lage et samfunn som legger til rette for sidestilt deltakelse også for personer med nedsatte funksjonsevner. Fra å se funksjonshemming som noe galt ved en person til allment å forstå at funksjonshemming er en relasjon mellom personen og omgivelse/situasjon, (kommer tilbake til dette i 2.5).

I 2001 kom den offentlige utredningen *Fra bruker til borger*. Denne var blant annet bygget på handlingsplan for funksjonshemmede fra 1998, og utvalget, ledet av Sigurd Manneråk, tok for seg situasjonen for funksjonshemmede i samfunnet (NOU 2001:22). De fastsatte en strategi for hvordan funksjonshemmende barrierer skulle bygges ned i samfunnet. Året etter kom stortingsmelding med tittelen «Nedbryting av funksjonshemmende barrierer». Stortingsmeldingens politiske mål og strategi

bygger på individets ønske om å klare seg selv, til tross for funksjonsnedsettelse. Dette innebærer også at enhver skal ha mulighet til å kunne forsørge seg selv. Det må derfor tilrettelegges for funksjonshemmede i arbeidslivet og hverdagssamfunnet (St. meld. nr 40 (2002-2003) 2002).

Likestilling og antidiskriminering har fått stadig mer plass i det politiske perspektivet, og særlovingene er på vei ut (Christophersen 2012). FN-konvensjonen som omhandler rettighetene til mennesker med nedsatt funksjonsevne, påpeker at mennesker med nedsatt funksjonsevne skal ha full og likeverdig rett til å realisere sine menneskerettigheter som andre. Konvensjonens formål er i tillegg til dette å fremme respekten for den iboende verdigheten til alle mennesker og det skal derfor være mulig for alle å delta i samfunnet (United Nations).

I Soria Moria erklæringen fra 2005 slo regjeringen fast at de ville bekjempe all diskriminering, også for personer med nedsatt funksjonsevne. Regjeringen la prinsippene om universell utforming til grunn for dette (Stoltenberg et al. 2005). Likestilling innebærer blant annet at alle er like mye verdt, og skal ha like rettigheter.

2.5 Universell utforming

«Universell utforming er inkluderende løsninger med god brukskvalitet der brukskvalitet mot ulike brukergrensesnitt er prøvd ut» (Wågø 2006).

Universell utforming er *«utforming av produkter og omgivelser på en slik måte at de kan brukes av alle mennesker i så stor utstrekning som mulig, og uten behov for tilpasning eller en spesiell utforming»* (NOU 2005:8). Universell utforming skal hindre stigmatiserende og ekskluderende løsninger som fører til at mennesker føler seg diskriminert på grunn av nedsatt funksjonsevne da tiltaket skal legges til hovedløsningen (Regjeringen 2009).

Et likeverdig samfunn er utformet slik at alle mennesker har lik mulighet til å benytte seg av det, uavhengig av alder, form og funksjon til den enkelte. Dette innebærer blant annet at samfunnet må ha en velgjennomtekt utforming, fra det store bildet helt ned til detaljnivå. Målet om å ha et samfunn som innehar en slik likeverdig kvalitet, kan likestilles med målet om et universelt utformet samfunn. Variasjonen i det menneskelige mangfoldet og demografi krever ulike tilpasninger for at mennesker skal kunne benytte seg av bygninger, løsninger og produkter på en likeverdig måte.

Konseptet med universell utforming er ikke et nytt fenomen. Den amerikanske arkitekten Michael Bednar poengterte i 1977 at når fysiske hindringer ble fjernet, så ville funksjonsevnen til mennesker med funksjonsnedsettelse øke. Han antydte at det var nødvendig med et nytt konsept som var bredere og mer universelt. «Accessible design» eller «design for tilgjengelighet» var det første resultatet (Welch 1995). Dette uttrykket mistet sin verdi når det ble tatt i bruk, da det først og fremst ble assosiert med framkommelighet for rullestol. Behovet for et mer dekkende uttrykk kom. The Center

for Universal Design ved North Carolina State University formulerte uttrykket «universal design» i 1985. Den norske versjonen "universell utforming" ble først tatt i bruk av rådet for funksjonshemmede i 1997 (Aslaksen 1997).

Universell Utforming er et uttrykk som beskriver at alle skal kunne bruke det som er menneskeskapt på en likestilt måte. Den norske definisjonen på universell utforming er

«Universell utforming er utforming og sammensetning av ulike produkter og omgivelser på en slik måte at de kan brukes av alle mennesker, i så stor utstrekning som mulig, uten behov for tilpassing og en spesiell utforming.» (Asmervik 2009)

Den norske definisjonen er direkte oversatt av den amerikanske definisjonen, definert av pioner innenfor dette fagfeltet, arkitekt Ronald Mace i 1985. (Aslaksen 1997; Duncan 2007)

Universell utforming er et begrep som beskriver en underforstått tilgjengelighet. Ideologien bak uttrykket sier også noe om det menneskesynet som ligger til grunn for denne tilgjengeligheten. Nemlig at alle mennesker er like mye verdt, og skal ha samme rettigheter i samfunnet. Likeverd er et uttrykk for dette. I Stortingsmelding nr. 40, Nedbryting av funksjonshemmende barrierer, vises det til regjeringens krav om at alle skal ha muligheter på lik linje, til tross for funksjonshemninger, og at det klart og tydelig må gjøres noe med tilgjengeligheten i samfunnet for å oppnå dette likeverdet (St. meld. nr 40 (2002-2003) 2002).

2.5.1 Sju hovedprinsipper

Center for Universal Design utviklet fra 1995 til 1997 fram sju hovedprinsipper for å klargjøre hva universell utforming baserer seg på. Prinsippene har hver seg tre nivåer; navn, definisjon og retningslinje (Wågø 2006). Tabell 1, under, viser navn og definisjonsnivåene.

Prinsipp	Definisjon/beskrivelse
 1. Like muligheter for bruk	Utformingen skal ikke medføre ulemper eller sette stempel på noen brukergrupper, men være like brukbar og tilgjengelig for alle.
 2. Fleksibel bruk	Utformingen skal tjene et vidt spekter av individuelle preferanser og ferdigheter.
 3. Enkel og lett forståelig i bruk	Bruken skal være lett å forstå uansett brukerens erfaring, kunnskapsnivå, språkferdigheter eller konsentrasjonsnivå.
 4. Forståelig informasjon	Utformingen skal gi brukeren nødvendig informasjon effektivt, uavhengig av forhold knyttet til omgivelsene eller brukerens evne til å oppfatte denne.
 5. Toleranse for feil	Utformingen skal begrense farer, skader og uheldige virkninger av utilsiktede handlinger.
 6. Lav fysisk anstrengelse	Effektiv og bekvem bruk, med et minimum av anstrengelse.
 7. Størrelse og plass for tilnærming og bruk	Tilstrekkelig plass finnes for tilgang, betjening og bruk, uavhengig av brukerens kroppsstørrelse, stilling, rekkevidde og mobilitet.

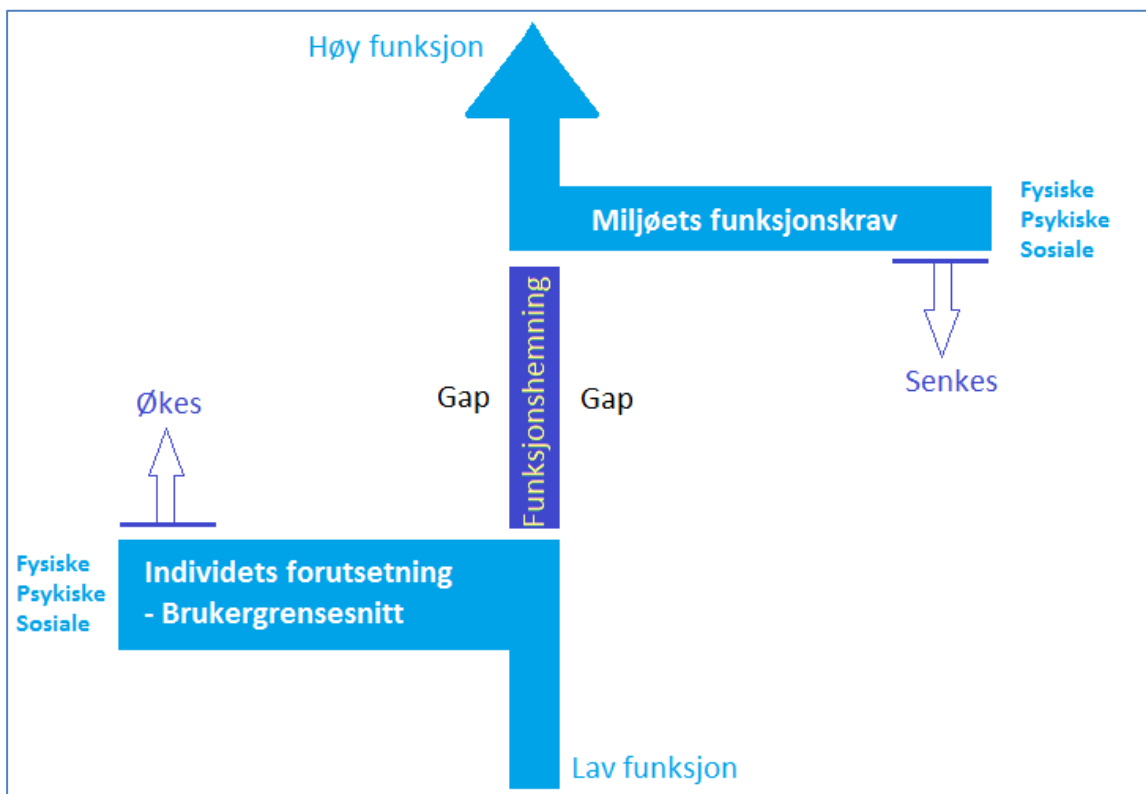
Tabell 1: De sju prinsippene for universell utforming. (Husbanken 2004)

Prinsippene ble i utgangspunktet utviklet for å gi produktdesignere retningslinjer for å lage integrerte løsninger med brukbar design for så mange som mulig. Prinsippene passer derfor ikke alltid like godt inn når man betrakter samspill mellom bygg omgivelser og mennesker (Wågø 2006). Sigmund Asmervik, oversetter imidlertid disse sju punktene til et mer konkret arkitektspråk og tolker prinsipp 1 om like muligheter for bruk til å enkelt sett handle om å lage gode funksjonelle prosjekter. Prinsipp 2 om fleksibel bruk gjelder først og fremst å skape fleksible boliger. Prinsipp 3 om enkel og lett forståelig i bruk, handler som prinsipp 1 om at et prosjekt som gir enkel og intuitiv bruk er et prosjekt med et funksjonelt konsept. Prinsipp 4 om forståelig informasjon gjelder gjerne større og komplekse bygg. Prinsipp 5 om feiltoleranse går dirkete på sikkerhet, for eksempel i forbindelse med brann og fall i trapper. 6. prinsipp om lav fysisk anstrengelse gjenspeiler særlig funksjonen av dører, vinduer og utforming av interiør, mens 7. prinsipp om størrelse og plass berører spørsmålet der utbygger vil ha knappest mulig areal mens brukerne ønsker seg mer plass (Asmervik 2009, s. 23).

Det må tilrettelegges for å oppnå økt tilgjengelighet, og at universell utforming er slik sett også en presisering av en gitt målsetting om tilgjengelighet. "Et samfunn vil være tilgjengelig når det fysiske miljøet er utformet slik at mennesker med nedsatt funksjonsevne kan delta på felles samfunnsarenaer. Tilgjengelighet er en forutsetning for samfunnsdeltakelse"(NOU 2005:8,s.23).

2.5.2 Gap- modellen

Utformingen av arenaer, bygg og produkter krever ulike brukergrensesnitt ut i fra utforming. For eksempel krever trapper at man har en viss mengde muskelkraft, god balanse, og at man kan bevege seg fritt i ulike plan. Dersom individets forutsetninger, funksjonsevner, er begrenset i forhold til dette, og det oppstår det en funksjonshemning. Denne måten å betrakte en funksjonshemning på baserer seg på en relasjonell modell. Modellen erkjenner at det er betydningen både av miljøet og funksjonsnedsettelsen som utgjør funksjonshemningen til den enkelte i en bestemt situasjon. (Wågø 2006) Gapet mellom individets forutsetning og omgivelsenes krav til funksjon beskrives i gap modellen under (figur 3).

Figur 3: Gap-modell: Gapet mellom individets forutsetning og miljøets krav.

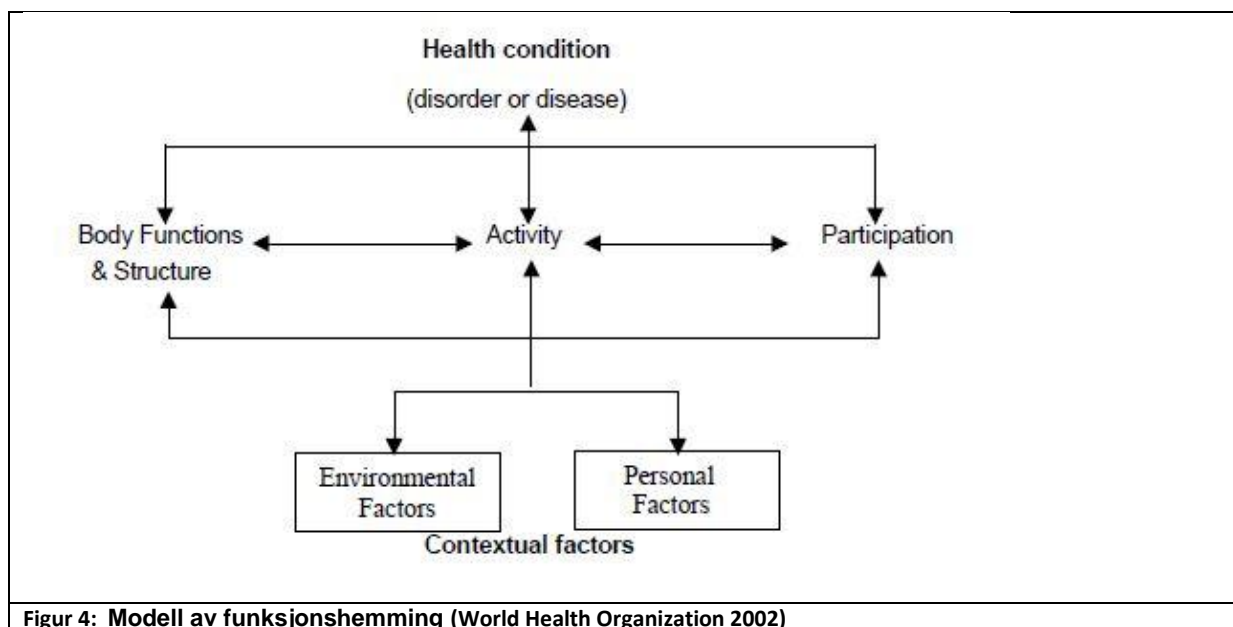
Funksjonshemningen, eller dette gapet, kan reduseres gjennom universell utforming (Aslaksen 1997).

2.5.3 Funksjonshemmet eller nedsatt funksjonsevne

Den medisinsk- biologiske forståelsen av at det å være funksjonshemmet er en egenskap ved individet, har vært den tradisjonelle oppfattelsen av begrepet «funksjonshemmet». Med bakgrunn i spørsmålet om hva som er redusert, har man kommet fram til at nivået på funksjonshemningen ikke bare handler om individets ferdigheter men også omgivelser. I dag benyttes den rasjonelle forståelse, hvor "funksjonshemmet" er et relativt begrep (NOU 2005:8). Med relativt menes at en blind ikke kan regnes som funksjonshemmet når han eller hun snakker i en telefon, eller at en døv person som leser en avis ikke har noen funksjonshemninger i forhold til dette. Miljøhemmede kan også være helt

funksjonsfriske hvis det de reager på ikke er tilstede. Søkelyset rettes også mot de fysiske omgivelsene. Det er dette som også har driftet fram tankene om universell utforming.

Nedsatt funksjonsevne, funksjonsnedsettelse og redusert funksjonsevne kan benyttes som synonymer (St. meld. nr 40 (2002-2003) 2002). Verdens helseorganisasjon, gjennom har utarbeidet en klassifisering. Funksjonsnedsettelser (impariments in body functions and structrue) knyttes opp mot en del av et individ. Aktivitetsbegrensning (activity limitations) betraktes som vanskelighetene individet har, på grunn av funksjonsnedsettelsen, 0med å utføre bestemte aktiviteter. Deltakerbegrensning (participation restrictions) er problemene individene opplever i sammenheng livsutfoldelsen. Resultatet av interjeksjonen mellom helsetilstand og kontekstuelle faktorer som utformingen av samfunnet (environmental factros), og samfunnets holdninger(personal factors), avhenger av grad av funksjonsnedsettelse, grad av aktivitetsbegrensning og grad av deltakerbegrensning (NOU 2005:8) (World Health Organization 2002).

I NOU 2005:8, Likeverd og tilgjengelighet, beskrive dette slik: «*Samfunnets holdninger, fysiske og sosiale miljø vil spille en viktig rolle for om en person med nedsatt funksjonsevne, og eventuelt med aktivitetsbegrensning, opplever deltakerbegrensning.*»

2.6 Regjeringens handlingsplan, Norge universelt utformet 2025

Regjeringen fastsatte i handlingsplanen «Norge universelt utformet 2025» fra 2009 at «*spesielle tiltak for personer med nedsatt funksjonsevne skal være hovedløsningen*» og at universell utforming av det fysiske miljøet innebærer «en likeverdig form for tilgjengelighet slik at hovedløsningen kan brukes av flest mulig»(Regjeringen 2009).

Overordnede mål er å bygge opp under mål om universell utforming i diskriminerings- og tilgjengelighetsloven. De prioriterte satsningsområdene i planen er bygg og anlegg, planlegging og uteområder, IKT og transport. Å øke sysselsetting blant mennesker med nedsatt funksjonsevne er noe det tas hensyn til i tiltak som skal gjennomføres. Handlingsplanen inneholder tidsfaste mål for kommune og stat.

Målet for bygg og anlegg er å øke antallet universelt utformede bygninger. Boliger i tillegg til bygg mot offentligheten. Tiltak B7, Universell utforming av skolebygninger har også en investeringsramme, på 15 milliarder kroner over åtte år fra 2009 i forbindelse med dette (Regjeringen 2009).

2.7 Lov om forbud mot diskriminering på grunn av nedsatt funksjonsevne (Diskriminerings- og tilgjengelighetsloven)

I 2009 kom diskriminerings- og tilgjengelighetsloven (DTL). Loven tar tydelig avstand fra det historiske synet på funksjonshemmede, der funksjonshemming regnes mer eller mindre som et avvik hos det enkelte mennesket, den skiller videre tydelig lag med det omsorgsperspektivet som har tynget funksjonshemmede langt tilbake i tid.

Loven gir et rettslig vern nettopp mot diskriminering på grunn av nedsatt funksjonsevne. I likestillings- og diskrimineringsloven (DTL) ses manglende generell tilgjengelighet, universell utforming, på som diskriminerende. I § 9 tredje ledd, som gjelder plikt til generell tilrettelegging (universell utforming), står det:

«Offentlig og privat virksomhet rettet mot allmennheten har plikt til å sikre universell utforming av virksomhetens alminnelige funksjon så langt det ikke medfører en uforholdsmessig byrde for virksomheten. Ved vurderingen av om utformingen eller tilretteleggingen medfører en uforholdsmessig byrde skal det særlig legges vekt til tilretteleggingens effekt for å nedbygge funksjonshemmende barrierer, hvorvidt virksomhetens alminnelige funksjon er av offentlig art, de nødvendige kostnadene ved tilretteleggingen, virksomhetens ressurser, sikkerhetsmessige hensyn og vernehensyn.»

Definisjonen på diskriminering i lovverket er beskrevet i § 9 fjerde ledd: «Brudd på plikten til å sikre universell utforming etter tredje ledd regnes som diskriminering»(Norge 2009). Diskriminering avgjøres altså ut fra om hvorvidt plikten til å sikre universell utforming er oppfylt. Diskriminering i følge DTL vil være når en hovedløsning ikke er universelt utformet. Begrepet universell utforming er mer presist definert i DTL enn ellers, for å kunne fungere som rettsregel. Med universell utforming

menes i DTL: «*Utforming eller tilrettelegging av hovedløsningen i de fysiske forholdene, herunder informasjons- og kommunikasjonsteknologi (IKT), slik at virksomhetens alminnelige funksjon kan benyttes av flest mulig*» (Barne- likestillings- og inkluderingsdepartementet 2010). I DTL trekkes det altså en rettslig sammenheng mellom å være diskriminert på grunn av nedsatt funksjonsevne dersom en hovedløsning ikke er universelt utformet. En virksomhet kan unnlates kravet om en tilrettelegging dersom det medfører en uforholdsmessig byrde for virksomheten. Dette må i så fall avgjøres i hver enkelt sak (Likestillings- og diskrimineringsnemda 2011).

Diskriminerings- og tilgjengelighetsloven er ett av regjeringens virkemidler for å gjøre Norge mer tilgjengelig via de krav som stilles til offentlige og private virksomheter som retter seg mot allmennheten: Alle slike virksomheter må sørge for at personer med nedsatt funksjonsevne ikke blir utestengt på grunn av sin funksjonsnedsettelse, ellers vil virksomheten etter DTL kunne diskriminere (Solstad 2009). Loven trådte i kraft 1. januar 2009.

Lovens fulle navn er «Lov om forbud mot diskriminering på grunn av nedsatt funksjonsevne». Lovens formål er:

«Å fremme likestilling og likeverd, sikre like muligheter og rettigheter til samfunnsdeltakelse for alle, uavhengig av funksjonsevne, og hindre diskriminering på grunn av nedsatt funksjonsevne. Loven skal bidra til nedbygging av samfunnsskapt funksjonshemmende barrierer og hindre at nye skapes.» (Norge 2009)

I lovens § 4 gis et forbud mot diskriminering. Her presiseres at direkte og indirekte diskriminering på grunn av nedsatt funksjonsevne er forbudt, uavhengig om funksjonsevne er, antas å være, har eller vil kunne bli nedsatt. Direkte diskriminering er i DTL definert som

«En handling eller unnlattelse har som formål eller virkning at personer på grunn av nedsatt funksjonsevne blir behandlet dårligere enn andre blir, er blitt eller ville blitt behandlet i en tilsvarende situasjon.»

Indirekte diskriminering er definert som

«Enhver tilsynelatende nøytral bestemmelse, betingelse, praksis, handling eller unnlattelse som fører til at personer på grunn av nedsatt funksjonsevne stilles dårligere enn andre.» (Norge 2009)

Begrepet nedsatt funksjonsevne regnes synonymt funksjonsnedsettelse, og foreligger i følge utvalget i Odelstings proposisjon nr.44: «*Når en kroppsdel eller en av kroppens fysiske eller kognitive funksjoner er tapt, skadet, eller av en eller annen måte nedsatt.*»

DTL kan deles i to ulike deler, den ene tar for seg diskriminering og den andre tar for seg tilgjengelighet. De to delene samvirker på en slik måte at brudd på paragraf i tilgjengelighetsdelen, kan medføre diskriminering. Man kan for øvrig også bli diskriminert per definisjon til tross for at tilgjengeligheten er i varetatt (Ot. prp. nr. 44 (2007-2008)).

Som følge av loven må vi forme omgivelsene våre slik at vi kan unngå diskriminering på grunn av et samfunn som ikke er tilrettelagt. Kravet om å sikre universell utforming, eller plikt til generell tilrettelegging, er gitt i lovens § 9 og retter seg mot alle offentlige og private virksomheter som retter seg mot allmenheten. Jfr. lovens § 9 første ledd står det skrevet:

«Offentlig virksomhet skal arbeide aktivt og målrettet for å fremme universell utforming innenfor virksomheten. Tilsvarende gjelder for privat virksomhet rettet mot allmennheten.»

DTL sørger for at det brytes ned funksjonshemmende barrierer, og at det slik hindres forskjellsbehandling av mennesker på grunn av nedsatt funksjonsevne. Førstehånds klageinstans for loven er likestillings- og diskrimineringsombudet (LDO). LDO har kun mandat til å gi råd, mens annenhånds klageinstans er likestillings- og diskrimineringsnemda, den eneste av disse to med mandat til å fatte vedtak med juridisk kraft.

Gjennom DTL skal det sikres at man unngår segregerende løsninger som har motvirkende kraft i forhold til likestilling og likeverd. DTL gjelder for både eksisterende så vel som nye bygninger og skiller seg dermed fra plan- og bygningsloven og teknisk forskrift som stiller krav til nye bygg, eller bygg med totalrehabiliteringsarbeider i mer enn 50 % av eksisterende bygg. Det er de som driver virksomheten som har ansvaret for gjennomføring av tiltak (Solstad 2009).

2.7.1 Hovedløsningen

Det stilles krav til at det er hovedløsningen i bygg rettet mot allmennheten som skal være universell utformet, også beskrevet som virksomhetens alminnelige funksjon (Ot. prp. nr. 44 (2007-2008)).

Funksjonshemmede skal bruke de samme løsningene som alle andre, uten hjelp av personlig assistanse. Med hovedløsningen menes ikke bruk av særløsninger. Bakdør, vareheis og kjellerinngang er ikke å regne som hovedløsning (Lie 2012).

Dersom en hovedløsning ikke kan tilrettelegges, fordi det enten er teknisk umulig, eller at det fremstår som en uforholdsmessig byrde for virksomheten, påpeker Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet i Odelstingsproposisjon nr 44 at kravet til universell utforming heller ikke da faller bort. Det vil ikke være tilstrekkelig å kun sørge for tilgjengelighet, men det er viktig å velge den mest inkluderende løsningen. *«Eksempelvis vil en hovedinngang med både trapper og rampe være tilstrekkelig, det er ikke nødvendig at trappene fjernes. Samtidig vil en bakdør ikke være nok. Det*

avgjørende vil være om utformingen har et tilstrekkelig inkluderende preg» (Ot. prp. nr. 44 (2007-2008), s. 40).

Kravet om å sikre universell utforming gjelder for alle bygg som retter seg mot allmennheten, uavhengig om bygget huser en offentlig eller privat virksomhet. Plikten om generell tilrettelegging retter seg mot det fysiske miljøet. Ved utforming eller tilrettelegging av hovedløsningen, påpeker utvalget i Odelstingsproposisjonen at det ikke stilles krav til at det nødvendigvis må være nøyaktig samme løsning for alle, foruten hovedinngangen, men at tilgangen inne i bygget og bruk av produkter skal være av samme karakter for personer med ulike forutsetninger. Det kan derfor ikke stilles krav til at alle toaletter skal være av største dimensjon. Universell utforming sikrer ikke bare tilgjengelighet, men også tilgjengelighet på likeverdige forutsetninger. Plikten til universell utforming i DTL er av proaktiv karakter. Det vil si at krav om tilrettelegging av bygg for offentligheten vil hindre diskriminering i framtid (Ot. prp. nr. 44 (2007-2008)).

2.9 Plan- og bygningsloven og byggeteknisk forskrift.

En kanal å implementere universell utforming i for Regjeringen, er i plan- og bygningsloven, lov om planlegging og byggesaksbehandling, av 1.juli 2009. Plan- og bygningsloven (PBL) skal fremme likeverdige muligheter til samfunnsdeltakelse jmfør lovens formålsparagraf § 1-1 første ledd: «Loven skal fremme bærekraftig utvikling til beste for den enkelte, samfunnet og framtidige generasjoner». I § 1-1 femte ledd står det:

«Prinsippet om universell utforming skal ivaretas i planleggingen og kravene til det enkelte byggetiltak. Det samme gjelder hensynet til barn og unges oppvekstvilkår og estetisk utforming av omgivelsene fremmes gjennom plan- og bygningslovens system og bestemmelser.» (Norge 2008)

Til forandring fra tidligere byggetekniske forskrifter har byggeteknisk forskrift som trådte i kraft 1.7. 2010 (TEK10) funksjonskravene/kravspesifikasjonene som gjelder tilrettelegging for mennesker med nedsatt funksjonsevne er inkludert gjennom forskriftens kapitler. Tidligere var det kun et eget kapittel om tilgjengelighet helt bakerst. Formålsparagrafen til TEK10 lyder: «Forskriften skal sikre at tiltak planlegges, prosjekteres og utføres ut fra hensyn til god visuell kvalitet, universell utforming og slik at tiltaket oppfyller tekniske krav til sikkerhet, miljø, helse og energi.» Beskrivende ned i detalj. Den er relevant i forhold til universell utforming i kapittel 8, Uteareal og plassering av byggverk, hvor § 8-2 befester hvilke uteområder som skal være universelt utformet: uteareal for byggverk for publikum, for arbeidsbygning, for boligbygning med krav om heis om for uteareal for større boligområde. Kapittel 12 tar for seg krav til planløsning og bygningsdeler i byggverk (Norge 2011).

2.10 Krav til universell utforming i og utenfor skolebygninger

Teknisk forskrift (TEK10) stiller de spesifikke krav til universell utforming. Veiledningen til teknisk forskrift (REN) kommer med anbefalinger til kravene. Skolebygg er per definisjon bygg for publikum, og må følge krav for publikumsbygg. Disse kravene er relevant for oppgaven for å kunne foreta diskusjonen om hvorvidt det som oppleves som mindre tilrettelagt, eller diskriminerende fanges opp av lovgivningen eller ikke. Under er de deler av TEK10 som gjelder byggverk for publikum og som er relevant for de elementene som ble studert i oppgaven sammenfattet. Jeg har også trukket inn noe fra REN. REN har løpende oppdateringer på internettssidene til Direktoratet for byggkvalitet, mine henvisninger er hentet fra nedlastet versjon 30.01.12. Følgende krav gjelder for universell utforming av publikumsbygg:

2.10.1 Krav til trapper

Trapper i uteareal skal i følge TEK10 § 8-10 være med håndlist på begge sider av trappen, i en høyde 0,90 m over trinn, den skal avsluttes med avrundet kant. Trappen skal ha jevn stigning og samme høyde på opptrinn. Den skal også ha taktilt og visuelt oppmerksomhetsfelt foran øverste trinn og inntil nederste trinn. I tillegg skal det være kontrastmarkering på hvert inntrinn.

I REN anbefales at det er håndlist i to høyder, særlig der hvor barn ferdes. Dype inntrinn gir bedre sikkerhet mot fall i trappen. Markering på inntrinn anbefales å være mellom 20-40 mm.

Innvendig trapp skal i følge § 16-6 ha minimum 0,9 i bredde og 2,1 m fri høyde. Hovedtrapp skal likevel ha fri bredde 1,2m. Trapp skal ha jevn stigning og samme høyde på alle opptrinn. Dybde på inntrinn skal være 0,25m i hele trappens lengde. Unntaket er for sirkulære trapper: Effektiv bredde skal være lik kravene for rette løp og minste tillatte dybde på inntrinn i ganglinje er 0,15m. Alle inntrinn skal ha skliskker overflate og ha en markering på ytterkant med luminanskontrast 0,8 med trinnfargen. Markeringen skal være maks 40 mm bred. I REN anbefales det at hovedtrapp alltid bør ha rette løp.

Innvendig trapp skal også ha håndlist på begge sider i to høyder 0,9 m og 0,7 m. Håndlisten skal føres gjennom hele trappeløpet, rundt repos og 0,3 m utover trappens ender og ha en avrundet avslutning. Håndlisten skal ha tilnærmet sirkulært tverrsnitt. Veiledningen påpeker at det i ekstra brede trapper bør være håndlist i midten av trappeløpet. Luminanskontrasten mellom håndlist-bakgrunn skal være 0,8. Det skal være repos for hver høydeforskjell på mer enn 3,3 m. Størrelsen på dette skal være slik at det kan stanse fall. Repos skal ha en dybde på minst 1,5 m fra trinnforkant til motstående vegg.

For å varsle om trappeløp skal det være farefelt foran øverste trappetrinn og oppmerksomhetsfelt inntil nederste trinn. Begge felter skal være taktile og ha luminanskontrast 0,8 mot bakgrunn, de skal være i hele trappens bredde.

2.10.2 Krav til heis

§12-3 i TEK10 pålegger at dersom skolebygget har to etasjer eller mer skal det være heis i bygget. Heisen skal være allment tilgjengelig. Dersom brygget har tre etasjer eller mer skal det være minst én heisstol med størrelse minimum 1,1 x2,1 m, og 1,1m x 1,6 m for bygg på to etasjer og med dør på kortende. Det heter seg i tillegg at byggverk med inntil tre etasjer og liten persontrafikk kan ha løfteplattform, men skolebygg vil ikke regnes for bygg med liten persontrafikk, J.fr. REN. Videre må heisen inngå i hovedløsningen i byggverk med flere etasjer. Det er tilstrekkelig at en av flere heiser tilfredsstillende minimumskrav, øvrige kan ha innvendig mål 1,1 x 1,4 m.

2.10.3 Krav til inngangsparti

Inngangsparti er i TEK10, § 12-4 beskrevet som byggverkets atkomstområde i forhold til atkomst, og skal være trinnfritt, sikkert og enkelt å bruke. Videre skal inngangspartiet ha slik belysning at denne og hovedinngangsdøren er synlig i forhold til flater rundt. Det skal være et horisontalt felt på 1,5m x 1,5m utenfor døren, og da utenfor dørens slagradius. Det skal i tillegg være et visuelt og taktilt oppmerksomhetsfelt foran hovedinngangsdør. Betjening for eventuell automatisk døråpner må plasseres så den er tilgjengelig for person i rullestol, mellom 0,8m og 1,1 m over ferdig gulv og være i kontrastfarge til bakgrunn. Den må plasseres slik at man unngår sammenstøt med døra. Det påpekes i REN at dersom byggverk har flere likeverdige innganger, gjelder kravene for alle hovedinnganger dersom det er flere innganger som tjener som hovedinngang.

2.10.4 Krav til planløsningen

Planløsningen skal i følge § 12-5 være tilpasset byggets funksjon og skal være lett å orientere seg i. Den skal utformes slik at fare for skade ved sammenstøt eller fall unngås. Skal sørge for at flest mulig på en likestilt måte har tilgang til og kan bruke alle deler av byggverket som er åpent for publikum.

2.10.5 Krav til kommunikasjonsvei

Kommunikasjonsveier skal Jfr. § 12-6 være trinnfri, sikker og brukbar. Den skal være lett å finne og orientere seg i. Minste frie bredde 1,5m. Kortere strekninger der det ikke er dør kan ha minste frie bredde på 1,2m. Det skal avsettes plass, bredde 1,8m, for at to møter kan møtes i lange korridorer, over 30 meter. I kommunikasjonsvei skal blendende motlys unngås.

Det stilles også krav om at det skal være skilt og merking som gir nødvendig informasjon. Dennes skal være lett å lese og oppfatte. REN påpeker at dette vil si at teksten er entydig og utformet med tilstrekkelig store bokstaver. Alle piktogram skal være lett å lese og oppfatte.

Belysningen i kommunikasjonsveien må være slik at det oppnås synlig luminanskontrast på 0,8 mellom tekst og bakgrunnsfarge på skilt og merking. Skilt og merking skal være plassert tilgjengelig og lett synlig for både sittende og stående. For bygninger med flere etasjer skal etasjetall være visuelt og taktilt lesbart i alle etasjer. All auditiv, hørbar, informasjon skal suppleres med visuell, synlig,

informasjon. Alle søyler skal være synlige i forhold til omgivelsene, med luminanskontrast på minst 0,4 i forhold til omgivelser eller være merket i to høyder hvor markeringen har luminanskontrast minimum 0,8 til bakgrunnsfarge. REN anbefaler mellom 0,9 og 1,5 m og at søyler plasseres langs kant av kommunikasjonsvei. Ved endring av gangretning stiller TEK krav til at retningsinformasjon skal angis dersom det er nødvendig. Repeterende informasjon skal være mest mulig lik.

I store rom, der sentrale ganglinjer går på tvers av åpne arealer, skal det defineres gangsoner eller nødvendig ledelinje. Gulv med villedende mønstre skal unngås. Ledelinjer og gangsoner etableres for å lede mot eller mellom målpunkt. Plassering av skilt skal være slik at man ikke kan stange i dem, og må være minimum 2,25 meter over gulv dersom de er festet i tak.

2.10.6 Krav til rom og annet oppholdsareal

Jfr. § 12-7 skal størrelse, utforming, belysning og lydforhold være slik at det er mulig med likestilt deltakelse. Dette forutsetter trinnfri tilgang, snuareal for rullestol med diameter 1,5 meter plassert slik at nødvendige funksjoner i rommet kan betjenes på en tilfredsstillende måte. Videre er det krav til at resepsjon og informasjonstavle er sentralt plassert, og er lett å finne. I REN på pekes det at for å oppnå likestilt bruk må podium og scene være tilgjengelig, og at det på tribuner eller i saler må være tilstrekkelig antall plasser som er lett tilgjengelige. Videre er god belysning og lydforhold viktig for å oppfatte rommet og må tilpasses aktiviteter rommet er beregnet på. Det veiledes videre at dersom tale skal oppfattes over lengre avstand eller i møterom, så er installasjon av lydoverføringsutstyr og teleslynge egnede tiltak.

2.10.7 Krav til bad og toalett

§ 12-9 i TEK 10 setter krav til at minst 1/10 av alle bad og toalett i etasje med bad og toalett skal være universelt utformet. Det skal være synlig fargekontrast mellom vegg, gulv og fastmontert utstyr. Ved valg av farge på utstyr, er bakgrunnsfargen referansen. Foran toalett skal det være fri gulvplass til sirkel for snuplass med rullestol, diameter 1,5 m. I tillegg skal det være minst 0,9 m fri gulvplass på her sin side av toalettet, det må også være fri passasjebredde med samme mål fram til denne plassen. REN påpeker at dersom det er flere UU-toalett på samme plan holder det med 0,9 m fri plass på den ene siden. Toalettene må da være speilvendte. Dusjens minimumsmål er 1,6m x 1,3m, og må ha veggmontert utstyr med høyderegulerbart dusjhode. Det skal være tilstrekkelig fri plass under servant, REN utfyller denne setningen med at snusirkel kan plasseres under fast inventar, men at inventaret da må være minst 0,67m over gulv.

2.10.8 Krav til rampe

§ 12-18 angir at minimumsbredde for ramper er 0,9 m. Håndlist skal være på begge sider og i to høyder som for trapper, 0,7m og 0,9m. Håndlisten skal ha kontrast til vegg. Dekket skal være sklisikkert og rampens stigning skal være maks 1:20. Likevel kan stigningen være så bratt som 1:12, men da må strekningen være under 3,0 meter. Hvileplan minimum 0,9m x 1,5m påkreves for hver 0,6m

høydeforskjell. For at rampen skal være synlig, skal begynnelsen av rampen være markert i hele rampens bredde med luminanskontrast på minimum 0,8 med bakgrunnen. I REN angis det at det i rampens ender bør være et horisontalt felt på 1,5m x1,5m (Byggkvalitet).

2.10.9 Krav til skilt, styrings- og betjeningspanel, håndtak

I § 12-21 stilles det krav til at skilt, styrings- og betjeningspanel, håndtak, armaturer med videre skal være enkle å forstå og betjene. Videre skal informasjon som gis være lett å lese og oppfatte. Viktig informasjon skal også være tilgjengelig med tekst og lyd eller punktskrift. Det stilles også krav til at det skal være synlig kontrast mellom tekst og bakgrunn. Betjeningspanel skal plasseres slik at betjeningshøyde blir mellom 0,8m og 1,1m. Stikkontakter monteres med avstand minst 0,5m fra hjørner. Håndtak skal plasseres innenfor samme høyde, ha et funksjonelt grep og betjeningskraft som gjør det enkelt å bruke. Det settes krav til ettgrepshendel på armatur på servant og dusj.

2.10.10 Krav til Romakustikk

§ 13-8 rom skal prosjekteres slik at de som benytter det ikke opplever plagsom etterklang eller får problemer med å forstå tale. Det vil si at lydabsorpsjonsegenskapene, sammensetningen av lydreflekterende og lydabsorberende flater, må være slik at dette forhindres. Rommets geometri har også betydning for hvordan lyd sprer seg. Det henvises til NS 8175 «Lydforhold i bygninger». Her er lydklasse C satt som minstekrav for akseptert grenseverdi for etterklangtid.

2.10.11 Krav til lyd- og taleoverføringsutstyr

§ 13-10: I byggverk for publikum og i rom i arbeidsbygning skal det være lyd- og taleoverføringsutstyr med mindre det kan dokumenteres at dette er unødvendig for å oppnå god taleforståelse. Inngang til rom med forsterket lyd- og taleoverføring skal være tydelig merket.

2.11 Norsk Standard

I tillegg til TEK10 og REN er det også utformet egne veiledninger av Standard Norge. Disse er utarbeidet og er ment å kunne gi prosjekter en høyere standard- Norsk Standard for universell utforming i bygg og uteområder, legger lista høyere enn tek 10 på noen områder, for eksempel bredere dører, større dimensjon på snusirkel, men heller ikke den sier noe om hva som fungerer bedre enn noe annet.

Utvikles av Standard Norge og angir hva som må ligge til grunn for å oppfylle kravene til universell utforming og likestilt bruk. (Standard Norge 2009) Standarder som retter seg mot universell utforming er blant annet: Regjeringens handlingsplan følges opp med standarder:

NS 3041 Skilting - Veiledning for plassering og detaljer

NS 11010 Tilgjengelige reiselivsmål - Krav som grunnlag for merkeordning

NS 11001 Universell utforming av byggverk

Del 1 Arbeids-/publikumsbygninger

Del 2 Boliger

NS 11005 Tilgjengelighet i uteområder.

Mens krav fra TEK10 er lovpålagt, er kravspesifikasjoner for universell utforming i Norsk Standard valgfritt. Kravene skiller seg på noen punkter fra TEK 10, og er kjent for å være «ett hakk bedre».

3 METODE OG FORSKNINGSDESIGN

Første del av oppgaven har bestått av et omfattende litteratursøk på universell utforming. Andre del av oppgaven har bestått av å designe casestudie av tre skoler, og deretter tredje del som har bestått av å gjennomføre en kvalitativ fenomenologisk studie ved «gå på tur befaring» i skolebyggene. «Enhver empirisk undersøkelse har en underforstått design hvor designet er den logiske sekvensen som kobler de empiriske dataene til studiens opprinnelige forskningsspørsmål» (Yin 2012, s. 26)

Empiri betyr «det som understøttes av eller grunner seg på erfaring» (Tranøy). Dette studiet har en empirisk problemstilling og fokuserer på hvordan ulike fysiske løsninger eller mangler oppleves og om de gir en diskrimineringsfølelse. Forskningsdesignet beskriver hvilke vitenskapelige metoder som er tatt i bruk for å finne svar på problemstillingen. Den vitenskapelige metoden sier noe om hvordan man bør gå til verks for å fremskaffe eller etter prøve kunnskap (Dalland 1993). Å bygge opp undersøkelsen som en casestudie er basert på følgende:

3.1 Casestudie som metode

Casestudie vil være aktuelt da casestudier har blitt en anerkjent metode å ta i bruk for å forstå komplekse sosiale fenomener og empiriske problemstillinger (Yin 2012). Casestudier undersøker fenomener i en naturlig sammenheng og baserer seg på flere kilder data (Yin 2012, s. 24-25) og passer således til å øke forståelsen av opplevelsen av universell utforming i det virkelige liv. Videre har denne metoden en klar fordel når hvordan-, eller hvorfor-spørsmål blir stilt om et moderne sett av hendelser og som forskeren har liten eller ingen kontroll på. (Yin 2012, s. 11) Dette tilsvarer opplevelsen av diskrimineringsfølelser forbundet med ulike løsninger, som er rene, subjektive oppfatninger det er vanskelig å ha full kontroll på.

For å få frem et komparativt preg i forskningen, vil valg om å studere flere case i sammenheng være et avgjørende valg for å kunne sammenligne og gradere empiriske resultater i studien. Postholm(2010) påpeker at dersom det benyttes en multipl casestudie, vil det gå utover muligheten til å gå i dybden i hver enkelt case. Studien vil designes som en multipl case studie, men med et fåtall caseenheter. Yin (2012) påpeker at multipl case-studier har klare fordeler og ulemper sammenlignet med enkelt case-studier. Han skriver at resultater fra multiple case-studier ofte er mer overbevisende, og denne case metoden er derfor kjent som mer robust. Dette underbygger således valget om å studere flere case.

Oppgaven har to problemstillinger: «Hva gir en diskrimineringsfølelse?» og «Kan en løsning oppfattes som diskriminerende, til tross for at løsningen funksjonskrav for universell utforming i bygg for publikum i henhold til byggt teknisk forskrift 2010?» For å undersøke om løsningen oppleves diskriminerende til tross for at det oppfyller krav til universell utforming er det derfor interessant å

undersøke om det oppfattes noen forskjell fra bygg med de krav til universell utforming som TEK10 stiller, mot bygg som ikke er bygget på tekniske krav fra 2010. For å kunne finne ut at dette må casene representeres av skolebygg som er bygget både før og etter krav til universell utforming i teknisk forskrift av 1.juli 2010 trådte i kraft. Dette har vært et soleklart mål ved valg av skolene til studien.

3.1.1 Deduktiv og induktiv tilnærming

Det er flere anerkjente måter å trekke vitenskapelige konklusjoner på. Å komme fram til noe på fra noe annet kan gjøres ved hjelp av ulike tilnærminger av teorien. Casestudie kan knyttes til teori på flere måter. Ved deduktiv karakter velges casene ut for å videreutvikle teorien som studien tar utgangspunkt i (Thagaard 2009: 211). Deduktiv tilnærming til forskningsfeltet innebærer «at forsker har utarbeidet et sett variabler som ikke endres i løpet av forskningsarbeidet.» Med bakgrunn i noe, samles noe annet inn kan man kort si (Postholm 2010).

Induktiv stil karakteriseres ved at forskningen starter med empiri går mot teorien. Casene velges ut fra en ambisjon om å fremme forståelse i en studie. Denne Oppgaven søker å finne hva som oppleves som diskriminerende for mennesker. Det som kjennetegner en induktiv tilnærming er at man som forsker må gå inn i forskningen med helt åpent sinn, uten antakelser, for det virkeligheten forteller. Thagaard (2009) beskriver denne formen med at den vil starte med den empiriske informasjonen og siden støtte seg opp mot eksisterende teorier. I forbindelsen med befaringen og spørsmålet «hva er diskriminerende?» har studiet en induktiv tilnærming. En induktiv konklusjon kan være generaliserende til en hvis grad, eller kan gjelde for en større populasjon (Danermark 1997). Usikkerheten som ligger i disse to siste betraktningene er den induktive tilnærmings interne begrensninger.

En tredje mulighet å tilnærme seg stoffet på er ved abduktiv tilnærming. Denne tar utgangspunkt i teorien, i tillegg til forestillingen om virkeligheten. Det blir en gjetning som tar utgangspunkt i noe som er fastlagt. Denne tilnærmingen har likheter med både induktiv og deduktiv. (Thagaard 2009)

3.1.2 Beskrivende, tolkende og vurderende casemetoder

Casemetoder kan deles inn tre undergrupper. Yin påpeker at det er viktig å vite om disse forskjellene, slik at man ikke bruker en metode, mens en annen hadde vært mer fordelaktig (Yin 2012) En av metodene er beskrivende casemetode, hvor målet er å beskrive resultatene. Denne egner seg godt når det gjøres forskning på områder hvor det er foretatt lite forskning fra før, og målet er å beskrive ny informasjon. En annen er den beskrivende og tolkende, også beskrevet som utforskende, casemetoden. Denne skiller seg fra den første ved at den også inneholder elementer som bygger på å utvikle forståelsen for eksisterende teori i tillegg til å være beskrivende. Den tredje metoden innehar elementer fra de to andre metodene, og men inkluderer også en vurderende del, derav navnet beskrivende, tolkende og vurderende metode. I studier som støtter seg på denne metoden, står forskerens blikk og vurderinger mer i fokus (Postholm 2010, s. 51). Jeg har valgt en beskrivende og

tolkende metode, og har hatt som mål å samle så mye informasjon om diskrimineringsfølelse slik at jeg både kan beskrive og tolke resultatene opp mot eksisterende teori om diskriminering, i oppgave vil dette være teorien om diskriminering i den form den er definert i DTL.

3.2 Kvalitativ fenomenologisk metode

Studien av universell utforming i skolebygg vil i all hovedsak ha en kvalitativ tilnærming. Kvalitative metoder kjennetegnes ved at de gir bilder og ord på en problemstilling (Thagaard 2009). I tråd med Olssons beskrivelse vil denne delen av oppgaven basere seg på muntlig eller tekstlig informasjon fra informantene. Til tross for at det besøkes få skolebygninger er det et mål i seg selv å samle inn mange og varierte opplysninger om disse, da i forhold til diskrimineringsfølelse og universell utforming. Hovedfokus ligger på å oppnå en helhetsforståelse (Olsson 2011).

Siden oppgaven søker innsyn i erfaringer og opplevelser hos informantene vil analysen ha en fenomenologisk tilnærming. Fenomenologien tar utgangspunkt i den subjektive opplevelsen (Thagaard 2009). I boken «Kvalitativ metode, en innføring med fokus på fenomenologi, etnografi og kasusstudier» står det «Fenomenologiske studier beskriver den meningen mennesker legger i en opplevelse knyttet til en bestemt erfaring av et fenomen» (Postholm 2010: 41). Dette er en god overordnet beskrivelse av målet med denne studien. Hvilken mening mennesker legger i opplevelsen av utformingen av samfunnet vi lever i, sett ut i fra menneskenes forutsetninger i form av funksjonsnedsettelse. Kan møtet med utformingen av bygg, omgivelser og produkter fremme en diskrimineringsfølelse?

Fenomenologisk forskning tar utgangspunktet i informantenes subjektive følelser og disse må fortolkes. Fenomenologien, den fortolkede teorien, setter slik rammen for min vitenskapelige fortolkning (Postholm 2010, s. 160). Fortolkning har sentral plass i alle kvalitative metoder og må benyttes for å komme fram til fenomenets vesen (Danermark 1997:284).

3.3 Kvantitativ metode

En kvantitativ metode tallfester en problemstilling ved at informasjon som hentes inn gjøres om til målbare enheter man for eksempel kan finne et gjennomsnitt ut av (Dalland 1993; Thagaard 2009). Kvantitative metoder går i bredden hvor kvalitative metoder går i dybden (Dalland 1993).

Innsamling av empiri vil ikke foregå etter kvantitative metoder. Men studiet kan sies å ha kvantitative trekk i seg da det som multipelcasestudie vil ha gjentakende elementer som betraktes. Samme spørsmål vil benyttes opp igjen på de ulike elementene. Hvor mange informanter som deltar vil også ha noe å si i forbindelse med å finne hva som er diskriminerende generelt.

3.4 Etablering av informantgruppen

Til tross for at universell utforming er bra for alle, så vil aktuelle informanter for forskningen være personer som særlig merker om omgivelsene er tilrettelagte eller ikke.

Målet har ikke vært å oppnå et representativt stort utvalg av i statistisk sammenheng, men å få dypere innsikt i hva et brukergrensesnitt kan ha å si for de studerte løsningene som, av akkurat de som er med. Et mål er derimot å danne en variert brukergruppe, med ulike former for nedsatt funksjonsevner, slik at flest mulig brukergrensesnitt blir representert. For å få rene inntrykk var det ønskelig at informantene ikke skulle kjenne til byggene som skal befares. Videre er det et ønske å ha med mennesker i ulike alder, geografisk spredning og funksjonsnedsettning, og på denne måten få med ulike kunnskap og erfaring rundt tilgjengelighet og universell utforming.

Det ble først opprettet kontakt med en ansatt i pilotkommune på universell utforming. Og kom via henne i direkte kontakt med medlemmer i råd for funksjonshemmede. På forespørsel om de var interesserte fikk prosjektet dessverre avslag. På tidspunkt disse ble spurt var det også noe uklart om hvilken retning prosjektet ville ta.

Deretter ble det opprettet kontakt med Funksjonshemmedes Fellesorganisasjon Hedmark (FFO Hedmark), paraplyorganisasjonen som har i oppgave å ivareta 72 andre medlemsorganisasjoner. Her stilte fylkessekretær Linda Merethe Nordholm et stort kontaktnett til disposisjon. Via FFO ble budskapet mitt der jeg søker etter mennesker som sitter på personlig kunnskap om det å møte samfunnet med en eller annen form for funksjonsnedsettelse spredt. Jeg formulerte et brev der jeg beskriver hensikten med oppgaven min, og at jeg søker informanter til oppgaven, og oppfordret folk til å svare dersom de kunne tenke seg å delta (se vedlegg 0).

Brevet ble sendt ut fra FFO som er en kjent organisasjon, der også fylkessekretær oppfordret medlemmer til å svare. På denne måten ble svært mange nådd, uten å være en ukjent avsender. Brevet ble også videresendt til andre FFO-fylkeslag.

Samarbeidet med FFO har blant annet resultert i at jeg har fått interessante tilbakemeldinger via representanter fra Norges Astma- og Allergiforbund via fylkesavdelingen i Østfold, Landsforeningen for Hjerte- og lungesyke, Norges epilepsi forbundet, Norges blindforbund og Norges Handikapforbund. Samtlige uttrykker at oppgavens tema er spennende, og ønsket å bidra med materiell. Norges Blindforbunds fylkeslag formidlet kontaktinformasjon til aktuell informant. Det viste seg derimot å være vanskelig å få tilbakemelding direkte fra medlemmene selv.

Har også kontaktet flere organisasjoner direkte over telefon, utenom samarbeidet med FFO, og vært i møte med regionleder NHF innlandet. Har lært mye på veien, men ikke fått stor respons fra potensielle informanter. Har vært i kontakt med Briskeby Kompetansesenter AS, en videregående

skole for hørselshemmede, hvor deltakelse i studien fikk positiv oppslutning, men dato som ble satt for befaring sammenfalt med tentamen, så det ble negativt bidrag her fra.

I utgangspunktet var ønsket å nå ut til potensielle informanter gjennom organiserte råd, foreninger og lag. Dette viste seg å gi få resultater over lang tid og mye innsats. Det ble derfor etterhvert satt i gang kontaktetablering via andre kanaler, blant annet via bekjentes bekjente. Det viste seg å være lettere å engasjere personer dersom de har et eller annet kjennskap til forskeren gjennom bekjente.

På befaringsdagen bestod Informantgruppen av i alt fire personer.

3.4.1 Variasjon i klima og geografiske forhold i informantgruppen

Har hele tiden hatt som mål å ha størst mulig variasjon i nedsatt funksjonsevne for å få ulike synspunkt med bakgrunn i dette ved de elementer som skal betraktes i oppgaven. Variasjon av funksjonsnedsettelse er som følger: To informanter har nedsatt synsevne. To informanter har nedsatt funksjonsevne i form av styrke, som også påvirker bevegelsesevne og til tider svekkelse av synet. En av informantene sitter i rullestol, en av informantene har allergi og en av informantene har noen ganger forstyrrelser som påvirker hørselen.

Når det gjelder spredning i alder, representerer informantene et utvalg med voksne mennesker.

Begge kjønn er for øvrig representert. Med tanke på geografisk spredning blant informantene, kan det nevnes at alle informantene er fra samme fylke, men ingen fra samme kommune.

3.5 Gå-tur-befaring som metode

Innhenting av empirisk informasjon vil forgå gjennom en såkalt «gå-tur-befaring». Undersøkelsen må foregå i de aktuelle bygningene for å kunne evaluere det fysiske miljøet. Det er hentet inspirasjon fra gåturmetoden benyttet i «Skoleanlegget som lesebok» av Birgit Cold ved fakultetet for arkitektur og billedkunst, NTNU. Gåturmetoden ble utviklet for å gi innsikt i en gruppe informanternes opplevelser og vurderinger av sine fysiske omgivelser (Cold 2002).

En gåturmetode baserer seg på å betrakte bestemte stoppesteder i en omgivelse, for eksempel kontorbygg eller skolebygg. Med bakgrunn i at det er bestemte områder som betraktes, fører dette til at man ikke nødvendigvis får en helhetsvurdering av omgivelsene men av det såkalte stoppestedet. I forbindelse med oppgavens mål om å studere hva som oppleves som diskriminerende, er det viktig å poengtere at det er de enkelte løsningene i disse skolebyggene man er ute etter å studere, og ikke byggene som i sin helhet, noe som samsvarer godt med metoden.

Stoppstedet i oppgavens kontekst vil si det element som betraktes, for eksempel et toalett, eller en trapp. Jeg kommer tilbake til de ulike stoppestedene senere. Cold gjennomførte gåturmetoden i «Skoleanlegget som lesebok» gåturmetoden ved at informantene i grupper, henholdsvis elever, lærere og arkitekter og kunstner, betraktet visse gitte stoppesteder i tre skoleanlegg. Her noterte de positive og negative inntrykk og eventuelle forbedringer (Cold 2002). På denne måten vil ikke de ulike informantenes synspunkter kunne påvirke hverandre. I oppgavens gåturbefaring fraviker registreringsmetoden av informantenes inntrykk fra Colds metode.

Innhenting av empirien ved hvert stoppested ble via et semistrukturert gruppeintervju, kjent som kvalitativt forskningsintervju i teorien (Thagaard 2009, s. 89)

3.5.1 Kvalitativt forskningsintervju

Denne intervjuformen kjennetegnes ved at intervjuet gjennomføres med en delvis (semi) strukturert intervjuguide. Temaene som utforskes er fastlagt på forhånd, men rekkefølgen bestemmes etter hvert og resulterer i en samtale mellom informant og forsker (Thagaard 2009). Vi gikk som samlet gruppe gjennom byggene i en bestemt rute og hvor det er lagt inn bestemte stoppesteder der informantene spørres ut om aktuelle løsninger som kan si noe om universell utforming. Denne metoden ble valgt ut for å innhente empirien gjennom gå-tur-befaringen.

I oppgaven vil samme spørsmål stilles til alle informanter samtidig, og det vil derfor utarte seg som et gruppeintervju. Brandth beskriver i Thagaard gruppeintervjuet som en metode hvor flere mennesker snakker med en forsker som leder og ordstyrer (2009, s. 90). Gruppeintervju også kan hjelpe informanter til å utdype beskrivelser på bakgrunn av at informantene kan ha samme bakgrunn (Postholm 2010). Det tas høyde for at Informantene kan kommentere andre ting som dukker opp på gåturen, da dette kan være viktig informasjon til studien.

3.5.2 Studiets proposisjoner - Stoppesteder og aktuelle spørsmål

«Jo mer en casestudie inneholder konkrete spørsmål og forslag, jo mer vil det holde seg innenfor gjennomførbare grenser.» (Yin 2012)

Valget av stoppesteder er gjort på bakgrunn av forhåndsopvisning på hver av skolene tidligere i prosjektet. Casene er valgt ut også for at de skal ukjente for informantene, er dette gjort for å få førsteinntrykk av løsningene. På denne måten kan det undersøkes om byggene er tilrettelagt med nødvendig informasjon for å finne fram i byggene. Videre har valgt ut stoppesteder som kan tenkes å påvirke ulike brukergrensesnittene i forhold til en diskrimineringsfølelse.

Følgende stoppesteder er avklart på forhånd:

- Adkomstvei og Hovedinngangen til bygget
- Fellesareal
- Garderobes og Toaletter
- Trinnareal med auditorium
- Trapp og heis.

For å få mest mulig kvalitet på studien, er det viktig å stille gode spørsmål som generer beskrivende svar fra informantene. Målet med befaringen er å få en dypere forståelse av hvordan ulike elementer, som plassering og av trapper, bruk av kontraster for å gi lett oppfattelse av et rom, ledesystemer, utforming av skilt, kanter og opphøyde plataer, påvirker informantene i forhold til deres brukergrensesnitt.

Hvert stoppested vil ha gjennomgang av de samme utgangsspørsmålene. Deretter vil oppfølgingsspørsmål velges ut fra svarene informantene gir, analogt med det semistrukturerte gruppeintervjuet. Konkrete spørsmål vil alle være av karakter som ikke belyses i byggeteknisk forskrift (TEK) med veiledning (REN) eller i norsk standard, DTL eller PBL, men som er så åpne som mulig, det vil si at spørsmålene ikke gir ledende tendenser (se vedlegg 5).

- Hvordan fungerer denne løsningen?
- Hvorfor er dette bra, eller dårlig?
- Hva tenker du om dette?

3.5.3 Den logiske linking mellom proposisjon og dataene – forskerrollen

Forskeren beskrives av Postholm (2010) som det viktigste leddet i en kvalitativ studie og har ansvar for at de spørsmål som stilles oppfattes som relevante for informanten. Derfor er det viktig å ha nok forkunnskap om det emnet som studeres. Måten spørsmål stilles på er avgjørende. Målet med kvalitativ forskning er som Postholm beskriver det, å løfte fram informantens perspektiv. Ved å stille ledende spørsmål kan dette perspektivet forvrenges noe. Likevel kan det være nødvendig å stille spørsmål på en slik måte at intervjuet leder i en retning slik at fokuset forblir på forskningen.

Forskerens kan innta rolle fra å være fullstendig informant til å være fullstendig observatør (Postholm 2010, s. 64). Deltakende observasjon kjennetegnes av at sammenhengen menneskene observeres i ikke er bestemt av forskeren. Denne måten å observere på er mye brukt i kombinasjon ved kvalitative intervju (Fangen 2010).

3.5.4. Kritisk realisme

Det er viktig å være klar over at informasjonen som utveksles i kvalitative studier må fortolkes av forskeren, og at de svar som gis må evalueres ut fra et kritisk standpunkt til samfunnets etablerte strukturer (Thagaard 2009, s. 41).

Kritisk realisme i forskningen vil blant annet være en hermeneutikk, en forståelse, bestående av tre ledd: Første ledd er informantens situasjon og oppfatning av virkeligheten, andre ledd er forskers fortolkning av en informants fortolkning, mens tredje ledd er en kritisk tolkning av de samfunnsforholdene som påvirker informant og forsker.

Ved betraktning av den kritiske realismen kan man tilegne seg et kritisk standpunkt til etablerte måter å tenke og oppfatte på i samfunnet. Kritisk teori har konsekvenser for den type spørsmål og forskningsopplegg som forskeren jobber med, og kan være av vurderende art- om sosiale situasjoner er som de bør være eller av konstruktiv art – spørsmål om hvordan forhold kan forbedres (Thagaard 2009, s 41-42) I denne oppgaven om diskriminering vil kritisk realisme være svært viktig når informantenes svar tolkes.

3.6 Prosjektets validitet

Prosjektets validitet handler om kvalitetssikringen av materialet som er hentet inn i studien. For å få høy kvalitet på casestudien må den konstruerte, interne og eksterne validiteten være maksimert (Yin 2012). For denne kvalitative studien er det innholdet og betydningen av dette innholdet som må kvalitetssikres og som svarer til spørsmålet om forskningens gyldighet. For å betrakte spørsmålet om konstruert validitet, må det legges et blikk på om det som måles, de svar man får, er det man tror måles eller er de svar man tror. Denne type validitet blir her, i forbindelse med det kvalitative studiet, en betraktning om rett essen trekkes ut fra informantenes meninger. Som illustrerende eksempel kan man se for seg at det stilles et åpent spørsmål om et umarkert element til en informant: «*Hvordan oppfatter du denne løsningen?*» og at informanten svarer at elementet ikke har noen påvirkning, annet enn at for å kunne ferdes trygt, uten å gå på det umarkerte elementet i bygget, og kan dermed utgjøre en forskjell mellom en som ser og en som ikke ser. Den konstruerte validiteten vil representere det logiske følgesspørsmålet som konkretiserer måten en ikke markert vegg i glass kan påvirke en svaksynt person: «*Opplevs det som en negativ eller positiv forskjellsbehandling, når glassveggen ikke gjøres synlig?*» Ved slike oppfølgingsspørsmål vil validiteten i svarene styrkes ved at svarenes mening kontrolleres. At svarene er svar på det som det spørres om (Fangen 2010).

For å øke prosjektets interne validitet er det, jamfør Yin (2012), sikret høyere begrepsvaliditet ved at det er benyttet multiple kilder i litteraturstudiet gjennom begrepsbyggingen. Det faktum at oppgavens empiri om diskriminering diskuteres opp mot anerkjente definisjoner nøye drøftet i blant annet

Odelstingsproposisjon nummer 44 «om lov om forbud mot diskriminering på grunn av nedsatt funksjonsevne» og DTL tilfører prosjektet høyre begreps validitet. Ved å la informantene lese gjennom og gå god for forskerens fortolkning, står man med et større grunnlag for å kunne forsvare at tolkningen speiler virkeligheten. Dette beskrives av Kvale som en kommunikativ form for validitet i Fangen (2010, s. 237). Prosjektets eksterne validitet styrkes ved at de samme spørsmålene benyttes og at det er store likheter ved flere av stoppestedene som betraktes i hver case.

3.7 Prosjektets reliabilitet

Reliabiliteten til forskningen beskriver dens pålitelighet (Thagaard 2009). Den beskriver i ren kvantitativ sammenheng i hvilken grad resultatene stemmer overens dersom en undersøkelse eller måling gjøres flere ganger med samme betingelser (Braut u.å.; Fangen 2010) også reliabiliteten må være maksimert for å gi høy kvalitet (Yin 2012).

3.8 Prosjektets overførbarhet

Etterprøvrbarheten er som kjent den største utfordringen til kvalitative studier (Olsson 2011). Her må det påpekes at siden dette også er en fenomenologisk studie vil resultatene, her i form av empirien, være betinget av informantene. Hva som påvirker en diskrimineringsfølelse vil alltid ha et subjektivt innhold og kan derfor være vanskelig å overføre til en annen studie. Overførbarheten er dessuten etter teorien begrenset siden casestudier er tids og stedsavhengige. Den overførbarheten som kan diskuteres her, også i følge Fangen (2010, s 255), dreier seg mer om forskerens tolkninger vil gjøre seg gjeldende i lignende sammenhenger.

3.9 Avgrensninger

3.9.1 Case-objektene

Det er valgt kun tre skolebygg- for å besøke alle på en og samme dagstur. På denne måten er prosjektet sikret at de samme informantene får sett alle bygningene. Skolebygningene er derfor valgt ut med realistisk geografisk nærhet. Skolene i denne undersøkelsen ligger innenfor en radius på 30km. Det ble avsatt 45- 60 minutter til befarig av hver case, med fem stoppesteder i hver case.

3.9.2 Informantene og universell utforming

Informantenes egne erfaringer om bevegelses-, syns- og hørselshemninger avgrenses av bredden i ulike funksjonshemninger som gruppen har. Begrepet universell utforming gjelder blant annet miljøhemninger og kognitive problemer også, men blir ikke representert her. Det er også slik at det er et maksimumsantall for hvor mange som kan være med, med hensyn på transport, og gjennomførbarhet på en og samme tur.

3.10 Etske retningslinjer

Informantenes rettigheter og forskerens ansvar overfor informantene beskyttes av prosjektets etske retningslinjer. (Thagaard 2009). Om hvorvidt prosjektet skulle meldes til Norsk

Samfunnsvitenskapelig Datatjeneste (NSD), heter det seg at «Forskere og studenter ved institusjoner som har utpekt NSD som personvernombud, og som i forbindelse med forsknings- eller kvalitetssikringsprosjekt skal behandle personopplysninger elektronisk eller opprette et manuelt personregister med sensitive opplysninger, har meldeplikt til personvernombudet.»

Med hensyn på at denne forskningen hverken tar for seg behandling av personopplysninger elektronisk eller oppretting av manuelt personregister med sensitive opplysninger, anses det at denne forskningen faller utenfor dette kravet. Denne beslutningen er også gjort i tråd med tilsvarende beslutning gitt av NSD i Ronny Sørensen's masteroppgave «Hvordan har man ivaretatt universell utforming ved etablering av nytt Nav-kontor i Kristiansund?», ved Institutt for Landskapsplanlegging ved Universitetet for miljø- og biovitenskap 2011(Sørensen 2011).

De nasjonale forskningsetiske komiteer har definert normer for vitenskapelig redelighet (Thagaard 2009). I samsvar med disse er alle informantene blitt informert om at de kan trekke seg når som helst, og er orientert om hva deltakelse i prosjektet innebærer, presisert som et informert samtykkeskjema. Her informeres det om at alle informanter i prosjektet blir anonymisert og alle personopplysninger, navn og telefonnummer, vil oppbevares konfidensielt. Alle opplysninger vil makuleres ved prosjektets slutt. Informantene skal heller ikke møte på noen negative konsekvenser av å delta i undersøkelsen (se vedlegg 3).

Ved framstilling av resultatene legges det stor vekt på å bevare anonymitet.

4 Resultater Casestudie

Under presenteres resultatene fra befaringen 17. april 2012. Resultatene i dette kapitlet framkommer fra informantenes subjektive synspunkt i tillegg til en beskrivelse av situasjonsbildet på de enkelte stoppestedene. Resultatene presenteres skolebygg for skolebygg.

4.1 Case 1

Befaringen på denne skolen tok i underkant av en time. En ansatt ved skolen fulgte gruppen til de ønskede stoppestedene, og var godt forberedt. Befaringen fant sted klokken 10.00, samtidig med skolens daglige drift. Det foregikk undervisning på trinnarealet når dette skulle betraktes, så her ble informantene stilt spørsmål og diskusjon foretatt etter kun et raskt overblikk. Det fremkommer blant annet derfor ikke så mange synspunkter på dette stoppestedet her.

4.1.1 Inngangsparti

Informantene går ut av transporten nærmest mulig skolen, i en ringsløyfe for biler og busser, som går mellom skolen og parkeringsplassen. Asfaltdekket som ligger rundt skolen avgrenses av den 200 mm lavere ringsløyfen med en lys kantstein. I et beplantningsareal på parkeringsplassen er det plassert et hvitt skilt skrevet «Hovedinngang» med store, blå bokstaver. Skiltet står plassert slik at ingen av informantene ser det når de stiger ut av transporten og skiltet mister derfor sin funksjon. Fra parkeringsplassen mot skolen er det et gangfelt over ringsløyfen. Ved gangfeltet er kanten opp til asfaltdekket nedsenket. Ut over dette er det ingen andre indikasjoner på hvor hovedinngang ligger, det finnes ingen taktile eller visuelle ledelinjer på den asfalterte plassen. Bygget har to tydelige åpninger i fasaden på adkomstsiden. Åpning til venstre på bygningskroppen leder inn i et atrium via et åpent portrom. I dette portrommet er hovedinngang plassert, samt inngang til administrasjonen. Inne i atriet er det flere inngangsdører, elevinnganger, som leder direkte til garderobene. I denne oppgaven betraktes kun hovedinngangen av inngangsdører.

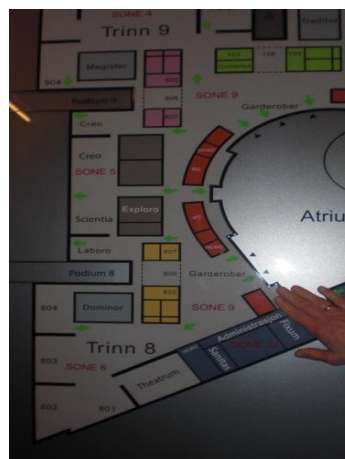
Figur 5: Inngangsparti case 1 (Ødegaard 2009)

Når alle informantene har steget ut av transporten og stilles spørsmål om de lett kan finne hovedinngangen, oppfatter ingen av informantene med det samme hvor inngangsdøren er plassert. Veggene dørene er plassert i står parallelt med adkomstretning. Informantene ser derfor ikke hvor dørene er plassert før man er kommet litt inn i «portrommet». For svaksynte som ikke evner å se noe på avstand, oppfattes det ikke hvor inngangsdør er selv inne i portrommet. Informant A savner en ledelinje som kan vise vei til inngangsdøren fra ringsløyfen. Informanten klarer heller ikke å finne noen skilt eller annen informasjon som kan hjelpe vedkommende å finne fram. Til tross for gruppen står midt i portrommet, og under ti meter fra dørene, har ikke alle enda oppfattet hvor hovedinngangen til bygget er.

Byggets to dører som her betegnes hovedatkomst er skiltet med konturskårne skilt. Det er skrevet «Hovedinngang» over den ene døren og «administrasjon» over den andre. Skriften har grå farge, og oppleves å ha god kontrast til den gule bakgrunnen. Skiltene er plassert om lag 2,5 meter over bakkenivå. Skiltene fanger etter en liten stund de fullsynte informantene. Men siden de henger høyt over dørene, og på grunn av at fasaden ellers fanger større oppmerksomhet, oppfattes ikke disse med en gang. Det hadde vært annerledes om dørene lå vinkelrett på oss, sier den ene. Bokstavene er synlige for de fullsynte, men informantene med redusert synsevne klarer ikke nyttiggjøre seg av disse, fordi de ikke klarer å lese på så stor avstand. Det savnes et skilt i øyehøyde, og som er taktilt slik at svaksynte kan få den samme informasjonen som fullsynte. Atkomstpartiet oppfattes generelt som vanskelig å orientere seg i, påpeker både informant A og C. «Det er rett og slett ikke tatt hensyn til svaksynte her» sier informant A og mener at dette oppleves direkte diskriminerende.

Figur 6: Avskrapningsrist foran dør

Figur 7: Oversiktskart i forbindelse med hovedinngang. Plassert inne

I asfaltdekket foran dørene er det nedfelt metallrist med betongstøpt kant rundt. Kontrasten mellom betongen og asfalten gir den største, og eneste, indikasjon på hvor dørene er plassert for de svaksynte. Kontrasten oppleves som godt synlig, i tillegg skiller risten seg også taktilt fra omgivelsene. (figur 6)

Informant D bemerker at asfalten har sunket noe i forhold til betongen og dette har resultert i en liten snublekant som fort kan være skummel.

Adkomsten er trinnfri, så til tross for at det er vanskelig å forstå hvor man skal, synes Informant C at framkommelighet for rullestol er god, snublekanten er ikke noe problem å komme over med rullestol, men den gjør at rullestolen «fester seg», sånn som over terskler.

Dørene skiller seg i kontrast gul-mørk grå, med gul som bakgrunn. Det oppdages ikke døråpnerknapp. «Det er ikke noe problem det, det er bare lettere med» sier informant C. En automatisk døråpner ville ha lettet dørpassering for flere av informantene. Personen i rullestol passerer fint gjennom døråpningen. Det opplyses av omviseren at de som har behov for døråpner får utdelt kontroll til dette.

Informanten i rullestol mener dette må være et fint system for de som benytter seg av de hver dag. Kan gjøre en dørpassering raskere ved å kunne åpne uten å måtte rulle bort til en knapp først. Fungerer dårlig for meg som kommer på besøk derimot. Det burde kanskje vært begge deler? For å få hjelp til å åpne dør må man jo faktisk tilkalle noen, og det er litt slitsomt. Selv ser jeg så dårlig at jeg pleier å ha med meg noen rundt.

Til høyre for hovedinngangsdør på innsiden i bygget henger det et stort skilt som viser skolebyggets planløsning. Skiltet er bygget opp av en taktil tape (figur 7). Hvordan fungerer dette for deg? Det er fint skilt. Det har ingen hindringer foran som gjør at man kan komme helt bort til det. Vanskelig for informant i rullestol å se hele skiltet, i kombinasjon med nedsatt syn, blir skiltet hengende litt høyt. I tillegg oppleves ikke skiltet som «taktilt nok» for informant A, og dermed framstår skiltet som ubrukbar informasjon. Kontrastbruken oppfattes som bra av de fullsynte informantene.

4.1.2 Fellesareal og kommunikasjonsveier

Fellesareal til interesse for oppgaven i dette bygget var blant annet en scene i kantinen. Scenen er sirkulær, ligger delvis på innsiden av bygget og delvis ute i ariet, den deles av en yttervegg med tre store dører i. Scenen er gjort tilgjengelig ved bruk av rampe. Denne er smidig integrert i scenens form og er en del av sirkelen. En del av den ytre ringen senker seg gradvis ned mot gulvet. Det er tilsvarende rampe på den utvendige delen av scenen. På scenens kanter er det lagt en lys og noe høyere stein. Gulvet for øvrig er steinlagt. Scenen er 500 mm høy, og er uten rekkverk.

Dette oppleves som en grei løsning av informant som sitter i rullestol. Denne rampen kunne gjerne vedkommende benytte uten bekymringer. Slike løsninger oppfattes av informanten å være god, så lenge de ikke er for lange, eller tar for mye høydeforskjell, og så lenge kantene har god kontrast. Det har denne rampen, og derfor er den brukbar for vedkommende. På gulvnivå er det merket med taktile varselstreker som gjør den mer synlig og taktil. Fargekontrast mellom kantstein oppleves som god av de andre informantene også. Informant D mener det hadde vært fint om det var noe å støtte seg på, at

løsningen hadde vært bedre da. Informant C mener det ikke er behov for rekkverk for at løsningen skal fungere godt for seg.

I kommunikasjonsveiene i bygget står det en rekke stålsøyler. På det mørke gulvet av linoleum er det lagt taktile ledelinjer av en blandingsmasse av hvit epoxy og sand. De leder fra hovedinngangsdør, og sprer seg innover i bygget (figur 8). Ved dører gjør linjen et opphold og en trekant peker i dørens retning (figur 9).

Figur 8: Ledelinjer og søyler i kommunikasjonsvei

Figur 9: Ledelinjesystemets tegn for dør

På spørsmål om hvordan denne løsningen er for informantene sier informant B at de er til god hjelp for å forstå i hvilken retning man skal trekke. Det er nesten slik at man begynner å lure på om man går feil hvis man ikke følger den. Linjene oppfattes å være til visuell hjelp. Kontrast mellom gulv og linje er god, også for de med nedsatt synsevne. Ledelinjene i administrasjonsdel av bygget er blitt misfarget, og kontrasten til disse oppfattes ikke som like god. De hvite søylene i korridorer oppleves å ha god kontrast mot bakgrunn, men plasseringen oppfattes som uheldig. Ledelinje hadde fungert bedre om de hadde vært bredere, mer som gangbane, lettere å forholde seg til, også kunne de heller vært taktil kant på ene siden mener den ene svaksynte informanten. Gulvene i skolen oppleves som reflekterende (figur 8), og mange lyspunkter gir forstyrrende gjenskinn. Det poengteres at alle ledelinjesystemer må læres. Det som trekkes fram som ekstra positivt er at på grunn av bruk av trekantform som virker som en pil, er det lettere for alle å forstå hvor dørene ut i atriet er plassert mellom garderobeskapene.

Dørene til trinnarealene er merket med store bokstaver i hvit tape (figur 10). De store hvite tallene på trinnenes dører i glass er plassert på slik at de kan ses over store avstander, så sant man kan se over store avstander. I tillegg er det benyttet ulike farger til de ulike trinnene. Derfor skulle det være lett å orientere seg fortalte en av byggets arkitekter på et seminar. Dører til spesialrom er merket med tilsvarende tape, men med latinske navn (figur 11). Det benyttes ingen annen skilting i bygget.

Figur 10: Ettallet på den ene døren og nullen på den andre døren utgjør markeringen av tiende trinn.

Figur 11: Stor skrift som markering på glassdør

Ved spørsmål om utformingen av døren på figur 11, gir et lett forståelig bilde på hva som er på andre siden av døren, påfølgende ytringer i form av: *Hva betyr nå Scientia?* Det oppleves av svaksynt at dørens glass er synlig markert, men skriften blir for stor, og det tar veldig lang tid å forstå hva bokstaveipen skal bety. Den oppleves heller ikke som taktil nok, fingeren sklir lett bort fra overgangen mellom tall og glasset i døren. Dette at dørmerkingen ikke oppfattes som forståelig markering, gjennom mindre taktile bokstaver på døra oppleves som diskriminering ut ifra at det ikke er sidestilte muligheter til å forstå informasjonen på døra. På den andre siden synes teksten på god avstand for andre. Når dør mot trinnareal undersøkes nærmere får den de samme synspunkter.

Omviser opplever de som godt nok markert i det daglige. Hvorpå den ene svaksynte informanten påpeker at den ikke er det, da vedkommende ikke kan nyttiggjøre seg av det som står, og at det derfor er en diskriminerende løsning. Markeringen må være slik at det er mulig å kjenne igjen et visst format på den mener den svaksynte. Det holder med et lite taktilt skilt med et titall som sitter plassert på døren i tillegg, så hadde løsningen vært mye mer optimal for meg forteller informanten. *«Den teksten har ingen annen funksjon enn å markere døra, slik at jeg ikke går på den.»*

Det er plassert benkanordninger utenfor hvert trinnareal (figur 12). Til hvert trinn er det tre grupperom. To lukkede og et åpent (figur 13). I de åpne grupperommene er ytterveggene av glass. På utsiden er det festet liggende lekter i tre. Et sted på veggen i det åpne arealet henger en tv som fungerer som informasjonsformidler.

Figur 12: Sittegruppe

Figur 13: Åpent grupperom

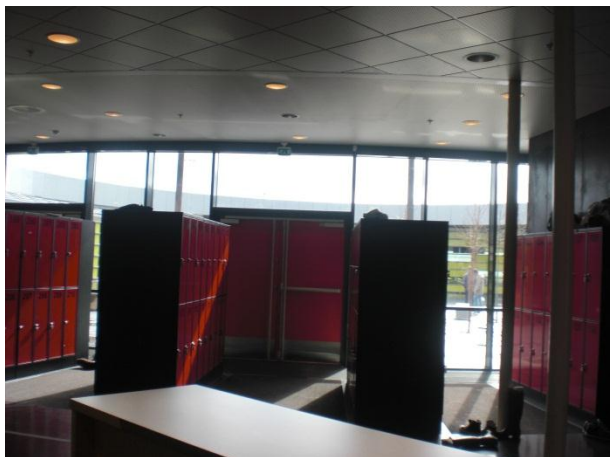
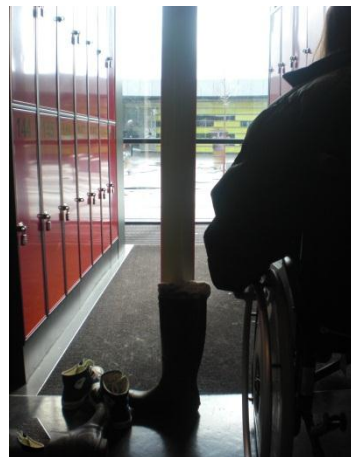
Tre av informantene oppfatter benkeløsningen på figur 12 som fin. De lavere benkene er i samme farge som gulvet, og er umulige å se. Svaksynt uttrykker, etter å ha gått på den laveste av de to benkene, at «*Jeg går bare på den én gang*». Utformingen oppfattes som lite gjennomtenkt. Svaksynt mener det burde etableres en møbleringssone. Slik at man ikke ender opp med å slå seg. Det er ikke nok å legge en ledelinje i bygget også tro at alle som er avhengig av litt kontraster følger den. Man bør ivareta svaksynte i andre sammenhenger til tross for en linje. Benken med gul farge har derimot god kontrast. Informant B med nedsatt styrke synes benkene er et viktig tiltak i bygget. Det er godt å ha et sted å kunne sette seg ned litt.

De horisontale listene på utsiden av glassfasaden oppfattes som et bra tiltak og gjør at blinding på grunn av lys utenfra oppleves som mindre (figur 13).

Det bemerkes av den ene svaksynte informanten at tv-en henger for høyt til at det er umulig å lese informasjonen som vises på den. Omviser påpeker at den henger høyt for at det skal være mulig å se den over litt avstand. Dette mener derimot informant er diskriminerende. Det må være likeverdig plassering av denne. Det er bare å senke den litt, så fungerer den for flere. I gangarealet er det også montert montere til å stille ut elevverker i. Disse er plassert lavt nok til at informant som sitter i rullestol kan se rett fram på disse, noe vedkommende opplever som fin tilpassing. «*Her kommer jeg helt bort til uten å måtte strekke på halsen*». En annen mener de er plassert for lavt. «*Jeg veit ikke hvordan de fleste vil ha det. Jeg veit bare hvordan jeg vil ha det*», sier informant C.

4.1.3 Garderobe og toalett

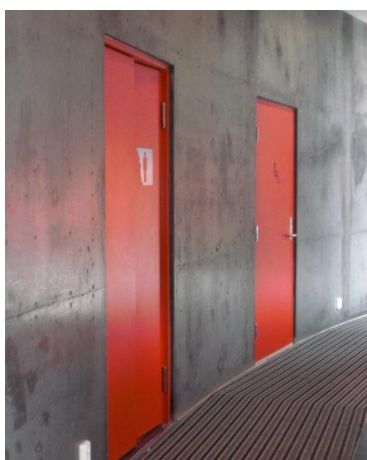
De røde rekkene med garderobeskap er plassert slik at man passerer forbi dem dersom man benytter en elevinngang. Slik skaper de et skille for ute- og innesko. Det er et teppeliknende materiale på gulv i garderobe og toalettsonene. På innsiden av skaprekkene ligger kommunikasjonsveien gjennom bygget (se også figur 8).

Figur 14 Garderobeskap og elevinngang**Figur 15** Søyle mellom skap

Noen steder faller søylenes plassering midt i mellom skaprekken. Med lys som flommer inn fra vinduer bak skapene blir disse vanskelige å få øye på. Til tross for at den hvite søylen har god kontrast til det mørke gulvet, stjeler det blendene lyset muligheten til å oppfatte søylen. Informant i rullestol oppfatter søylen mellom skapene på grunn av den støvelen vedkommende ser. Denne er helt mørk og gir større synlig kontrast enn den hvite stolpen når alt lys flommer inn.

Tallene på skapdørene oppfattes ikke som taktile. Dersom skapene hadde hatt taktile tall, kunne alle hatt hvilket som helst skap. Det oppleves som diskriminerende av den ene informanten å alltid måtte ta det ytterste skapet på grunn av sin funksjonsnedsettelse. Det handler jo om å tilpasse det for alle. I lysskinnet fra vindu er det ikke lett å se tapebokstavene for øvrige heller (figur 1.14).

Toalettene som ligger ved garderoben. Veggene er laget av betong. Det er flere slike toalettkjerner i bygget. Dørene til herre- og dametoalett har en spesiell utforming. Dørene er delt på midten, og er hengslet på begge sider med svinghengsler, noe som gjør at de to dørbladene svinger med mye kraft.

Figur 16: Dør godt synlig. Ikke like**Figur 17:** Toalett i god kontrast til bakgrunn

For å komme til toalettene må vi gå inn gjennom en skaprekke. Piktogrammet på døren til den store doen er delvis ødelagt. Dette gir derfor ingen entydig informasjon for informant A. Det oppfattes heller ingen skriftlig skilt om wc. Hadde vært bedre om alle piktogrammene hadde vært tydeligere, altså med mer dybde. De todelte toalettdørene betegnes som vanskelige i bruk av både informant B og D. «Døra er veldig tung å åpne, også slår de hardt tilbake i retur. Fort gjort å få seg en smell». Informant D forteller at doene med vanlige dører foretrekkes framfor doene med todelte dører. Dørene oppleves å ha god kontrast fra vegg (figur 17). Det opplyses av omviser at det har «gått noen fingre» i de todelte dørene.

Håndvaskene er plassert på utsiden av toalettene. Informant C har fin tilgang med rullestolen. På innsiden av døren til stor do, er det festet et håndtak, dette letter dørlukkingen, og er fin løsning. Toalettet oppleves som mørkt. Mørk rødt gulv mot mørke grå vegg. Informant C føler at romfølelsen hadde vært bedre om fargene hadde byttet plass. Informant A ser seg ikke enig i dette. Toalettet oppleves å ha god kontrast mot veggen bak.

At alle doene er plassert på samme sted bemerkes som positivt, at det er greit at de ligger samlet. Det er greit at de ikke gjør det også. Det viktigste er å komme seg på do. Og å finne doen.

4.1.4 Trinnareal

Hvert trinn har hvert sitt te-kjøkken og eget auditorium, et stort åpent areal, et lukket undervisningsareal og et delvis lukket undervisningsareal.

Figur 17: Tydelige trinn i og håndlist i to høyder.

Figur 18: Tilrettelagt

Inne i auditoriet bemerkes det at det blir rolig. Det merkes god forskjell mellom innenfor og utenfor. Alle informantene er enige i at det er godt lydmiljø i dette rommet. Informant B berømmer gelendrene. Slike skulle det vært flere steder. Viktig å ha noe skikkelig å kunne støtte seg på, og særlig når det er sånne lange trinn. Det er det verste som finnes å gå i med dårlig balanse. Trappenesene er markert med

metallist. Kontrast mellom denne og gulvet oppleves som meget bra. Det er avsatt én plass på første rad hvor rullestolbruker kan sitte på linje med alle andre. Dette oppleves som bra løsning for informanten (figur 18). Det viktigste er å få plass, ikke nødvendigvis hvor. Dette rommet oppleves som godt utført for samtlige behov.

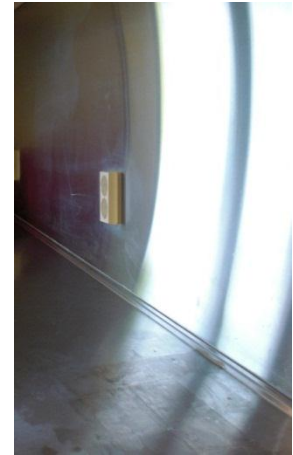
Figur 19: Tilgjengelig plassert stikkontakt

Figur 20: Plass til rullestol under vask

Figur 21: Taktilt betjeningspanel.

Figur 22: Gjenskinn i vegg over benk.

Kjøkkenet er godt utformet. Tilgjengelig stikkontakt. En svaksynt påpeker at det er fint med «gammeldagse» knotter i stedet for touch. Rustfritt stål på bakkant av vegg gir et blendende gjenskinn. Her kunne man valgt et bedre materiale. Det er ikke lett å se konturene av en kniv i rustfritt stål på en slik benk. Det skaper fort skumle situasjoner. Informant med nedsatt styrke påpeker at utformingen av håndtakene på skapdørene er bra.

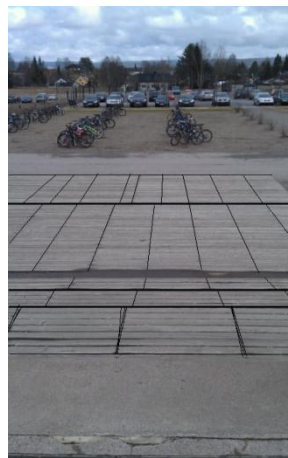
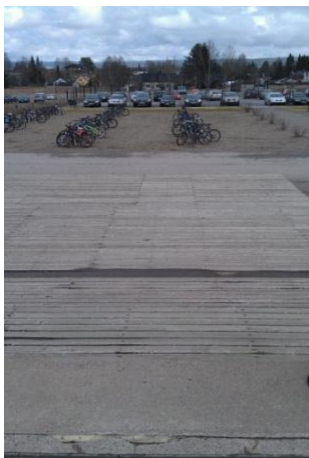
4.2 Case 2

Befaringen på denne skolen tok i underkant av en time. En ansatt ved skolen fulgte gruppen til de ønskede stoppestedene og fortalte også om sine erfaringer med bygget. Skolen hadde et eget opplegg i kantinen denne dagen, derfor måtte dette stoppestedet strykes fra befaringen.

4.2.1. Inngangsparti

Skolen er bygget opp på samme måte som skolen i case 1, med et indre atrium med adkomst gjennom et portrom. Dør til administrasjon og hovedinngang ligger her også i dette portrom. Elevene har her, som på skole 1, egne dører som leder rett til garderobe fra atriet. Atriet har tilnærmet kvadratisk form. Skolen ligger på en såle, så en adkomstrampe er lagt i tilknytning inngangspartiet for å ta opp høydeforskjellen. Denne er like bred som portrommet. Informantene slippes av transporten på det øvre platået like ved rampens begynnelse. Foruten navnet på skolen oppdages ingen andre skilt som indikerer hvor hovedinngangen er.

I det informantene stiger ut av transporten, er det ikke langt unna en nestenulykke, på nedsiden av inngangspartiet er det laget et amfi ned mot en parkeringsplass. Den ene svaksynte står på kanten, uten å være klar over det. Her er det ingen kontrastmarkering på kantene, og dette kan medføre ulykker. For å tydeliggjøre det bildet skal vise er det satt på streker på bilde 23b.

Figur 23a: Umarmert amfi.

Figur 23b: med konturer

Som svaksynt ledes man i riktig vei av rampen, men når den slutter er det ingen andre konkrete tiltak som viser vei til dører. Nå informantene spørres hvordan adkomstenarealet fungerer svarer informant i rullestolbruker at rampen er lang og trenger litt assistanse for å komme helt opp. Dørene er plassert som i case1, parallelt med veien informantene følger. Dørene i hovedinngang og til administrasjon er hele metalldører i sterk oransje, og har god kontrast til omgivelsene. De oppfattes å være lettere å oppfatte enn hovedinngangsdør i case1. Det er ikke merket med skilt på eller til disse dørene. Det oppdages ingen automatisk døråpner. De er for øvrig låst. Til tross for at merkingen er like fraværende her som i case 1, oppleves det som lettere å finne fram til hovedinngang ved dette bygget.

4.2.2. Fellesrom og kommunikasjonsvei

Atriet i denne skolen har vinkelrette hjørner. Kommunikasjonsveiene i bygget følger samme formen. Byggets bæring ligger i ett med veggens plassering, dermed unngår man søyler i kommunikasjonsvei. Her finnes heller ingen kunstig ledelinjer. Langs korridoren på bildet under ligger alle spesialrommene på skolen. Disse er adskilte med en vegg av glass (Se helt til høyre på bildet under, figur 24).

Figur 24: Kommunikasjonsvei (Øistein Lie/ifi.no 2005)

Denne kommunikasjonsveien oppfattes som mer oversiktlig enn i den i case 1. Opplevs som tryggere å bevege seg når man ikke plutselig går på søyler. Det oppleves også at det er lettere å orientere seg her, blant annet fordi gangen ikke har buet form. Glassvegg til spiserom for ansatte, kunst- og håndverksrom er ikke markert, og de svaksynte sier at de ikke hadde oppdaget veggene, hadde det ikke vært for at det hang skrevne beskjeder på A4 ark der. På grunn av glass i alle retninger oppleves mye gjensjinn. Det oppfattes ingen skilting om hva de ulike rommene er til. Bygget framstår som lite informativt for ukjente. Kontrasten mellom vegg og gulv oppleves som god. Byggets kommunikasjonsvei fungerer som en hovedgate i bygget og binder sammen de tre trinnarealene. I denne hovedgaten er det ikke noen form for møbler.

Figur 25: Høy dør
(Lie, Øistein /ifi.no)

Figur 26: Markering på dør

Dørene inn til trinnarealene, eller basene, går fra tak til gul, og er over tre meter høye (figur 25). Til tross for dette, opplever ikke noen av informantene at de er tunge å åpne og lukke. Det er ingen form for skilting i kommunikasjonsveien. Når det gjelder markering av de ulike trinnene, er det benyttet ulike farger. Det er kun skrevet baseareal i liten svart skrift på de store dørene. Denne skriften er dessuten plassert høyt opp på døren. Skriften er ikke taktil (figur 26).

På grunn av at alle byggets fasader er i glass, slippes mye lys inn. Med glassvegger i bygget, er det stadig en bakgrunn hvor dagslys slipper inn. Dette oppleves som blendene i flere tilfeller. Glassene i ytterveggene trekkes fram som et godt valg av vindu, da glasset er delt vertikalt fra tak til gulv med en tydelig svart list, og i tillegg er delt horisontalt langs hele veggen med tilsvarende svart list. Dette gir tydelig informasjon om at det er et glass der. «*Det er synlig at det er en hindring der*» sier informant C. Det påpekes at hvis glassveggene inne i bygget hadde hatt samme utforming, ville det være mye lettere å oppfatte rommets form. Informant A sier at det hadde vært enda bedre dersom det hadde vært festet en fenderlist på innsiden hele veien i tillegg til listene i vinduene. Da kunne man holde i denne og ha et fast holdepunkt. Informant B og D som begge har nedsatt kroppslig styrke synes også at dette ville vært et godt tiltak.

Støynivået oppleves som plagsomt i det åpne kommunikasjonsarealet. Det virker som om det er flere elever her enn i virkeligheten. En elev spiller gitar i andre enden av «hovedgaten», dette høres godt.

4.2.3 Garderobe og toalett

Garderobeskapene ved denne skolen har samme plassering i bygget som skole 1. Skapene her er mørkeblå og er nummerert med små grå tall helt øverst i hjørnet på hver skapdør. Det er tre skap i høyden. Noen steder er benker innfelt i selve skaprekken ved at skap er fjernet og sittebenk er plassert der i stedet for. I hver ende av garderobeområdet finnes det to toalett-hus. Kun den ene av de to toalett-husene har stor-do. Det finnes imidlertid en stor-do som ligger tilknyttet helsesøsters rom nærmere administrasjonen.

Her kommenteres de samme punktene som garderobeskapene i case 1. Bare at markeringen på disse er enda verre. Mange av skapene er dessuten ødelagte. Det bemerkes også at de røde skapene virker mer anvendelige enn disse, da det kan være vanskelig å bruke de skapene som er helt på gulvnivå. Benken i skaprekken får positiv tilbakemelding. Her er heller ingen stolper som står i vei for rullestol, slik at det virker som et oversiktlig område.

Stor-do som ligger for seg selv holdes av en eller annen grunn låst. Helt øverst på den grå døren henger et lite rundt skilt i børstet stål med piktogrammet med rullestol. Rommet oppleves som dårlig merket. Skiltet er ikke taktilt. Det oppfattes vanskelig å se skiltet, også av de som har godt syn. Når døren låses opp, oppdager informantene et rom helt uten kontraster (figur 27 og 28, under). «*Hadde det ikke vært for de blå handtakene ved toalettet, er det ikke sikkert jeg hadde sett toalettet*», sier den

ene informanten. «*Det er tydelig at de ikke har hatt fokus på kontraster her i alle fall*», uttrykker en annen. Toalettet har også en dusjarmatur på den ene veggen. Toalettet er romslig og oppleves bra, foruten mangel på kontrast mellom gulv og vegg og mellom toalettet og vegg og gulv bak. Omviseren kan ikke svare på hvorfor toalettet var låst. Men sier at det er en annen stor-do som alltid er åpent i ett av toalett-husene.

Figur 27: Servant med dårlig kontrast til omgivelsene

Figur 28: Toalett med dårlig kontrast til omgivelsene

Ved nærmere titt på det andre HC-toalettet, kan informantene fastslå at det er åpent. Døra til toalettet er oransje, og har god kontrast mot den mørke betongveggen. Men skiltingen på dør er lik det andre toalettet. Hadde brukt litt tid på å finne fram uten hjelp her. Porselenet kommer tydeligere fram med mørk bakgrunn enn med hvit poengterer informant A. Over toalettet, (figur 29) er det plassert ei lampe. Denne virker veldig forstyrrende på informant C. «*Lyset fra lampen blander meg*», påpeker vedkommende. Informanten skjønner seg ikke på plasseringen. «*Det er ikke plass til rullestol på begge sider av toalettet her heller*».

Figur 29: UU- toalett

Figur 30: Todelt dør

Dørene til småtoalettene har samme utforming som i case 1. Disse dørene faller fortsatt ikke helt i smak. «Jeg foretrekker fortsatt vanlig dør» sier informant D. «Det er mulig for meg å forstå om det er herredo eller damedo» sier informant A etter å ha prøvd å forstå skilt uten taktil piktoqram på døren. «Fordi noen ikke klarer å markere døren med et godt skilt, må jeg stå utenfor å vente å se om det er dame eller mann som kommer fra doen, for å unngå å gå på feil toalett. Man bør helst begynne å leite etter do i god tid dersom man ser dårlig». Mellom toalettene og vegg mot atriet er glasset byttet ut med en oransje plate oppleves å gi fin demping av lys på innsiden.

4.2.4 Baseareal

Basearealet består av tre små grupperom, et område for datamaskiner, et auditorium med ventilasjonstårn over og åpen løsning for opptil 180 elever. Det er ingen elever i trinnarealet under befaringen.

Døren inn til basearealet har bare en metallskinne til terskel (figur 32), det er ingen problemer å komme seg inn med rullestol. De hvite søylene i rommet er synlige så lenge de betraktes litt på avstand. Men når man kommer nært innpå de er de ikke alltid like synlige på grunn av manglende kontrast. Det bemerkes at det virker som om lyden bærer langt. I tillegg oppfatter informant B, som også sliter litt med hørselen, støy fra ventilasjonstårnet som sjenerende. Det er naturlig overlys i en ring rundt ventilasjonstårnet. Sammen med at materialet platene på de skrånende veggene er reflekterende blir det vanskelig å oppdage tårnet for informant med nedsatt syn (figur 33). På grunn av at auditoriet er kjegleformet sparker vedkommende i veggen nede før veggen kan kjennes med hendene. «Det burde vært en litt tykk markering med god kontrast på gulvet langs veggen, slik at det kommer tydeligere fram at det står noe her». Kontrast til vegg ved åpning i kjeglen for dør inn til auditorium (figur 31) og tilsvarende åpning for en vask, bemerkes som bra. Vasken er også utformet slik at det er brukbar for person som sitter i rullestol. Over speilet ved vasken er det montert downlights. De betegnes som forstyrrende lyskilder.

Figur 31: Inngang auditorium
(Øistein Lie/ifi.no 2005)

Figur 32: Flat terskel

Figur 33 Skinn i vegg til auditorium

Inne i auditoriet, som har samme sterke oransje farge både i gulv, tak og på vegger, opplever informant B og D som begge sliter med balansen, at de blir svimle: «*Vet du, at når jeg seg på den veggen der, så blir jeg litt svimmel*» sier informant B. «*Ja det kan jeg tenke meg, for jeg ser at den er rund*», sier den ene svaksynte. «*Ikke bare det at veggen er buet, det er utforminga av rommet i tillegg til at det er skrått her*», fortsetter B. Informant C mener at det er det at gulvet skrå nedover som påvirker mest, at det blir «helt feil» i hodet. Det er ikke noe rekkverk å støtte seg på når man følger rampen ned mot tavla, kun stolryggene, og det er ikke nok påpeker informant D. Det hadde vært mye bedre å hatt noe kontinuerlig å holde i. Mulig at rommet hadde gitt en annen følelse dersom gulvet hadde hatt en annen farge, og det ville vært lettere å tyde formen på rommet. Men det er litt vanskelig å være stødig her. Det har ikke noe med lysets plassering å gjøre.

Det er plassert lysrør i taket, de oppleves ikke som forstyrrende. Men det påpekes av svaksynt at indirekte lyskilder alltid oppleves bedre.

Det er helt ok å sitte bakerst. Skrående gulv i gang mellom benker. Informant i rullestol tror at det går greit å komme seg ned, men er mer usikker på å komme opp igjen. Blir sittende for nær tavla om jeg skal sitte foran radene. Det går greit å sitte her oppe.

Figur 34: Fargesterkt auditorium

Figur 35: Direkte lys (Øistein Lie/ifi.no 2005)

Figur 36: Gardiner

En av de seks åpne undervisningsarealene er lukket inn av glassvegger. Når informant som reagerer på støyen fra ventilasjonstårnet kommer inn i dette rommet, merkes stor forskjell til det bedre. «*Det blir jo bedre lyd på grunn av at rommet ikke er så stort, men forskjellen er helt avgjørende. Her var det god lyd*», sier informant B. Flere av informantene er enige om at de heller ville hatt undervisning i et mindre rom enn i det store åpne. Tror det hadde vært vanskelig å konsentrere med parallell undervisning. For å hindre blending på glassfasadene, er det mørke gjennomsynlige gardiner (figur 36). Disse gir mindre blendingsfølelse til de svaksynte informantene på grunn av mindre lys. Gardinene sørger også for støydemping.

Som romdeler mellom området for datamaskiner og undervisningsarealene er det plassert en stor koloss. En formfull skulptur med stige-trinn slik at man kan klatre opp på den og med hulrom så man kan gå inn i den under. Det er stor åpning på siden mot pultene, og små tette hull ut mot datamaskinene. Det er ulike nivåer oppå skulpturen, slik at man kan sitte der (figur 37).

Figur 37: Skulptur i baseareal

Den ene informanten med nedsatt syn, undrer seg over funksjonen til utformingen. Informant i rullestol sier at alle ikke kommer opp overalt, men at den er sikkert fin å gjemme seg i. «*Jeg kommer meg ikke opp der, men det er viktig at barna får rørt litt på seg*», påpeker vedkommende.

Omviser påpeker at skulpturen egner seg dårlig i undervisningssammenheng, og at den stort sett oppleves å være «i veien».

4.3 Case 3

Befaringen tok også her i underkant av én time. Skolen var ikke ferdigstilt når befaring fant sted, derfor fikk ikke informantene tilgang til blant annet hovedinngangen utenfra, eller prøvd ut rampen i amfi. Disse områdene ble derfor bare kommentert fra avstand. Befaringen fant sted uten omviser.

4.3.1 Inngangspartiet

Transporten parkerer tett inntil skolebygningen, like ved hovedinngangen. På grunn av byggearbeider benyttes inngang til skolefritidsordningen(SFO) og trinn 1 som inngang fram til den opprinnelige er ferdig. Denne inngangen er det heller ingen skilting til. Døren er plassert under overbygg. Mellom vei rundt skolen og hellelagt arealet inntil bygget er det en sammenhengende kant uten noe nedsenket parti (figur 39).

«Jeg hadde ikke funnet døra om jeg hadde blitt sluppet av på asfalten her. Det skal være taktile gangsoner inn til hoveddøra. Det er det ikke her heller. Det glemmes stadig vekk», sier informant A. Rullestolbruker må rygge opp over kanten (figur 39). «Det går helt fint å komme opp, men det er jo lettere om det er flatt», sier vedkommende. «Denne kanten er synlig på grunn av dens kontrast nå så lenge asfalten er ny, men så fort den blekner, er den ikke lenger synlig.» Vel framme ved døren, oppdages det automatisk døråpner(figur 40), den oppleves som godt plassert. Stolpene i metall under overbygg oppfattes som synlige (figur 38 og 39). Rist foran dør er bra utformet. Det oppdages ingen skilting ved døren. Til venstre for døren er det plutselig nivåforandring i hellelegging (figur 38), denne nivåforskjellen er ikke markert med noen kontrast og overrasker informant D som sliter med balansen. «Slike uforutsette kanter er noe av det verste som finnes» sier vedkommende.

Figur 38: Inngang 1. trinn og SFO

Figur 39: Høy kantstein

Figur 40: Døråpner

4.3.2. Fellesrom og kommunikasjonsvei

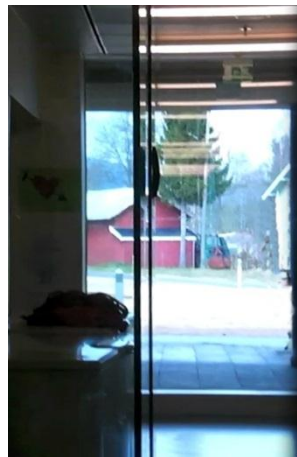
Trinnarealene i skolen er bundet sammen av kommunikasjonsvei som går gjennom de ulike trinnene. Bærende søyler og dragere «rammer inn» disse veiene (figur 41). Trinnarealene avgrenses med dører i kommunikasjonsveien (figur 42).

Figur 41: Søyler med lite kontrast

Figur 42: Lite synlig dør

Figur 43: Umerket glass

«Sånn som her mister jeg helt kontroll på hvor jeg skal», sier den ene informanten med nedsatt syn. På grunn av at det er lite kontrast mellom veg og gulv, veldig lyst så blir rommet som en eneste stor flate. «Hadde det vært lagt en mørk kant rundt søyler og langs veggene så ville rommet blitt mer lesbart», fortsetter vedkommende. Etablering av en gangsoner på en måte. I enden av kommunikasjonsveien er et stort vindu (figur 43). «Dette vinduet er veldig skummelt for meg, jeg oppfatter det som en åpen dør», sier informant som sitter i rullestol som også er svaksynt, og blendes av dagslyset som slippes inn. Det store vinduet gjør at det er vanskelig å oppfatte gjenstander i kommunikasjonsveien. Dørene oppfattes også som dårlig utført, da det er lite kontrast i karmen og vinduet ved siden av ikke er markert. «Det ender med at jeg misforstår og tror det er en stor åpning, men så er det bare en vanlig trang døråpning.» Bedre kontraster på dørene og markering av glass ville gitt et bedre bilde.

De hvite søylene er vanskelige å oppdage for svaksynt, selv med farget vegg som bakgrunn. Fullsynte ser den hvite søylen godt mot en sterkt oransjefarget vegg rett bak. På den oransje veggen henger noen elev-ark med fargerike flekker på. Den svaksynte oppfatter ikke søylen fordi vedkommende ikke klarer å oppdage den sterke oransje fargen. Dette er på grunn av et vindu ved siden av den oransjefargede veggen. Lyset blander informanten så mye at det blir vanskelig å se kontraster. Eneste grunn til at søylen oppdages er fargespillet i elevtegnene. «Problemet her er at jeg går innover og alt er så likt, også plutselig har du noe der. Og da smeller det hvis du ikke går forsiktig. Hadde det vært mørkt ute, og bare belysning inne, så kunne det hende at denne søylen hadde vært dobbel så lett å se», sier informanten. Den andre svaksynte under seg over hvorfor det velges å ha søyler som ikke har

kontrast. Den ene veien har søylene kontrast mot en farget vegg, men andre veien er det ikke tenkt på om søylen har kontrast. «Når man kommer fra feil retning, er de så godt som usynlige for meg», sier informanten.

Amfiet (figur 44, under) oppfattes å ha gode kontraster. Her ses både opptrinn og inntrinn tydelig. Informant C påpeker at det er lite støy i det store rommet. Det oppfattes et mye bedre lydbilde her enn i fellesareal i case 2. Styrken på lyset i rommet kommenteres først av en svaksynt: «Mange steder som vi har gått nå er det alt for mye lys for mitt vedkommende». Lyset i rommet dimmes. Da opplever også de andre at lydbildet blir bedre. «Det ble så mye mer behagelig nå», sier informant B.

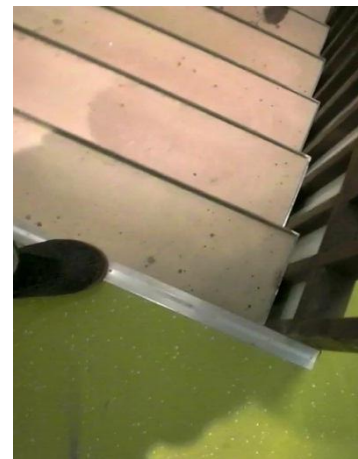
Ved hovedinngang er det et innendørs amfi. Det er også en trapp ned til garderobes og spesialrom i kjelleren her. Trappen er ikke ferdigflislagt når den betraktes.

Figur 44: Amfi med gode kontraster

Figur 45: Trappeåpning

Figur 46: Trapp uten forvarsel

På spørsmål om hvordan trappens utforming fungerer for den enkelte, svarer svaksynt informant i rullestol at det tok litt tid før vedkommende forstod at det var en trapp der. Trappen oppleves som skummel, siden den er dårlig merket. «Trappen bør ha mørke trinn og hvite trappeneser. Her opppe skal det ligge et varselsfelt, det mangler, det skal ligge foran første trinn i trappen. Trappens første trinn er på samme nivå som gulvet». Trappen har heller ikke godkjent rekkverk. Det er viktig at trappen er tydelig markert, ellers er det fort gjort å tråkke feil mener den ene informanten.

Den andre trappen i bygget, er hovedtrappen opp til andre etasje. Denne er under befaringen lukket inne av provisoriske vegger som markerer skille for to ulike byggetrinn. Dette medfører at trappeløpet ikke oppleves å ligge i tilknytning hovedinngangen. Dessuten er trappen en gammel trapp som er tatt vare på fra den gamle skolen som lå der tidligere. Problemet med denne trappa menes å være at det er støpt til to trappetrinn etter at den opprinnelige trappen er ferdig. To ekstratrinn som er skummelt. Man tror man er ferdig med trappen, men så er det mer igjen. Det kommenteres at trappa er bra, men at den må markeres. Heisen informantene betrakter ligger i tilknytning til hovedtrapp. Denne ligger

slik at utgang fra heis i andre etasje er rett ovenfor der man kommer opp trappen. På grunn av provisorisk vegg oppfattes ikke heisen heller å ligge i nærhet av hovedinngang. Heies er ikke låst, det er positivt, da er den også tilgjengelig. Heisens dører er grå, Mot de hvite veggene, kunne gjerne dørene hatt litt mer kontrast.

På grunn av byggearbeidene kan hovedinngang bare betraktes innenfra. Ved siden av hovedinngang er det også en trapp opp til egen inngang for et trinn som har rom i 2. etasje (figur 47).

Figur 47: Inngangsparti

Figur 48: Trapp til 2. etasje. Inngang til et trinn.

Plassen er så lite ferdig at det er vanskelig å se hvordan endelig resultat blir. Kant ned mot amfiet, (figur 47) vil etter hvert få rekkverk og vil kunne være en tydelig ledelinje inn mot døren til venstre i bildet. På spørsmål om hvorvidt det er en diskriminerende løsning at det kun er løsning tilrettelagt for mennesker uten bevegelseshemninger i form av trapp opp til 2. etasje, er svaret fra rullestolbruker at i blant så må det bare bli sånn. «Jeg tror unger aksepterer at de må benytte litt andre veier. Heisen skulle vært plassert her ved hovedinngangen den», påpeker informanten. Vedkommende forteller videre at dersom det er lang omvei, slik at man må gå inn mye før de andre for å komme tidsnok, så er det stigmatiserende når man ikke kan bruke samme vei som «alle andre». Da er man ikke sidestilt. Alternativt måtte trappa vært bredere slik at det kunne vært heis på trappa. På spørsmål om trappen ute er en hovedløsning konkluderer informantene med at alle vil bruke den trappa ute når de kommer, så da blir det jo en hovedløsning. På spørsmål om hva som er for langt når det gjelder avstand til tilgjengelig kommunikasjonsvei for rullestol, er dette et vanskelig spørsmål å svare konkret på. Da informanten oppdager at provisorisk vegg kan fjernes og at heisen vil være synlig fra hovedinngang, blir dette betegnet som bedre enn om man måtte passere flere dører for å komme til heisen.

4.3.3 Garderobe og toaletter

Hvert trinn har egen inngang med tilhørende garderobe. Denne er formet som en sirkel, med elevenes plasser på yttervegg mens toaletter og tørkerom danner en kjerne i midten. Det er henholdsvis

venstrestilte og høyrestilte toaletter i de ulike trinn Garderobene. Teppemateriale på gulvet og på skrudde lekter i tre på toalettveggene.

Informant med øresus oppfatter merkbart mye bedre lydbilde i garderoben. Informant i rullestol synes det er tungt å trille på teppet. Flere av informantene synes det er fint med egne garderobes og innganger. Døren til stor-do er helt uten skilt og merking på seg. Det er ikke lett å finne toalett når det ikke er et eneste skilt her. Døren mangler dessuten håndtak på innsiden, noe som gjør en litt vrien å lukke. På grunn av at vegg bak toalettet er hvit går porselenet i ett med vegg. Det samme gjør papirdispenseren. Det bemerkes at det nok en gang glemmes å tenke på kontraster. Tilpasset toalett er plassert på samme sted som de andre toalettene. Dette er inkluderende. Sidestilte toaletter – greit?

Figur 49: Toalettdør i garderobe

Figur 50: Lite kontrast til vegg

4.3.4 Trinnareal

Trinnarealet som befares deler areal med skolefritidsordningen. I tilknytning til denne er det et stort rundt rom som inneholder kjøkken, spiseplasser og flere nisjer i vegg med sitteplasser (figur 51). Hvert trinnareal har eget grupperom.

I SFOs runde areal er det vinduer helt øverst på vegg. Det beskrives som behagelig med vinduer høyt på vegg fordi de ikke blander sånn som vinduer i øyehøyde gjør. Her bemerkes også samme problem med kontrast til søylenes bakvegg bare er ivaretatt i noen retninger, og at det er lett å ikke oppdage de hvite søylene. En fargeforskjell i gulv for å skille gangsone fra møbleringssone ville gjort rommet lettere å orientere seg i. Her er det også runde vegger, påvirker de balansen på noen måte? «Nei, dette synes jeg var greit. Det var verre i det auditoriet, men det var fordi det også gikk nedover der,» sier informant med redusert balanseevne.

Informantene stilles spørsmål om hvorvidt utformingen av nisjene (figur 51) kan fremme en diskrimineringsfølelse. Svaret er at det er fint å kunne «gjemme seg» selv man sitter i rullestol. Det foreslås at den ene nisjen kunne hatt løs bunn, slik at denne kunne fjernes og rullestol kunne trille rett inn. Eller om bare halve bunnen kunne fjernes. «Da kunne rullestol trilles inn. Man kan flytte seg fra

rullestolen og over på et sete som er likt, så sitter man på samme sted som alle andre. Det er jo ikke noe problem, selv om man skulle være helt lam i beina». Dermed oppfattes ikke nisjene å være diskriminerende, men inkluderende: «Det var veldig koselig løsning».

Figur 51: Sittenisje (Fortunen AS)

Figur 52: Kjøkkenet på trinn.

Kjøkkenet (figur 52) er ikke tilrettelagt for rullestol å kunne trille under benk. På spørsmål om dette kan føles diskriminerende kommer svar på at det blir jo et problem å komme under, men at det er slik vedkommende har det hjemme. «Da sitter jeg jo bare på siden, det er jo ikke ubrukelig!» En annen informant påpeker at man får mer plass i benken ved at det er skap der. Det er positivt det også. Kokeroppen har touchknapper, dette er så godt som ubrukelig for svaksynte, påpeker informant A. Kjøkkenbenken på SFO er knall grønn, slik kjøkkenet på figur 52 er oransje. Svaksynt informant påpeker at en liten tanke mørkere plate ville gjort at plata ble bedre tilrettelagt. Da ville plata mørkere enn alt du legger i fra det. Det er lettere å oppfatte lyst på mørkt underlag. Viktig at benkeplata har kontrast til kniver og annet kjøkkenutstyr.

Figur 53: Glassvegg til grupperom

Figur 54: Ikke tilrettelagt skilt.

Det oppfattes å være gode lydabsorbenter i grupperom (figur 53). Det er litt forstyrrende å alltid høre noen som passerer forbi. Det er glass på vegg inn mot grupperom. Dette glasset skulle vært merket, da det er fare for sammenstøt. Ellers måtte brystningen vært mye høyere. Nok en gang glemmes det å markere. Skiltet på den gjennomsiktige veggen, som det står grupperom oppleves heller ikke som brukbart for den ene svaksynte. *«Her er et skilt som koster mer enn et tilrettelagt skilt. Hadde det vært benyttet et negativt skilt her, hadde jeg hatt tre ganger bedre sjans for å kunne lese det som står på skiltet. Den hvitebakgrunnen stjeler all oppmerksomheten og den svare skriften blir borte»*. Hadde det vært negativt, altså svart med hvit skrift, ville det vært lettere å lese. I tillegg savnes det her som i de andre casene at skilt er taktile. Dette skiltet har til og med gjenskinn i plastikken. Et skilt som ikke alle kan nyttiggjøre seg av blir en forskjellsbehandling.

På mange av trinnene er det også et opphøyet platå med puter. Dette ligger innenfor grupperom med gjennomsiktige vegger. Veggene har ingen form for markering, og hjørnet på glassvegg kan være vanskelig å oppdage (figur 55 og 56). Arealet ligger litt for seg selv, med et stort vindu ut mot skolegård.

Informantene spørres om det ikke er diskriminerende at det ikke er tilrettelagt for rullestol her, og om hvordan dette området oppfattes. Platået med puter oppfattes som veldig bra. Her hadde barn som trenger avveksling og en liten hvil i løpet av dagen mulighet til å legge seg ned litt. Veldig fint for de som er allergiske eller av andre grunner noen ganger må holde seg innendørs. Da kan de ligge her å se ut på de andre.

Mange av de som sitter i rullestol har mulighet til å trekke seg fram ved hjelp av kraft i armene. Det er først på en slik plass at alle kan havne på samme nivå, liggende i en haug med puter. Dette ser jeg på som en kjempefin plass sier rullestolbruker. Det er absolutt ikke diskriminerende å ha plasser der rullestol ikke kommer opp. Da kan man komme ut av rullestol, og bli som andre.

Figur 55: Adkomst platå

Figur 56 Umarkert hjørne.

Figur 57: Umarkert glassvegg

4.3.5 Annet uteareal

Utenfor skolen er det laget et amfi med en rampe for å gjøre det tilgjengelig for rullestol. Rampen har to hvileplataer og går over en etasje. Den er støpt i betong, og er 1050 mm bred. Rampen ble bare betraktet fra innsiden av bygget.

Figur 58: Amfi med rampe (Fortunen AS)

Figur 59: Uferdigstilt amfi

Særlig når snøen kommer er det vanskelig mener informant D. «Når det gjelder å bruke ramper alene slik, så kommer det sterk man er». «Ja, den kommer til å bli livsfarlig på vinteren. Jeg hadde aldri kommet meg opp der alene, der hadde noen måttet trille meg opp i så fall. Is på den der, lommer til å bli livsfarlig. Den der skulle vært i strekkmetall.. eller treverk», sier informant C. Informant B påpeker at treverk også kan være glatt. Løsningen oppfattes som helt grei. Men, jo bredere rampe, dess bedre.

5 Diskusjon

I dette kapitlet diskuteres først resultatene fra kapittel 4 opp mot teorien og terminologi presentert i kapittel 2, før diskusjon av metodebruk kommer.

Elementer/løsninger som utløser negative følelser kan deles inn i kategorier for hvilken type «sans» som påvirkes. Det som viser seg å være avgjørende er synligheten og tilgjengelighet, konkret. (mulig å måle) Deretter om løsningen gir noen form for «støy» og ikke minst om det som er føles trygt, litt mer abstrakt («ikke» -målbart)

OPPLEVD DISKRIMINERING

For å oppsummere resultatene på en ryddig måte, kategoriseres resultatene i ulike former for diskriminering etter resultatene som framkom under befaringen:

Umarkerte glass	(synlighet)
Mangel på blendingsmuligheter	(visuell støy)
Dårlig/manglende kontrastmarkeringer	(synlighet)
Ikke markerte trapper, kanter	(synlighet)/ (trygghet)
Mangel på ledelinjer	(synlighet)
Lang omvei til heis	(tilgjengelighet)
Lydmiljø	(auditiv støy)/ (trygghet)
Skilting / veiveising	(synlighet)/ (tilgjengelighet)/ (forståelse)
Utilgjengelige områder klatreborg, scenen	(tilgjengelighet)
bruk av farger, kontraster	(synlighet)
mangel på støtte	(trygghet)

- Synlighet
- Forstyrrelser (auditiv og visuell støy)
- Trygghet
- Tilgjengelighet

SKALERTE FØLELSER

Nivå av diskrimineringsfølelse kan også settes i graderte kategorier. Hver kategori diskuteres for seg.

- Diskriminerende- at løsningen som er valgt ikke kan benyttes.
(Med benyttet menes også forstås)
- Ikke greit – når noe misforstås – ikke oppfattes
- Bedre om det hadde vært – tyder på at løsningen ikke har god nok brukskvalitet
- Helt greit – tyder på at det fortsatt ikke er fullendt, men at informant «finner seg i det»

SYNLIGHET

Skilt og annen merking, samtlige case

Informant opplever det også som diskriminerende når det er store tall og bokstaver på dører, da dette blir utilgjengelig informasjon. Det stilles også krav til at det skal være synlig kontrast mellom tekst og bakgrunn, noe som kunne vært ivaretatt bedre med negative skilt som under punkt 2.2.2.

Utvendig og innvendig trapp, case 3

Med det faktum at den utvendige trappen ikke er tilstrekkelig markert, verken med kontrastmarkering på trappeneser eller med varselfelt foran øverste og inntil nederste trinn, som det kreves TEK 10 § 8-10, vil trappen være definert som diskriminerende etter loven. Trappen kan sies å diskriminere fordi den vil kunne være utrygg i bruk. Samtlige informanter opplever at de umarkerte trappene føles diskriminerende. Informant og teknisk forskrift er her enige.

Kontraster

Det er oppdaget mange mangler når det gjelder kontraster i byggene. Særlig ser man dette i case 2 som er bygget før kravet om universell utforming trådte i kraft. Det har ikke vært en tankegang å tenke på kontraster på samme måte her som i de andre skolene, i alle fall ikke i forhold til toalettene. Det stilles krav til luminanskontraster i forskriften, og sammenlignet med disse reglene, oppleves det at det er langt igjen før case 3 har tydelige markerte søyler, ganger, dører, glass og vinduskarmer. Dette kan komme av at bygget ikke er ferdigstilt på noen områder, men med tanke på at skolen har vært i drift lenge, burde dette vært fulgt opp. Informantene diskrimineres ved at det blir vanskeligere for personer med blant annet nedsatt synsevne å ferdes i bygget. Når det glemmes å velge hvitt på svart i stedet for svart på hvitt for å lage bedre løsninger for mennesker, tyder på at man må ha mer kunnskap om dette feltet enn lov og forskrift alene kan gi.

FORSTYRRELSER

Visuell støy

Visuell støy er en faktor som kom fram som en diskriminerende følelse. Nettopp å bli forstyrret av at planløsningen er slik at det er gjennomgang i for eksempel undervisningslokalene. Dette oppfattet flere av informantene som forstyrrende, visuell støy. Dette er en av de abstrakte diskrimineringsfølelsene, og er ikke gitt av funksjonskravene i TEK10.

TRYGGHET

Resultater som kom fram i løpet av gåturbefaringen var at elementer som påvirker trygghetsfølelse, oppfattes som diskriminerende. At åpninger til trapp, søyler og glass ikke er tilstrekkelig synlig markert, gjør at miljøet oppfattes som usikkert og ferdes i. Mangel på rekkverk i auditorium case2 viker også inn på trygghetsfølelsen i forbindelse med å ha noe å støtte seg på, men ikke nødvendigvis diskrimineringsfølelse, mer at det hadde vært bedre om det hadde vært et der. Opplevelsen av at det kunne vært bedre løst, tyder på at den eksisterende løsningen ikke oppleves som optimal.

TILGJENGELIGHET

De diskrimineringsfølelsene som har kommet fram sett i forhold til tilgjengelighet handler om at informantene enten mangler fysisk tilgang, som scenen i case 3, eller ikke kan benytte seg av noe på grunn av en utforming, som mangelen på taktile skilt i samtlige case.

Utvendig trapp, case 3 – hovedløsning eller ikke?

I case 3 er det laget egne innganger til hvert trinn. Disse inngangene er hver sin hovedløsning, siden det er disse inngangene som benyttes i hverdagen. Noen trinn har også trinnarea i andre etasje, og tilgjengelighet til denne er løst ved en utvendig trapp. Det stilles krav til at hovedløsning skal være universelt utformet, og være slik at den skal kunne benyttes av flest mulig.

Trappen opp til 2. etasje ved siden av inngangspartiet i case 3, representerer en hovedløsning, da dette vil være denne trappen som blir brukt for å komme utenfra og rett til garderoben for de trinn som har tilholdssted i 2. etasje. Denne trappen har ingen samhørende inkluderende løsning som sikrer tilgjengelighet, universell utforming. Trappen kan med bakgrunn i denne presiseringen sies å være diskriminerende etter lovverket.

Når rullestolbruker stilles spørsmål om hvordan denne løsningen oppleves, er svaret at det er greit å måtte benytte heis inne i bygget for å komme opp i 2. etasje. Ved å rette et kritisk realistisk blikk på dette svaret, kan det argumenteres for at informanten møter på så mange hindringer i sin hverdag, at det aksepteres, at så lenge arealene er tilgjengelige, så er det samme hvordan man kommer seg dit. Derfor oppfattes heller ikke løsningen som diskriminerende for informant. Denne tolkningen er gjort etter det hermeneutiske prinsippet, der informant tolker omgivelsene, forsker tolker informantens svar og i tillegg tolker de forhåndsdefinerte holdninger som kan ligge til grunn for informantens tolkning (Thagaard 2009).

Slik vil informantens syn skille seg fra dette overordnede resonnementet, og informanten har større toleranse enn utredningen til loven. Det er derimot lite trolig at det kan pålegges en annen løsning i case 3 for å hindre diskrimineringen så lenge man betrakter settingen ut fra samme grunnleggende samfunnsstøtsted som informant. Dersom man derimot betrakter denne trappa som hovedløsning,

skal denne etter loven helt korrekt ha en løsning som er gjort på en «inkluderende måte» som det står i Ot. Prp. Nr.44.

Etter DTL vil denne hovedløsning ikke være tilgjengelig for alle, da mennesker som ikke kan benytte seg av trapper må benytte seg av en annen løsning. Det er ikke heis på utsiden av bygget, og det kan ikke sies å være en inkluderende løsning at informanten må benytte seg av heis inni bygget mens alle andre kan ta trappa på utsiden. Slik Ot.prp. nr.44 setter grensen i eksempelet nevnt i punkt 2.7.1, vil ikke den alternative inngangen i dette tilfellet tilsvare en bakdør, men selve hovedinngangen til bygget. Likevel er det slik at hovedløsningen i de fysiske forholdene som skal tilrettelegges, og dermed burde strengt tatt denne løsningen hatt et mer inkluderende preg. Poenget med en hovedløsning er at alle skal kunne benytte den eller tilsvarende. Det må diskuteres ved en annen anledning, hvorvidt det er en uforholdsmessig byrde, i forhold til for eksempel økonomi, om det skal benyttes midler til en tredje heis.

Resultatet av denne løsningen er at dersom trappa defineres som en hovedløsning, vil den kunne være diskriminerende, informant føler seg ikke diskriminert, fordi det må bli sånn. Her ser vi har informant ikke blir diskriminert, til tross for at trappen ligger i grenseland på om det er en inkluderende løsning.

Omvei til heis fra utvendig trapp. Hvor langt er *for* langt?

På dette området stiller ikke lovverket noe krav, foruten at det skal være en «inkluderende løsning» dersom heis inngår i hovedløsningen. Det er altså ut ifra definisjonen på hovedløsning at det kan avgjøres hvorvidt dette er å regne som diskriminerende. Informantene påpeker avstanden i slike løsninger oppleves som greit så lenge man kan se den alternative løsningen, men at det er verre om man må inn gjennom mange dører og kanskje går seg bort

Toalett-husene, case 1 og 2.

Ingen bemerket at de såkalt herre- og damedoene ikke var tilgjengelige for alle av informantene. Lovverket krever heller ikke flere enn at 1/10 doer er tilrettelagte i bygg for publikum. Utformingen av dørene inn til «små-doene» var derimot slik at noen av informantene ikke ville benytte seg av dem, da de slo fram og tilbake i stor fart. Når en dør har en slik utforming at stor-doen prioriteres, kan det sies at brukergrensesnittet til døra ikke samsvarer med menneskenes funksjonsevne, eller aktivitetsnivå (World Health Organization 2002). Selv om toalettene på små-doene ikke må være tilrettelagt etter TEK 10, kan de likevel utformes slik at flest mulig kan benytte seg av de, foruten de som *må* benytte stor-do på grunn av hjelpemidler, eller annet.

For at toalettene skal være tilgjengelige, må de også samtidig holdes opplåst i forbindelse med den daglige driften. Låste toalett gir ikke mennesker mulighet til å være selvhjelpende når en ansatt eller annen person i bygget må låse opp før hvert bruk. Det oppgis at dette oppleves som diskriminerende, i

tillegg til at det også regnes som diskriminerende etter lovverket (Likestillings- og diskrimineringsnemda 2011).

Scene utilgjengelig case 3

Scenen vil være av diskriminerende karakter. Det var ingen tilgang til scenen for personer som ikke kan benytte seg av trapp. Derfor oppleves det at scenen gir en diskrimineringsfølelse. Dette gjelder trolig for flere som ikke kan benytte seg av trapp for å komme opp. Denne situasjonen er også upåklagelig diskriminerende, da skolen har vært i gjennom totalrehabilitering, og derfor må følge funksjonskrav i TEK10. Når man ikke kommer opp på områder som det ofte foregår mye felles aktiviteter på, merker informant følelsen av å ikke kunne delta som negativ. Det oppleves som nedverdiggende dersom andre må løfte informant opp.

Ikke/ikke nok taktile skilt/annen merking, samtlige case.

Ulike holdninger, personlighet og den enkeltes erfaringer spiller en rolle for hvordan man møter ulike utfordringer. Dersom en person møter på mye motstand, kan en opparbeide seg resistent for å føle seg diskriminert for å klare seg gjennom en slitsom hverdag.

Mangelen på taktile skilt vil trolig være diskriminerende for flere dersom det taktile er avgjørende for en blind eller svaksynt, uavhengig av hvilke erfaringer og bakgrunn informantene som påpekte dette har.

Problematikken ved å forstå skilting og annen markering, opplevdes som frustrerende i samtlige case. Enten var skilting helt fraværende, eller så var den ikke tilstrekkelig tilrettelagt slik at informantene kunne benytte seg av informasjonen på en god måte. Dette oppleves som diskriminerende for informant. Dette er et problem for svaksynte å ikke få gjort seg til nytte av skriftlig informasjon eller piktogram. Det stilles ikke krav om taktile skilt i § 12-21 i TEK10, men bare at de skal være lett å lese og oppfatte. For denne informanten, betyr dette at skiltene må ha taktil skrift, i versaler, små bokstaver, og som er mer taktile en tape på flatt underlag, med flat struktur. I forbindelse med skiltene, opplever informant å være diskriminert, til tross for at funksjonskravene i TEK10 er oppfylt.

Garasjeskulptur, case 2

Den er utilgjengelig for samtlige informanter.

Pute-platå, case 3

Denne utformingen fikk meget positive tilbakemeldinger. Forskjell fra denne og den utilgjengelige scenen samt garasjeskulpturen er at mange fler kan komme seg opp ved egen hjelp på grunn av at høyden på platået ikke er for høyt. Den ene informanten påpeker at slik kan alle komme på samme nivå. Et platå med puter kan være inkluderende, mens en scene oppleves som diskriminerende. TEK sier ikke noe direkte om dette. Ett av de områdene som man skulle anta var diskriminerende, oppfattes av informantene som et sted der alle kan komme på samme nivå. Det er viktig å tenke på at mange i

rullestol har mulighet til å fungere også utenfor denne. Denne løsningen faller mye bedre i smal enn garasjeskulpturen i case 2. Mye på grunn av at den oppleves inkluderende. Dette viser at det er viktig å lage løsninger som ligger på ulike nivåer, slik at barn og voksne kan få utfolde seg sammen.

Vurdering av resultater ut i fra en metodisk synsvinkel

Å studere tre case gav et dypere innsyn enn kun studie av et case ville gjort. Informantgruppen og forsker, som arbeider etter nye metoder, bruker litt tid på å bli en homogen gruppe, noe som går litt utover kvaliteten på resultatene helt i begynnelsen. Å studere kun ett sett med løsninger i et singlecase studie, ville ikke gitt samme mulighet. Å sette en grense på tre case, gjorde at det ikke ble for lang dag og for mye å ta innover for informantene. Og anses som et godt valg.

Casestudien kan sies å ha en deduktiv tilnærming da et av målene er å se om kravene som stilles til universell utforming i byggeteknisk forskrift ikke kan gi en diskrimineringsfølelse. Et av utfallene fra undersøkelsen gav at merking av dør framstod som diskriminerende for svaksynt informant, til tross for at døren var merket etter TEK 10. Av dette kan det trekkes en deduktiv konklusjon om at alle dører som er merket etter byggeteknisk forskrift vil diskriminere. Her støtter resultatene seg opp på DTLs definisjon av diskriminering, men med negativt utfall. Informant opplever diskriminering til tross for at løsningen er universelt utformet etter lovverket, og det er mulig å trekke en logisk konklusjon (Danermark 1997).

Problemstillingen om hva som oppleves som diskriminerende, vil ha en induktiv tilnærming da det ikke tas utgangspunkt ut fra tidligere forskning, men oppsøker ny informasjon med åpent sinn. Det kan diskuteres hvorvidt det er mulig å være forberedt på sammenligning mellom informantenes diskrimineringsfølelse og lovverket i det ene øyeblikket, mot å kun betrakte hva som oppleves diskriminerende i det andre, når det vil være vanskelig å ikke forutse hva som kan oppleves som diskriminerende, slik Thagaard påpeker (Thagaard 2009). Derfor er det tilsynelatende større mulighet for at forskningen kun kan ha en abduktiv tilnærming.

Å henvende seg til organisasjoner og lag for å komme i kontakt med informanter, fikk litt stor tiltro av forsker i begynnelsen. Dette endte i at det ikke ble jobbet nok med kontaktnettverket mens mail/brev via samarbeid med FFO ble sendt ut. Da dette viste seg å ikke gi store resultater, og det måtte etableres kontakter gjennom egne kontakter. Dette burde ha foregått parallelt for å ha størst mulig sjanse for å med gode representative informanter til befaringen. Utvalget av informanter ble likevel representativt for flere typer funksjonsnedsettelse, til tross for relativt lavt antall. Det ville vært vanskelig å koordinere gjennomføringen med flere informanter på en og samme tur.

Gå-tur-metoden passet godt, for å kunne betrakte kun utvalgte elementer. Cold lot informantene notere positive og negative inntrykk for så å diskutere de i gruppe. Har ble det gjort justeringer for at det skulle være lettere for informantene, med tanke på ulike funksjonsnedsettelse. Det kunne med fordel vært slik at hver informant i tillegg til den åpne samtalen mellom forsker og informanter noterte seg sin mening, og at gruppen hadde vært delt opp etter ulike brukergrensesnitt, slik at det kunne blitt viet

fult fokus på nedsatt synsevne, deretter hørsel, nedsatt styrke, miljøhemning, bevegelseshemning og så videre. Det opplevdes til tider litt kaotisk når informantene betraktet ulike ting som interessante. På grunn av begrensninger på tid, ble det likevel slik at alle gikk sammen. Noe som også var heldig på andre måter:

Det semistrukturerte gruppeintervjuet fungerte til tider godt, ved god dialog og informasjonsutveksling både mellom informantene seg i mellom og med forsker. Til andre tider fungerte ikke like godt på grunn av at noen informantene var mer tydelig på hvilken påvirkning de studerte løsninger hadde enn andre, og at det derfor kunne være vanskelig å få fram nok synspunkter fra alle. Som Thagaard (2009, s. 90) påpeker, kan gruppeintervju tilføre nye synspunkter til forskningen ved at informantene følger opp hverandres svar, og dermed utdyper aktuelle tema med bidiskusjoner. Hun beskriver også at det negative ved slike intervjuer er at det kan dannes dominerende syn i gruppa, og at det i slike tilfeller er større sjanse for at en avvikende mening ikke kommer fram.

Siden det ble vektlagt at informantene skulle svare ut i fra sin funksjonsnedsettelse, var det mindre sjanse for å få et dominerende syn siden informantene mer eller mindre hadde ulike funksjonsnedsettelser. Likevel opptrådte det til tider dominerende tendenser i informantenes svar, men informantene selv var likevel flinke til å ytre sine meninger også dersom de var uenige seg i mellom: «Jeg mener det jeg mener, og du mener det du mener.»

Med tanke på at informantene hadde ulike forutsetninger å svare ut i fra, når det gjaldt for eksempel oppfatningen av kontraster i en kommunikasjonsvei, ble det lagt mer vekt på de informantene som hadde sterkes behov for denne type elementer og tilsvarende for andre elementer. Med bakgrunn i casenes utforming og de stoppestedene som ble valgt ut, var det mer og mindre å kommentere på i forhold til det elementet som ble betraktet. Dette er en naturlig følge av at personer ut i fra sin funksjonsevne møter på ulike hindringer i hverdagen (World Health Organization 2002).

Det må også stilles kritisk spørsmål til forskerens rolle som intervjuer. Det er viktig for å oppå høy konstruert validitet å ikke stille ledende spørsmål. Dette for å få reneest mulig svar. Til tider kan det kritiseres at det ble en del ledende spørsmål på gåturbefaringen i case 1. Blant annet på grunn av at informantene ble litt spredt noen ganger og dermed ikke oppfattet de første helt åpne spørsmålene. Dette gjaldt særlig de to første stoppestedene, og kan betraktes som en innkjøring.

Gjennom resterende befaringer ble dialogen bedre, og det opplevdes lettere for informantene å kommentere når de fikk noe å sammenligne med. «Denne er bedre enn ..., men ikke bra likevel...»

Prosjektets validitet Prosjektets eksterne validitet styrkes ved at mange av de samme spørsmålene er benyttet og at det er store likheter ved flere av stoppestedene som betraktes i hver case. Det er på denne måten for eksempel fått gjentatt synspunkter på kontraster i mange sammenhenger, og vil derfor kunne med større sikkerhet ha høyere kvalitet på tolkningen av informantenes meninger om akkurat dette.

I denne studien er det gjennom flere punkter at reliabilitet kan vurderes. I løpet at gåturbefaringen ble det gjort lydopptak av noen av sekvensene, i tillegg til feltnotatene. Reliabiliteten til notatene må derfor diskuteres i forbindelse med om det er gjort en god vurdering på hva som er mest relevant av det som kom fram. Ved transkripsjon av lydopptakene er det tatt et valg av hva som er relevant og viktig informasjon i forhold til studiets problemstilling. En annen observatør ville mulig gjort et annet utvalg

Overførbarhet: Det må også betraktes det faktum at mange personer har samme brukergrensesnitt og møter en tilnærmet lik hverdag. Så til tross for mange ulike funksjonsnedsettelse og meninger kan det, med bakgrunn i dette, tenkes at tendensene i svarene vil kunne gå i samme retning ved en tilsvarende casestudie.

6 Konklusjon

Hva oppleves som diskriminerende?

Ut i fra den kvalitatív fenomenologiske analysen med fire personer, med ulike funksjonsnedsettelses, har prosjektet gitt innblikk i hva som oppleves som diskriminerende. Målet for universell utforming er å legge til rette de fysiske forholdene slik at de kan benyttes av flest mulig. I løpet av tre befaringer på tre skoler, er det oppsiktsvekkende at det stadig glemmes tilrettelegging i de små detaljene.

Det oppleves først og fremst diskriminerende å møte på situasjoner som ikke gir samme mulighet til å skaffe informasjon. Utilgjengelighet framstår som den mest avgjørende faktoren for dannelsen av en diskrimineringsfølelse hos informantene. Men dette gjelder kun dersom det er snakk om total utilgjengelighet. Toleransegrensen for hva man kan akseptere av omveier, viser seg å være høy. Dette kan betraktes som en overlevelsesstrategi. Sitatet «*Det bare må bli sånn*».

Umarkerte vegger, glass, dører, kanter, trapper, søyler samt manglende kontraster, gir først og fremst en følelse av å være glemt i detaljene, fremfor å gi en diskrimineringsfølelse.

Følelser på grunn av abstrakte hendelser, visuelt støy som forstyrrer konsentrasjon, og kommer som resultat av løsninger i planløsning og mangelen på skjerming.

Kan en løsning oppfattes som diskriminerende, til tross for at løsningen oppfyller funksjonskrav for universell utforming i bygg for publikum i henhold til byggt teknisk forskrift 2010?

En løsning kan oppfattes som diskriminerende, til tross for at løsningen oppfyller et hvert punkt i byggt teknisk forskrift. Det kan enten komme av at personer opplever diskriminering annerledes enn det lovverket fastslår, og at loven baserer seg på noe vide begrepsdefinisjoner som *hovedløsning* viser seg å være. Dersom begrepet hovedløsning hadde vært mer presist definert, ville det trolig være lettere å kunne bruke dette begrepet for det det er verdt. Med dagens noe vage definisjon, kan det tenkes at det er lettere å si at en inngang ikke er en hovedløsning, men at en hovedløsning betraktes som en hovedinngang.

Det må tas forbehold om at funksjonen «uforholdsmessig byrde» kan gjøre at kravspesifikasjoner i teknisk forskrift ikke lar seg fysisk gjennomføre, eller på grunn av andre årsaker som økonomi, verneverdighet og ikke. Da er det DTL som overstyrer og legger lista lavere for hva som aksepteres som tilrettelagt miljø. På bakgrunn av en lavere terskel skal man tro at sjansen for at personlig diskrimineringsfølelse opptrer.

Mennesker kan føle seg diskriminert, til tross for at loven er oppfylt. Å alltid måtte sitte på første rad, kan i noen situasjoner regnes som universell utforming, til tross for at personen selv opplever det som diskriminerende.

Litteraturreferanser

- Aslaksen, F. (1997). *Universell utforming: planlegging og design for alle*. Oslo: Rådet for funksjonshemmede. 54 s.
- Asmervik, S. (2009). *Universell utforming: byer, hus, parker og transport for alle*. Trondheim: Tapir akademisk forl. 100 s.
- Barne- likestillings- og inkluderingsdepartementet. (2010). *Rundskriv: Universell utforming i diskriminerings- og tilgjengelighetsloven*. Barne- likestillings- og inkluderingsdepartementet.
<http://www.regjeringen.no/upload/BLD/Universellutforming/RundskrivDiskriminering.pdf>. 44 s.
- Barne- og likestillingsdepartementet. (2008). Konvensjon om rettigheter til mennesker med nedsatt funksjonsevne (Norsk uoffisiell oversettelse).
<http://www.regjeringen.no/upload/BLD/Nedsatt%20funksjonsevne/FN-konvensjonen%20-%20norsk%20oversettelse%20-%20korrigert%2022.12.2008.doc>. 59 s.
- Braut, G. S. (u.å.). *Reliabilitet*. Store medisinske leksikon. Tilgjengelig fra: <http://snl.no/reliabilitet> (lest 10.04.2012).
- Brøgger, A. (u.å.). *Eugenikk*. Store norske leksikon. Tilgjengelig fra: <http://snl.no/eugenikk> (lest 11.04.2012).
- Byggkvalitet, D. f. *Veiledning om tekniske krav til byggverk* www.dibk.no: 'Direktoratet for byggkvalitet'. Tilgjengelig fra: <http://byggeregler.dibk.no/dxp/content/tekniskekrav/> (lest 21.04.2012).
- Christophersen. (2012). *Barne- likestillings-, og inkluderingsdepartementet: Politikk for likestilling av funksjonshemmede* KS studietur, 26.mars 2012, Avenida Palace, Barcelona.
- Cold, B. (2002). *Skoleanlegget som lesebok, en studie av skoleanlegget som etetisk ramme for læring og velvære*: Norges Forskningsråd. 38 s.
- Dalland, O. (1993). *Metode og oppgaveskriving for studenter*. Oslo: Universitetsforlaget. 161 s.
- Danermark, B. (1997). *Att förklara samhället*. Lund: Studentlitteratur. 317 s.
- Danielsen, K. (2005). Diskriminering–en litteraturgjennomgang. *Nova skriftserie*, 4 (05).
- Direktoratet for byggkvalitet. (2011). *Veiledning om tekniske krav til byggverl*. Tilgjengelig fra: <http://byggeregler.dibk.no/dxp/content/tekniskekrav> (lest 30.01.2012).

- Duncan, R. (2007). *Universal Design–clarification and Development. A Report for the Ministry: Center for Universal Design, College of Design, North Carolina State University, USA.*
- Fangen, K. (2010). *Deltagende observasjon*. Bergen: Fagbokforl. 300 s.
- Forente Nasjoner. (1948). *FNs verdenserklæring for menneskerettigheter*. Tilgjengelig fra: <http://www.fn.no/Tema/Menneskerettigheter/FNs-verdenserklæring-for-menneskerettigheter> (lest 15.04.2012).
- Forente Nasjoner. (1989). *FNs konvensjon om barnets rettigheter av 20. november 1989*. Tilgjengelig fra: <http://www.fn.no/content/download/3957/20111/file/FNs%20konvensjon%20om%20barnets%20rettigheter.pdf> (lest 08.05.2012).
- Forente Nasjoner. (u.å.). *FNs verdenserklæring om menneskerettigheter*. Tilgjengelig fra: <http://www.fn.no/FN-informasjon/Konvensjoner-og-erklæringer/Menneskerettigheter/FNs-verdenserklæring-om-menneskerettigheter> (lest 12.04.2012).
- Funksjonshemmedes fellesorganisasjon. (u.å.-a). *Høreselshemmedes Landsforbund*. Tilgjengelig fra: <http://www.ffo.no/no/Medlemsorganisasjoner/Horselshemmedes-Landsforbund/> (lest 09.05.2012).
- Funksjonshemmedes fellesorganisasjon. (u.å.-b). *Norges Blindeforbund*. Tilgjengelig fra: <http://www.ffo.no/no/Medlemsorganisasjoner/Norges-Blindeforbund/> (lest 20.04.2012).
- Grue, L. (1999). *Funksjonshemmet ungdom og livskvalitet*. Oslo: Ad notam Gyldendal. 206 s.
- Husbanken. (2011). *Begrepsforklaring*. Tilgjengelig fra: <http://www.husbanken.no/universell-utforming/begrepsforklaring/> (lest 12.05.2012).
- Johansen, A.-J. (1996). *Fra dårekiste til normalisert omsorg: en vandring gjennom omsorgshistoria for mennesker med psykisk utviklingshemning*. Høgskolen i Harstad skriftserie, b. 1996/1. Harstad: Høgskolen. 96 s.
- Johansen, J., Nygaard, M., Schreiner, E., Kraggerud, E. & Tosterud, B. (1998). *Latinsk-norsk ordbok*. Oslo: Cappelen. 746 s.
- Kunnskapsforlagets papirleksikon. (u.å.-a). *Konvensjon*. Tilgjengelig fra: <http://snl.no/konvensjon> (lest 12.05.2012).
- Kunnskapsforlagets papirleksikon. (u.å.-b). *Punktskrift*. Tilgjengelig fra: <http://snl.no/punktskrift> (lest 13.05.2012).
- Lie, R. (2012). *Likestillings- og diskrimineringsombudet: Universell utforming*. KS studietur, 26.mars 2012, Avenida Palace, Barcelona.
- Likestillings- og diskrimineringsnemda. (2011). *Uforholdsmessighetsvurderingen*.

- <http://www.ldo.no/no/Veiledning/Tilrettelegging1/Uforholdsmessighetsvurderingen/> (lest 04.05.2012).
- Lindland, T. (2005). *Ledelinjer i gategrunn: veileder*. Oslo: Sosial- og helsedirektoratet. Deltasenteret. 24 s.
- Norge. (2008). *Lov om planlegging og byggesaksbehandling (plan- og bygningsloven)* www.lovdata.no.
- Norge. (2009). *Lov om forbud mot diskriminering på grunn av nedsatt funksjonsevne*. I 2008 hefte 6 BLD (Barne- likestillings- og inkluderingsdepartementet) (Lov).
- Norge. (2011). *FOR 2010-03-26 nr 489: Forskrift om tekniske krav til byggverk (Byggteknisk forskrift)*. hefte 5, 2010: KR D (Kommunal- og regionaldepartementet).
- Norges Astma- og Allergiforbund. (2012). *Universell utforming av bygg for personer med astma, allergi og annen overfølsomhet: godt for oss, godt for alle!* [Oslo]: Norges astma- og allergiforbund. 43 s. s.
- Norges Blindeforbund Hedmark. (2012). *Gjest på befarings med 6 representanter fra Norges Blindeforbund Hedmark*, (19.04.2012).
- Norges Handikapforbund. (2011). *Prinsippprogram, vedtatt på NHFs landsmøte 2011*. www.nhf.no.
- Norseng, P. G. (u.å.). *Gulatingsloven*. Store norske leksikon. Tilgjengelig fra: <http://snl.no/Gulatingsloven> (lest 02.03.2012).
- NOU 1999:2. (1999). *Livshjelp, Behandling, pleie og omsorg for uhelbredelig syke og døende*. I: omsorgsdepartementet, H.-o. (red.). *Norges offentlige utredninger*. Oslo (?): Statens trykning. 132 s.
- NOU 2001:22. (2001). *Fra bruker til borger*. *Norges offentlige utredninger*. Oslo: Statens forvaltningstjeneste. Informasjonsforvaltning. 547 s.
- NOU 2005:8. (2005). *Likeverd og tilgjengelighet: rettslig vern mot diskriminering på grunnlag av nedsatt funksjonsevne : bedret tilgjengelighet for alle* *Norges offentlige utredninger*, 82-583-0834-3. Oslo: Departementenes servicesenter, Informasjonsforvaltning. 377 s.
- NOU 2009:14. (2009). *Et enhetlig diskrimineringsvern, Diskrimineringslovutvalgets utredning om en samlet diskrimineringslov, grunnlovsvern og ratifikasjon av tilleggsprotokoll nr. 12 til EMK*. 398 s.
- Olsson, N. (2011). *Praktisk Rapportskrivning*. Trondheim: Tapir Akademiske forlag. 76 s.
- Ot. prp. nr. 44 (2007-2008). *Om lov om forbud mot diskriminering på grunn av nedsatt funksjonsevne (diskriminerings- og tilgjengelighetsloven)*. Barne likestillings- og inkluderingsdepartementet. www.regjeringen.no.
- Postholm, M. B. (2010). *Kvalitativ metode: en innføring med fokus på fenomenologi, etnografi og kasusstudier*. Oslo: Universitetsforl. 242 s.

- Regjeringen. (2009). *Norge universelt utformet 2025: Regjeringens handlingsplan for universell utforming og økt tilgjengelighet 2009-2013*. Oslo: Barne- og likestillingsdepartementet. 32 s.
- Sandnes, F. E. (2011). *Universell utforming av IKT-systemer: brukergrensesnitt for alle*. Oslo: Universitetsforl. 385 s.
- Solstad, Å. (2009). Diskriminerings- og tilgjengelighetsloven: universell utforming av virksomheten og avgrensning mot plan- og bygningsmyndighetene *Kristisk Juss* (2): 218 - 224.
- SSB. (2001). *Helse i Norge: helsetilstand og behandlingstilbud belyst ved befolkningsundersøkelser*. Statistiske analyser, b. 41. Oslo: Statistisk sentralbyrå. 158 s.
- St. meld. nr 40 (2002-2003). (2002). *Nedbygging av funksjonshemmende barrierer. Strategier, mål og tiltak i politikken for personer med nedsatt funksjonsevne*. Det kongelige sosialdepartement. Oslo. 144 s.
- Standard Norge. (2009). *Norsk standard, NS 11001-1:2009 Universell utforming av byggverk*. Del 1: Arbeids- og publikumsbygninger.
- Stoltenberg, J., Halvorsen, K., Haga, Å., Solberg, H.-M., Djupedal, Ø., Arnstad, M., Kolberg, M., Westhrin, H. & Kleppa, M. M. (2005). Plattform for regjeringssamarbeidet mellom Arbeiderpartiet, Sosialistisk Venstreparti og Senterpartiet. http://www.regjeringen.no/upload/SMK/Vedlegg/2005/regjeringsplattform_SoriaMoria.pdf. 73 s.
- Sørensen, R. (2011). Hvordan har man ivarett universell utforming ved etablering av nytt Nav-kontor i Kristiansund? I: Sciences, N. U. o. L. (red.). Ås.
- Thagaard, T. (2009). *Systematikk og innlevelse: en innføring i kvalitativ metode*. Bergen: Fagbokforl. 250 s.
- Tranøy, K. E. *Empiri*. Store Norske Leksikon Tilgjengelig fra: <http://snl.no/empiri> (lest 10.03.2012).
- United Nations, F. *Convention on the Rights of Persons with Disabilities*. Tilgjengelig fra: <http://www.un.org/disabilities/default.asp?id=259> (lest 15.04.2012).
- Welch, P. (1995). *Strategies for teaching universal design*. Boston, Mass. : Berkeley, Calif.: Adaptive Environments ; MIG Communications. xiii, 295 s.
- World Health Organization. (2002). *Towards a Common Language for Functioning, Disability and Health*. Geneva: The International Classification of Functioning Disability and Health, 23 s.
- Wågø, S. (2006). *Universell utforming: begrepsavklaring. SINTEF rapport*. Trondheim: SINTEF.
- Yin, R. K. (2012). *Applications of case study research*. Los Angeles: Sage. XXXI, 231 s.

Figurreferanser

Fortunen AS, (2008) *Illustrasjoner Bønsmoen skole*. <http://www.fortunen.no>
(lest 03.2012)

Husbanken; Statens bygningstekniske etat. (2004). *Bygg for alle:
temaveiledning: universell utforming av byggverk og uteområder.
Melding HO, 3/2004*. Oslo: Etaten. 100 s.

Lie, Øistein. (2005). *Illustrasjoner Råholt ungdomsskole* [Foto], 12.09.2005.
<http://www.ifi.no/interiorpris-til-raholt-ungdomsskole> (lest 30.04.2012).

Ødegaard, D. A. (2009). *Inngangsparti case 1* [Foto]. Tilgjengelig fra:
<http://glamox.com/no/referen/gjerdrum-ungdomsskole> (lest 30.04.2012).

Vedlegg 0: Brev sendt ut via FFO

Jeg heter Kristin Bergsløkken og kommer fra Grue Kommune i Solør. Jeg er student ved UMB på Ås, hvor jeg tar en mastergrad i byggeteknikk og arkitektur (tidl. sivilingeniør) med fordypning i bygningsplanlegging. Jeg inni midt siste studieår og skriver nå masteroppgave (hovedoppgave) om **universell utforming**:

Jeg møter stadig på en kort tankegang om at universell utforming er noe som bare handler om rullestoler. Noe det for så vidt også handler om, men det er også så *mye* mer. Det handler om funksjonalitet og et miljø som er slik anlagt at det passer for så mange som mulig, uavhengig av funksjonsevne.

Det florerer i veiledninger og hefter. Som bygningsplanlegger er det lover, tekniske forskrifter og tilhørende veiledninger som må følges, dette for å sikre at framtidige bygninger som skapes ikke skal være fysiske barrierer for mennesker. Endelig har tilrettelegging for funksjonshemmede, gjennom universell utforming, blitt et av hovedformålene i dagens plan- og bygningslov.

Universell utforming er et uttrykk for samfunnets menneskesyn, og med diskriminerings- og tilgjengelighetsloven som kom i 2009, settes temaet ytterligere på dagsorden.

Men til tross for alle veiledninger og krav som finnes –

- Hvordan **oppleves** et tilrettelagt miljø mot et som ikke er det?
- Hvordan velge mellom noe som er bra for ene, men ikke for den andre?
- Hva gir en **diskrimineringsfølelse**?

Dette er noen av mange spørsmål som dukker opp når man jobber med universell utforming i bygg, og dette er emner som ikke kan måles med målebånd! Jeg kan bare anta. Men gjennom min masteroppgave ønsker jeg å få vite- og for å få til det må jeg **møte mennesker som sitter på denne viktige kunnskapen**.

Jeg har valgt å studere tre skolebygg nord i Akershus, og ønsker å **ta med meg en gruppe på befaring** i byggene. Jeg ønsker å se på hvordan skolebyggene fungerer, og hvor tilrettelagte de er, er de universelt utformet? Jeg jobber derfor i disse dager med å **samle en gruppe** som sitter på viktig **erfaring om hvordan det er å ha en funksjonshemming av en eller annen form**.

I første omgang ønsker jeg tilbakemelding på om **du kunne tenke deg å bidra med din kunnskap** i en slik undersøkelse? Jeg reiser gjerne på hjemmebesøk for et intervju i første omgang for å bli bedre kjent med din historie. Dagsturen til skolene vil bli lagt til april, og det vil være mulig å ha med seg ledsager. Øvrige tilrettelegging kan vi komme tilbake til.

Vennligst svar Linda Merethe Nordholm i FFO Hedmark (post@ffohedmark.no) direkte på dette brevet/ denne mailen, eller ta direkte kontakt med meg.

TAKK for oppmerksomheten!

Med vennlig hilsen
Kristin Bergsløkken
E-mail: kristin.bergslokken@student.umb.no
mobil: 476 11 303

Vedlegg 1: Informasjon til skolen

Hei

Jeg ønsker å takke for at jeg får benytte deres skole i min fordypning om universell utforming. Som avtalt kommer vi tirsdag den 17. april 2012 klokken 10:00. Per dags dato er det fire informanter i tillegg til undertegnede som kommer. Befaringen vil ta omlag 45 minutter.

Befaringen vil gjennomføres etter en «gåturmetode». Den baseres på at det på forhånd er lagt opp en gåtur i bygget med bestemte stoppesteder der bestemte elementer skal betraktes.

Følgende aktuelle stoppesteder:

1. Inngangspartiet
2. Toaletter og garderobe
3. Kantine/Fellesområde
4. Trinn-/ baseareal
5. Auditorium

Det legges til rette for å legge inn nye stopp underveis dersom informantene vil kommentere noe uforutsett.

Vedrørende behov for skriftlig dokumentasjon på bekreftelse angående bildebruk, og at jeg har fått tillatelse til å benytte skolebygget i min undersøkelse, tar jeg med papirer på dette som jeg ønsker signert.

Mvh

Kristin Bergsløkken
Masterstudent, UMB
Mob.: 476 11 303

Vedlegg 2: Bekreftelse i forbindelse med gjennomføring av befaring

BEKREFTELSE I FORBINDELSE MED GJENNOMFØRING AV BEFARING

Det bekreftes herved av rektor ved _____ skole
at Kristin Bergsløkken, masterstudent UMB våren 2012, kan fotografere under
befaringen som er avtalt på skolen her tirsdag 17. april 2012. Herunder gjelder at ingen elever
skal være avbildet.

Sted_____
Dato_____
Sign. Rektor

Vedlegg 3: Samtykkeskjema

Masteroppgave av Kristin Bergsløkken, Byggeteknikk og arkitektur, Universitetet for miljø- og biovitenskap våren 2012

UNIVERSELL UTFORMING OG DISKRIMINERING -En kvalitativ analyse av tre skolebygg

Skjema for samtykke

Informasjon om oppgaven:

Tema for masteroppgaven er sammenhengen mellom universell utforming og diskrimineringsaspektet. Jeg skal gjennomføre en studie der løsninger i tre skolebygninger studeres. Jeg skal se hvorvidt en løsning kan oppfattes som diskriminerende, til tross for at løsningen er universelt utformet. For å finne ut av dette, er jeg helt avhengig av informanter som sitter på personlig erfaring på området, i form av en eller annen funksjonsnedsettelse.

Du er på forhånd forespurt om å være med som informant og med dette vil jeg informere:

Alle opplysninger vil anonymiseres. Alle notater fra befaringen vil makuleres så fort de er renskrevet. Lydopptak fra befaringen vil slettes så fort de er transponert til skriftlig form i oppgaven. Det er ikke deg som individ det vil bli fokus på, men din erfaring som informant med en funksjonsnedsettelse. Din deltakelse i studien er helt frivillig, og du kan trekke deg når du måtte ønske, uten å oppgi noen grunn. Er det noe du ikke ønsker å svare på er det bare å si ifra.

Jeg har lest informasjon vedrørende deltakelse på befaring 17.april 2012 i forbindelse med masteroppgavearbeidet, og er med dette villig til å delta i studien.

Sted _____ Dato _____

(Sign.)

Vedlegg 4: Program - Befaringen

Befaring i forbindelse med masteroppgave om
Universell Utforming og diskriminering den 17. april 2012

Program for dagen:

0800	Avreise
1000 -1045	Case 1
1100 - 1130	Transport
1130- 1200	Lunsj
1200- 1245	Case 2
1300- 1345	Case 3
ca 1600	Ankomst

Vedlegg 5: skjema – gåturbefaring

Skole 1				Oppfølgende spørsmål
	STOPPESTED	ELEMENTER	SPØRSMÅL	
1	Inngangsparti	Synlig? Intuitiv?	Hvordan oppleves dere at inngangspartiet er?	
		Dør	Hvordan fungerer dette for deg?	Hvorfor
		Skilt	Hvorfor er det bra/dårlig?	kan du beskrive
		Trinnfritt	Er utformingen tilfredsstillende?	På hvilken måte
		kontraser	Hvordan oppleves bruken av kontraster her?	hvorfor?
		Ledelinje?	Hvordan fungerer eventuelle ledesystemet?	
2	Toalett /garderobe	De todelte dørene	Hvordan oppleves dørene?	
		Skilting /veiledning	Hvordan er det å finne hhv H, D,HC?	
		Plassering	Hvordan oppleves plasseringen av toalettene ?Er de plassert sammen H+D+StorDo?	
		kontraser	Hvordan oppleves bruken av kontraster her?	
3	Kantine/ Fellesrom	Ledelinjene	Hvordan oppleves dette fellesrommet	
		Scene	Hvor godt utformet er scenen? Er det elementer her som diskriminerer?	
		Skilt	Hvorfor er det bra/dårlig?	
		Lyd	Hvilke manglende veiveisende elementer gir størst diskrimineringsfølelse?	
		Lys	Hvordan oppleves det å finne fram til et annet område i skolen?	
		Biblioteket	Kunne det vært andre løsninger som ville gitt et bedre utgangspunkt?	hvilke?
			Hvordan fungerer ledesystemet her?	
			Hvordan oppleves bruken av kontraster her?	
4	Trinn/base-areal	Læringsmiljø	hva er bra her - hva er ikke bra?	hvorfor?
		Lyd - støy	Hvordan vil du beskrive opplevelsen av akkustikk?	
		Lys	Hvordan oppleves lysnivå?	
		Glassvegg	Greit med gjennomsynlig glass?	
		Småkjøkken	Brukbart for alle?	
		Sittensje	Tilgjengelig for alle? Er det greit å sitte ved siden av utenfor? RULL	
		Skulptur /platå	Hvordan oppleves denne utformingen? Er det greit med slike løsnigner?	
5	Auditorium			
		Plassering	Hvordan oppleves denne utformingen? Er det greit med slike løsnigner?	
		Lyd - støy	Hvordan vil du beskrive opplevelsen av akkustikk?	
		kontraser	Hvordan oppleves bruken av kontraster her?	
		Støtte	Trapp ?	
		Inkluderende tiltak?	Plassering av rullestol? Er den bra?	

Vedlegg 6: Tillatelse til å gjengi navn

Hei Kristin.

Det er helt greit at du tar med navnet mitt. Husk også å få med hvem jeg representerer nemlig FFO Hedmark (Funksjonshemmedes Fellesorganisasjon Hedmark). Paraplyorganisasjonen som har i oppgave å ivareta 72 andre medlemsorganisasjoner.

Lykke til med skrivingen!

Jeg gleder meg til å lese det ferdige resultatet. Har informert FFO nasjonalt om den jobben du gjør og de ønsker å få tilsendt det ferdige resultatet.

Ha en fortsatt fin søndag.

Med vennlig hilsen

Linda Merethe Nordholm
Vikarierende fylkessekretær

Tlf. 91 54 24 26

-----Opprinnelig melding-----

Fra: "Kristin Bergsløkken" [<mailto:kristin.bergsløkken@student.umb.no>]

Sendt: 12. mai 2012 23:38

Til: post@ffohedmark.no

Emne: Navn i masteroppgave

Hei!

Er det greit for det at jeg nevner deg ved navn i min masteroppgave i forbindelse med det kontaktnettet du stilte til disposisjon?

mvh

Kristin Bergsløkken

Vedlegg 7: Tillatelse av å benytte foto fra Fortunen AS:

Hei

Det høres ut som en spennende oppgave du er i gang med, og det er i orden for oss at du benytter de to bildene du referer til.

Lykke til!

Med vennlig hilsen

MA. arkitektur MNAL Heidi E Hauen
Fortunen AS
Torgallmenningen 7, 5014 Bergen

t: 55 36 66 00 f: 55 36 66 01

e: heidi@fortunen.no <http://fortunen.no>

Tenk på miljøet før du skriver ut!

- > Hei!
- > Jeg skriver masteroppgave om universell utforming i skole bygg. Og har
- > blant annet benyttet Bønsmoen barneskole i min studie i forbindelse med
- > universell utforming og diskriminering.
- >
- >
- > Jeg spør med dette om tillatelse til å benytte ett et utsnitt av
- > tegning av fasade som ligger ute på deres hjemmeside. og samtidig om det
- > også kunne vært mulig å benytte et bilde fra skolens innside, av
- > sittenisjene ved SFO.
- > jeg vil selvsagt ha kildehenvisning til dere.
- >
- >
- > Bildet og tegning vil i såfall utgjøre to (2) av en bildeserie på i alt 59
- > bilder i oppgaven.
- >
- > Jeg har lagt ved det utsnittet jeg håper å kunne få bruke.
- >
- >
- > håper på positiv tilbakemelding!
- >
- > Mvh,
- > Kristin Bergsløkken
- > Masterstudent
- > Byggeteknikk og arkitektur
- > Universitet for miljø- og biovitenskap,(UMB) ÅS
- > +47 476 11 303
- >

Vedlegg 8: Tillatelse av å benytte foto fra www.ifi.no:

Hei,

Det er ok. Korrekt kildehenvisning er Øistein Lie/ifi.no

Med vennlig hilsen
ifi.no

Kristian Owren

Tlf: 67 55 46 87 Mobil: 926 88 260 Faks: 67 55 46 81 E-post: kristian@ifi.no

Informasjonskontoret for farge og interiør
Hamang terrasse 63
1336 Sandvika

> Hei!

> Jeg skriver masteroppgave om universell utforming i skolebygg. Jeg har
> vært på befaring på Råholt ungdomsskole, men fikk desverre ikke så
> godt
> resultat på alle bildene.

> Etter søk på nettet etter bilder kom jeg over bildeserien dere har av Råholt i
> forbindelse med interiørpris.
> Jeg lurer med dette på
> om jeg kan få tillatelse av å bruke tre (3) av disse bildene i min
> masteroppgave, selvfølgelig referert til øystien lie/ ifi som fotograf/kilde.

> I såfall vil dine bilder utgjøre tre (3) av en bildeserie på i alt 59 bilder.

> Det er snakk om bildet som viser korridor, ett som viser auditoriet og ett som > viser de høye dørene.

> Håper på rask og positiv tilbakemelding.

> Mvh,

> Kristin Bergsløkken
> masterstudent, universitetet for miljø og biovitenskap (UMB) ås.
> +47 476 11 303